Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift

Årg. IX 1926

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG IX · 1926

UPPSALA
1926

UPPSALA 1926
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

SOCIETATIS LINNÆANÆ LONDINENSIS
SECRETARIO GENERALI

DOCTORI

BENIAMIN DAYDON JACKSON

MONUMENTORUM LINNÆANORUM CUSTODI
PIETATE AC DOCTRINA CLARISSIMO
MEMBRO SUO HONORARIO
HODIE OCTOGINTA ANNOS COMPLENTI
HOS SUOS ANNALES VERECUNDE DEDICAT
SOCIETAS SUETICA LINNÆANA

DIE 3° APRILIS
1926

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

The visit of Carl Linnæus to England in 1736. By B. Daydon Jackson . . . . . 1— 11
Linné som skildrare av svenskt folkliv. Av Carl Forsstrand . 12— 25
Några Linnérecept. Av Gustaf Drake . . . . . 26— 44
Linnés parentation över Andreas Neander. Av Elis Malmeström 45— 60
Om några herbarier i Uppsala från Linnés tid samt om botanices demonstratorn Eric Tuwén. Av H. O. Juel . . . . . 61— 77
Hårleman och Linnæi herbationes upsalienses. Av Rutger Sernander . . . . . 78— 86
Några anteckningar om Olof och Magnus Bromelius. Av Olof Hult . . . . . 87— 99
Sperling, Stobæus, Linné och Leche och de första undersökningarna över Skånes flora. Av Otto Gertz . . . . . 100—141
Resumé of contents . . . . . 142—145

Linné-Sällskapets egna angelägenheter:

Styrelsens års- och förvaltningsberättelse för år 1925 146
Skattmästarens berättelse för år 1925 147
Reglemente för Svenska Linné-Sällskapets Linnéfond 150
Linnéträdgården 1925 151
Linnémuseet och Linnébiblioteket 152
Gåvor till sällskapets samlingar 153
Revisionsberättelse 153
Svenska Linné-Sällskapets styrelse 154

Bidrag till 10:de årgången böra anmälas hos och om möjligt insändas till undertecknad under september månad 1926.

CARL FORSSTRAND.
Redaktör av årsskriften.
Adr. Saltsjö-Dufnäs.

THE VISIT OF CARL LINNÆUS TO ENGLAND IN 1736

BY

B. DAYDON JACKSON, R. N. O.

Hon. Ph. D. (Upsal.); Hon. Member of the Svenska Linné-Sällskapet; General Secretary of the Linnean Society of London

WHEN I WAS HONOURED BY AN INVITATION TO contribute to the pages of the 'Svenska Linné-Sällskapet', I recalled to mind an earlier essay on the visit of Linné to England, which was published in 'Sverige i England . . . av Johan Mortensen, Göteborg' [1923], entitled 'Linnésällskapet i London'. Although the subjects are somewhat alike, I purpose now to treat this paper in a different fashion, especially as I have a few items of interest to record, which were not available three years ago.

Amongst the Linnean material copied by Dr. EWALD ÄHRLING, and published since his death in 'Linnés Ungdomsskrifter, Andra Serien', is a small manuscript entitled 'Caroli Linnæi Smol. Sveci Iter ad exteros susceptum 1734 aggressum 1735'. Unhappily it consists only of an account of the beginning of his travels; but with this we may follow him southward to Helsingborg in mid April; on the 19th of that month, after service, Linné and his companion, Claes Sohlberg, passed across the Sound to Helsingör, which is briefly sketched, and the flowers he saw are noted. After vainly waiting for an opportunity to sail direct to Holland, on the 22nd April they embarked on the 'Resande Tobias', Petter Henrich Gähtgens, Master, but were still detained by adverse winds. Two days later at dawn, there came a favourable wind from the north-west, and all the waiting craft in the Sound, crowded on sail to get under weigh. Our travellers reached Travemünde on the 26th, journeyed by coach to Lübeck, two Swedish miles, arriving at noon. Linné records the country they traversed, as a Paradise, consisting of level fields with splendid arable land everywhere. Amongst the heather *(Calluna vulgaris)* there grew

abundance of *Ulex europæus* with its striking yellow flowers; he drew up a Latin description of it under the then current name of *Genista spinosa*. It may here be pointed out, that Linné does not fall into raptures at the sight of this plant, which will be mentioned again later. Amongst his various notes, we find one on the women of this part of Germany, with a personal reference to himself — 'Nearly all the women had straight noses *like mine*.' Two day later the travellers left Lübeck at 6 a. m. by post-waggon to Hamburg, amongst whose inhabitants he called upon Licentiate Spreckelsen, who had a fine garden and orangery; next day the chief library was visited and then they went to see the celebrated *Hydra* figured by Seba. Linné at once detected the fraud perpetrated by the monks to represent the Dragon of the Apocalypse, a seven-headed monster, built up of weasels' heads and feet and the body covered with snakeskin; his discovery at once reduced the value of this object to nothing. The fine town was offensively malodorous from lack of sanitation, and Linné marvelled that the inhabitants could keep their health. Other visits to Spreckelsen followed, his garden plants were admired and noted, and his collection of fossils duly examined. On the 16th May he took leave of his friends, passed to Altona, and early the next morning went on board a local boat for Amsterdam; the voyage was tedious, the wind being contrary. This narrative closes with descriptions of some fishes taken off the coast vf East Friesland, and henceforward we have only the abbreviated story of his diary, pieced out with extracts from letters, etc.

Linné spent a month in Amsterdam, and then crossed the Zuyder Zee to Harderwijck on its south-east coast, at that time boasting a university, which did not require residence before granting degrees. He handed in his thesis, 'Dissertatio medica inauguralis in quo exhibitur hypothesis nova de febrium intermittentium causa', which was printed, and he passed through the requisite oral examinations with credit, at last being created Doctor of Medicine on the 13 24th day of June, thus accomplishing the object of his journey. Next he called upon some of the more celebrated Dutch, such as Jan Burman, Jan Fredrik Gronovius and others. Upon showing his 'Systema Naturæ' to Gronovius and his friend Isaac Lawson, they were so much struck with it, that they insisted on having it printed at their expense, the first of the many MSS. which Linné had brought from Sweden in the hope of getting them published in the Netherlands. A still more distinguished helper was gained in the person of Herman Boerhaave (1668—1738), the celebrated physician, and lover of his garden close to Leyden; this was done upon the advice of Gronovius, by letter, and later on, by a meeting in the garden, where Linné was able to add to the physician's knowledge of his own trees. He made so good an impression that Linné found in him a friend who, true until death, was

the means of bringing the young Swede into connection with Dr. Georg Clifford, Director of the Dutch East India Company, and possessor of a splendid garden between Leyden and Haarlem. The owner of this princely domain suffered from hypochondria, and Boerhaave suggested that he should have a house-physician to supervise his diet, and further stating that Linné besides being competent in medicine, would also be able to superintend the garden. Linné's first visit to Hartecamp was on the 13th August, and the astonishment he felt, is set forth in the preface to the 'Hortus Cliffortianus'. On the 13th September 1735 he took up his abode with Clifford, and thenceforward worked almost night and day; at this time he met with his Uppsala comrade, Petrus Artedi, and was able to provide him with work with Albert Seba, in describing the fishes for his fourth volume of the 'Thesaurus', and upon Artedi's accidental drowning, was able to provide for his funeral expenses through Clifford's generosity, and ultimately to set forth his deceased friend's 'Icthyologia'. Meanwhile Linné was getting some of his own manuscripts printed; besides the 'Systema Naturæ' already mentioned, his 'Fundamenta botanica', 'Bibliotheca botanica', 'Genera plantarum', 'Flora lapponica' and 'Musa Cliffortiana' were passing through the press. In order to add to the plants at Hartecamp, Linné arranged with Clifford to visit England, and from a scrap of paper (see figs. 1 & 2) we learn some of his movements. On the 21st July 1736 at 10 a. m. he left Amsterdam and by 4 p. m. he reached Boerhaave's estate, and talked to the possessor; presumably the celebrated letter to Sloane introducing Linné was then given; he slept at Leyden. The next day he started for Delft by tow-boat, saw the catedral, »templum», probably the 'Nieuwe Kerk' with its remarkable tower, passed on to Rotterdam and inspected the bronze statue of Erasmus in the market-place. On the 23rd he passed Baxkefelt, formerly dry land, now with more than 67—70 villages submersed. Continuing with Zeeland on the left hand, he noted the danger and difficulty of the passage due to the sandy shoals, and also recorded *Verbena* and *Geum urbanum* growing everywhere. His companions were Herm. Beckman, Albert and Severin Zemwigh, three Danish students in theology, Rogger *[sic]* Philips, an English medical student, and Jean Pantin, a »political economist». These details help to explain why Linné took a week to reach London, when he was expected to be quickly back at Hartecamp. Upon landing, he took up his abode with the Swedish chaplain, the Rev. Tobias Björk, in Princes Square, near Ratcliff Highway. The same scrap of paper which informs us of his Journey from Amsterdam seawards, has the interesting memorandum, »Lodging at the Swedish Minister in Princes Square Ratcliff Highway», which was probably written by the pastor, for

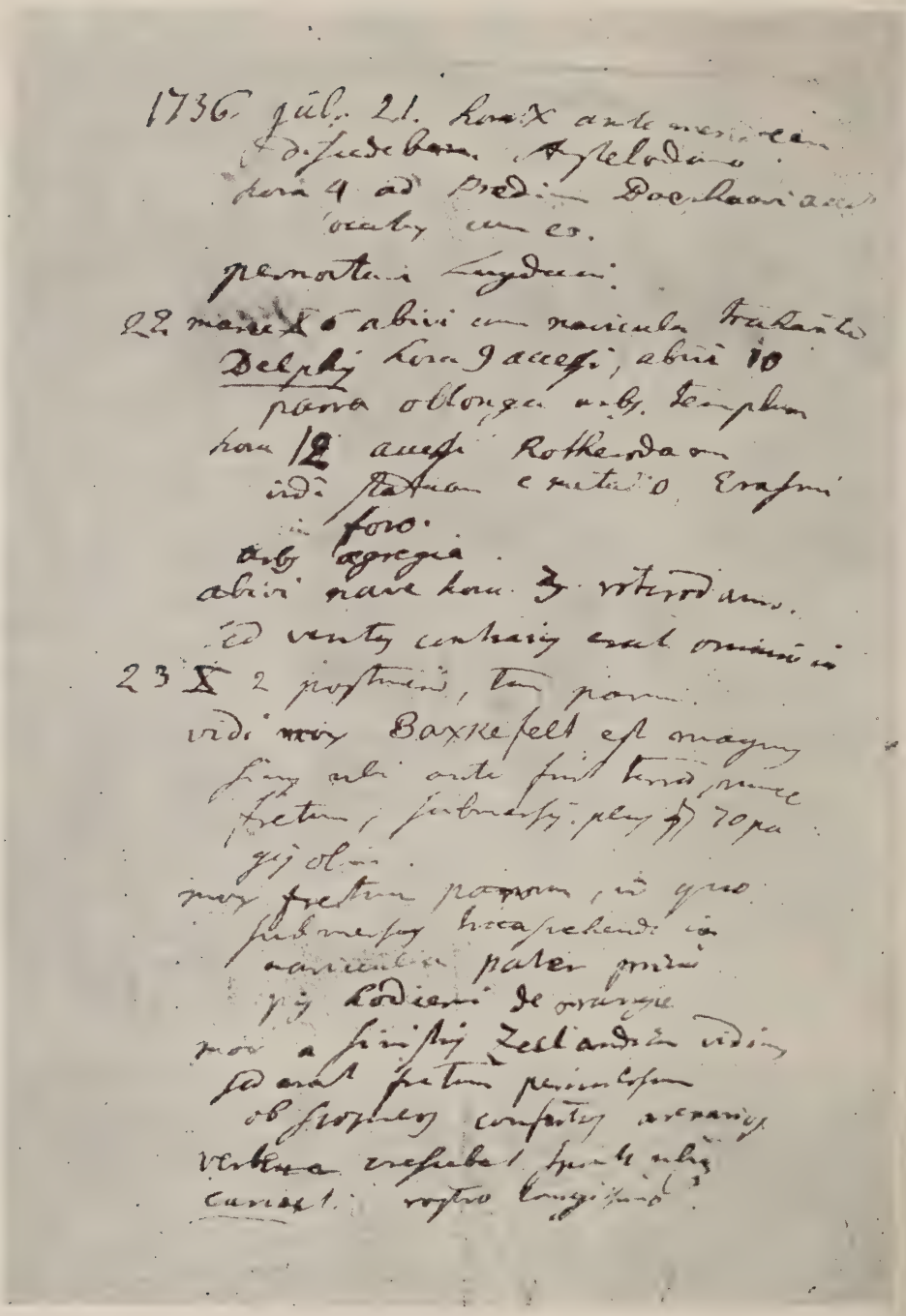

Fig. 1.

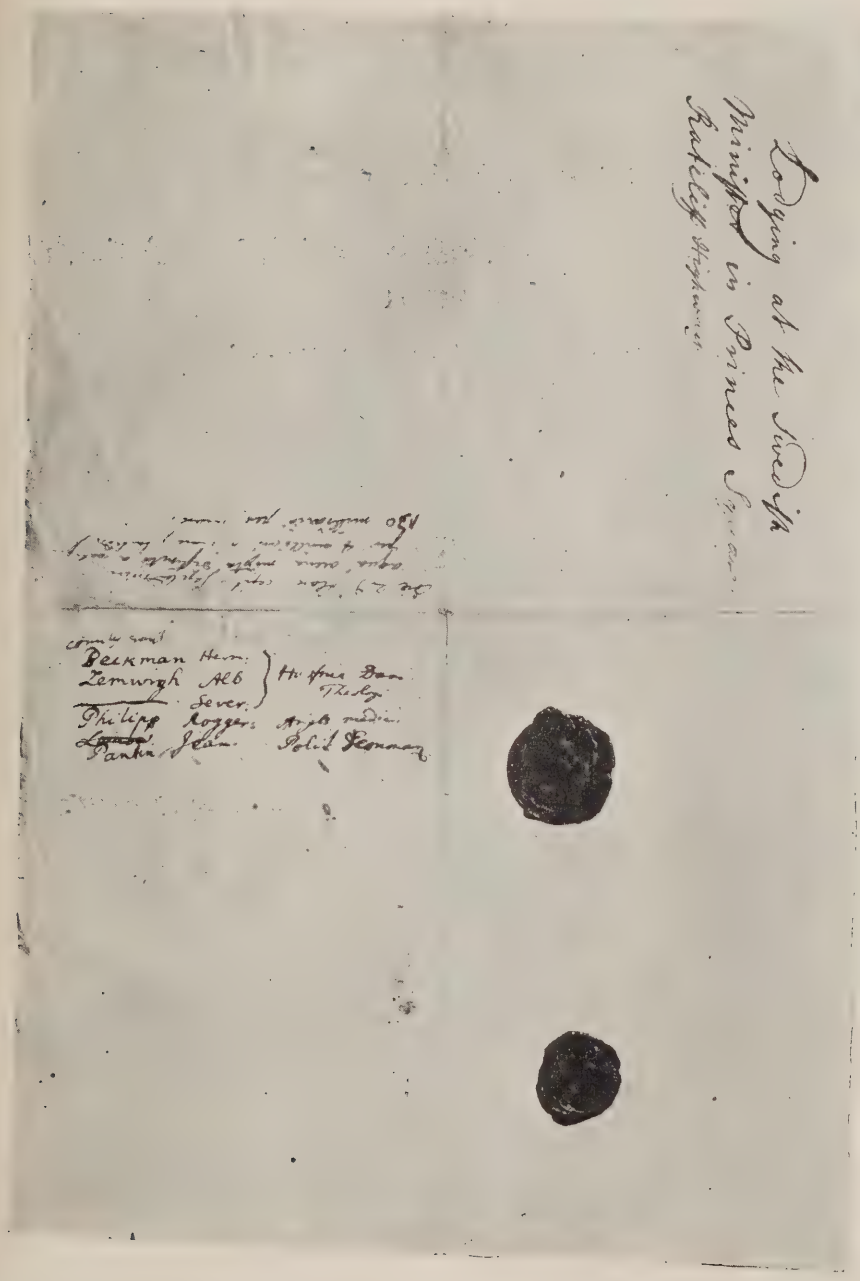

Fig. 2.

Linné to carry about with him, in case he lost his way, as he spoke only Latin and Swedish.[1]

Amongst those first visited by Linné was the President of the Royal Society, Sir Hans Sloane, who had brought together a famous museum of Natural History, and to him Linné delivered a letter from Boerhaave in which he says, »Linnæus, who brings you this letter, is particularly worthy of seeing you and of being seen by you. He who sees you together, will look upon a pair of men whose like can hardly bo found in the world.» Sloane invited Linné to go through certain »herbaria viva» on the 27th July, as may be seen in the letter (see figs 3 & 4) of Dr. Cromwell Mortimer, and on the day following he visited the Museum of the Royal Society, in the same person's company.

Another acquaintance eagerly sought, was that of Philip Miller, the gardener at the Apothecaries Company's garden at Chelsea; he conducted him through the grounds and showed the rarest plants, but employed the long Tournefortian names, at which Linné preserved a discreet silence, which Miller took for ignorance. »This Clifford's botanist does not know a single plant» was the judgment which he expressed to a friend. Next day, when the same sort of names were used, Linné pointed out a better and shorter set of names, upon which Miller took offence and showed it.

From London, Linné travelled to Oxford, and viewed the Sherardian herbarium library (which then contained the specimen of Rudbeck's 'Campus Elysii', vol. 1., now in Kungl. Biblioteket at Stockholm) and the University Botanic Garden. He considered the collection of dried plants excelled any other; he was kindly received by Dr. Thomas Shaw (1694—1751), Professor of Divinity, who had travelled in Barbary, and charmed Linné by professing himself his disciple, having read his system with enjoyment. Linné then called upon Dr. Dillenius, the Professor of Botany, but was received by him so frigidly, that he was hardly invited into the house. Dillenius remarked to James Sherard (1666—1738) the younger brother of William (1659—1728) who had endowed the chair of botany at Oxford, »This is he who is bringing all botany into confusion.» A walk in the garden was taken, Dillenius indulging in angry remarks and contemptuous gestures but Linné not allowing this to frighten him, remained three days longer, but was hardly shown a plant. During the first walk in the garden, Linné noticed *Antirrhinum minus*, which was unknown to him, so he asked is name. »Don't you know that?» said Dillenius. »Yes, if I may take a flower, I will say

[1] This interesting relic, now in the possession of the Linnean Society, is a single leaf of paper folded in four, and as it bears two small seals impressed by Boerhaave, it was without doubt the cover of a letter to Linné, possibly the outer wrapper of the letter presented to Sir Hans Sloane.

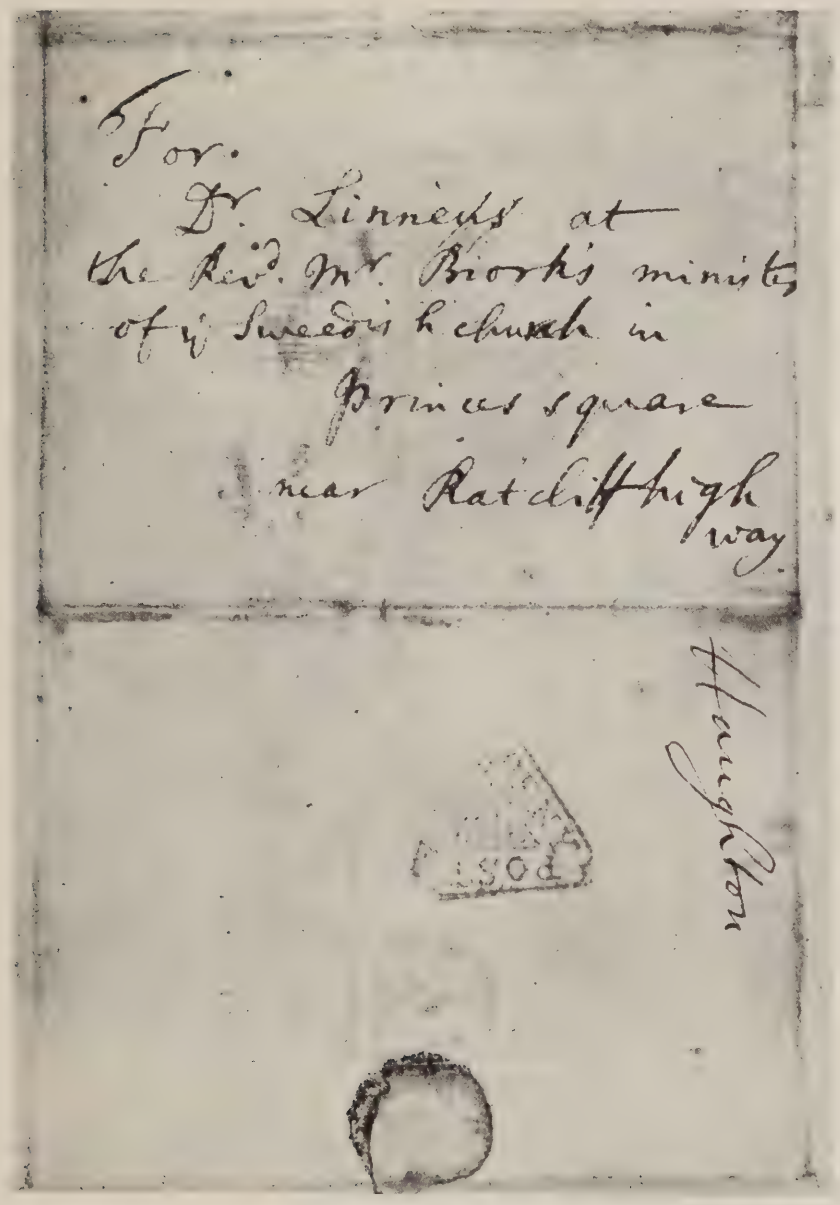
For.
Dr. Linnæus at
the Revd. Mr. Biork's minister
of ye Swedish church in
Princes square
near Ratcliff high
way.
Haughton

Fig. 3.

at once.» »Take it», said Dillenius, and the answer was at once forthcoming. As no improvement in his entertainment showed itself, and his money was diminishing, he decided to go back to London. As he could not speak English, he asked Dillenius to let his servant order a carriage for the next day, wishing to pay for it in his presence. »I could then

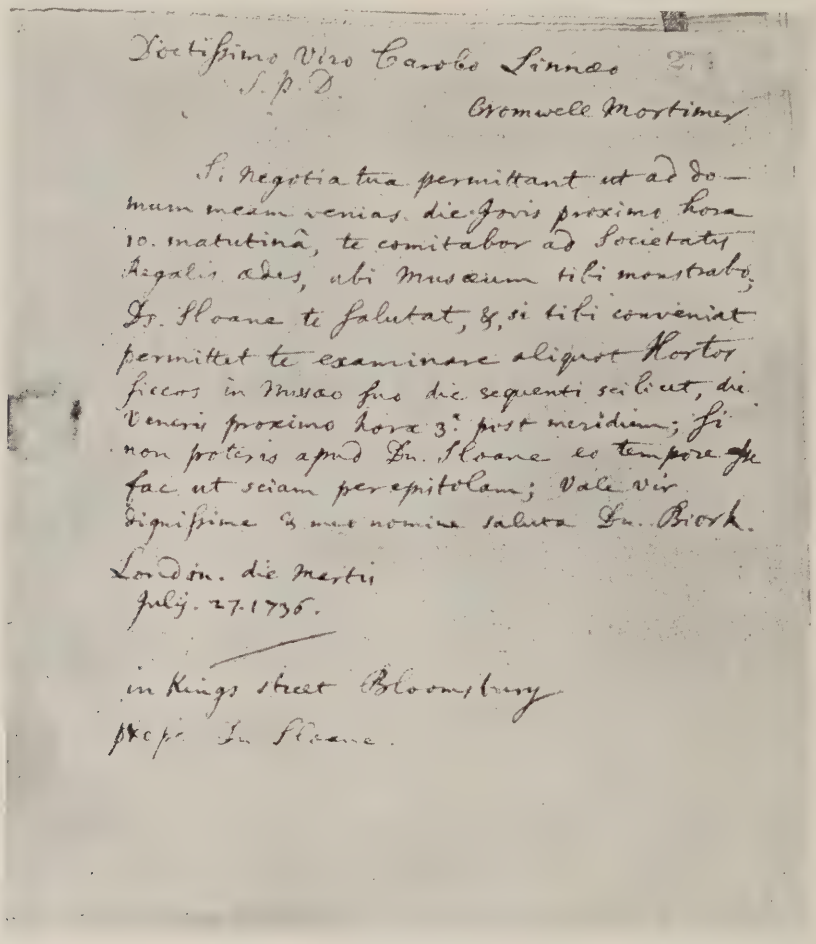

Doctissimo Viro Carolo Linnæo
S. P. D.
Cromwell Mortimer

Si negotia tua permittant ut ad domum meam venias die Jovis proximo hora 10. matutinâ, te comitabor ad Societatis Regalis ædes, ubi Musæum tibi monstrabo; Dr. Sloane te salutat, & si tibi conveniat permittet te examinare aliquot Hortos siccos in Musæo suo die sequenti scilicet, die Veneris proximo hora 3ª post meridiem; si non poteris apud Dn. Sloane eo tempore fac ut sciam per epistolam; Vale vir dignissime & meo nomine salvta Dn. Biork.

London. die Martis
July. 27. 1736.

in Kings Street Bloomsbury
propè Dn Sloane.

Fig. 4.

no longer contain myself» says Linné »but desired as the only favour from him to explain why he thought I was bringing botany into confusion.» Dillenius refused, but Linné persisted, »Why was he now so angry with me when formerly he was polite?» »Step in with me» he cried suddenly, and took up the first printed sheets of the 'Genera plantarum' which Gronovius, in his innocence, had sent to him. On almost every page N. B. (nota bene) had been written, and on the reason being asked, was

answered »Yes, in your book there are many erroneous genera like N. B.» Linné disputed this, but declared if it were shown to be wrong, he would willingly correct it. Laying aside argument, they then began to examine flowers and by dissection to judge which was right; finally agreeing when Linné's statements were found to accord with nature, though not with the old writers. As a consequence Dillenius admitted that 'Genera plantarum' was not written to oppose him, the result being that Linné abandoned his return journey and stayed a whole month. From that time onward they were hardly apart for a couple of hours, and when at last Linné left the city, Dillenius embraced him and parted from him with tears, having before that invited him to live and die there, as the professorial salary was enough for both. On parting, he gave him a copy of his 'Hortus Elthamensis', and all the living plants which Linné wanted for Clifford's garden.

On his return to London, he again visited Chelsea, but Miller at first kept away, and it was not till the evening that Linné met with him. He was then in good humour and willingly agreed to give him plants. No doubt it was on this visit that Miller presented him wish the unpublished plates of Houstoun's etchings (see fig. 5), which, 44 years later, were published by Sir Joseph Banks, Bt., with the modern names engraved under their respective plants, and descriptions drawn up from the actual specimens by Daniel Solander (1736—1782), in quarto form, of 12 pages and 26 plates.

Others he met in England were G. D. Ehret, the botanical draughtsman, who drew the plants figured in the 'Hortus Cliffortianus', Professor John Martyn, of Cambridge, and Peter Collinson, a London merchant, living at Peckham, then a small village south-east of London, but who removed ten years later to Mill Hill, in the north-west of London; his house is now a large school, and holds fast to the tradition that certain cedars there were planted by Linné. If that is true, they must have been first planted at Peckham, and transplanted when Collinson removed to Mill Hill. Linné must have visited Collinson at Peckham, as the latter wrote to the former on March 27th, 1747—8, saying »You have been in my museum and seen my little collection»; this letter was written when Collinson was removing his garden plants to Ridgeway House, Mill Hill, which took two years to effect. One other item may be mentioned, for amongst Linné's books is a copy of the third edition of Ray's 'Synopsis Stirpium Britanicarum', revised anonymously by J. J. Dillenius, and published in 1724; it was regarded as the standard flora of the period for an enumeration of the plants of the country; on the title-page Linné has written »Emi Londin. 1736; Car. Linnæus.»

Another tradition, mentioned by Sir J. E. Smith in his life of Linné

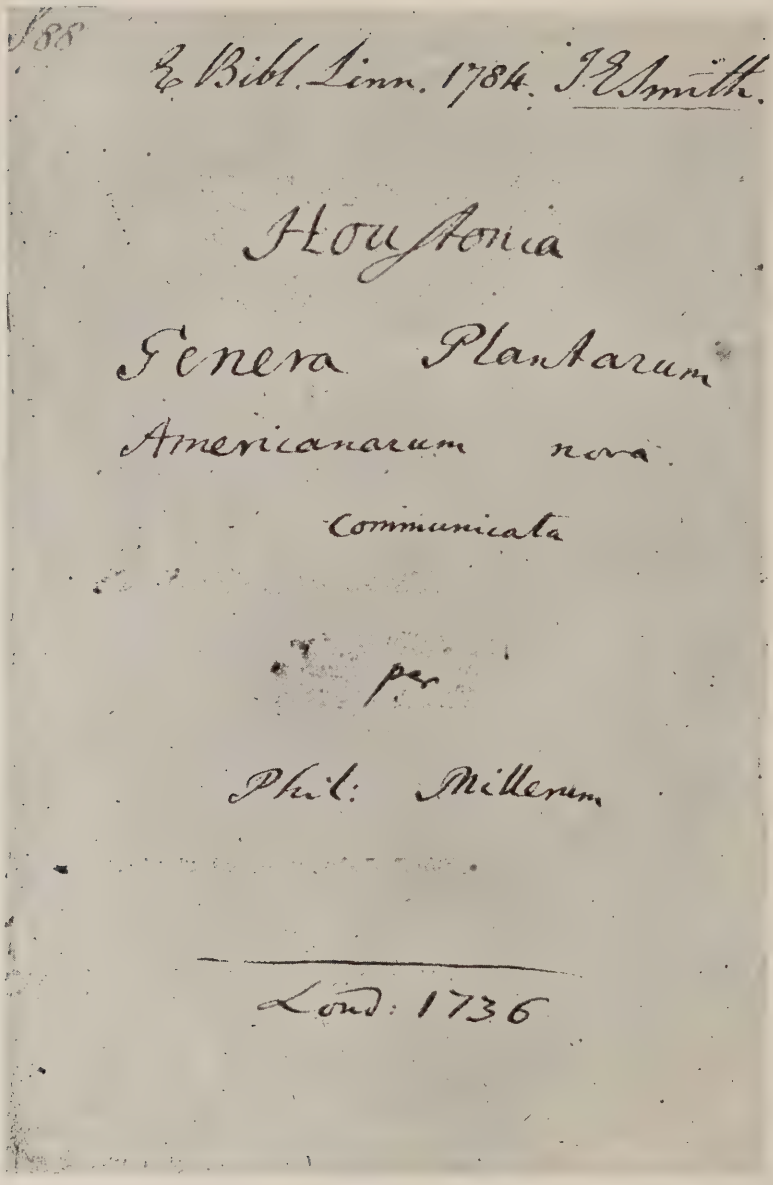
188
& Bibl. Linn. 1784. J. E. Smith.
Houstonia
Genera Plantarum
Americanarum nova
communicata
per
Phil: Millerum
Lond: 1736

Fig. 5.

in Rees's Encyclopædia, is that Linnæus was so enchanted with the gorse *(Ulex europæus)* in full flower on Putney Heath, that he flung himself on his knees before it. The gorse is, however, a spring flower, at its best in early May, and as Linnæus could only have seen it at Putney, if at all, in August or September, the tradition is discredited; the prostate *Ulex nanus* would not evoke enthusiasm; besides which Linné saw the gorse in Germany the year before and he expresses himself quite calmly on the subject.

A few scattered lights are thrown upon Linné's life in England in Van Hall's edition of Linnean letters (Groningæ, 1830), where on pp. 8 & 9 he says that he examined the living flowers of *Saururus cernuus,* probably at Oxford or Chelsea, and then alludes to some plants figured by Jan Burman in his 'Thesaurus zeylanicus', Amst. 1737; reduced to modern names they appear to consist of *Mollugo pentaphylla* Linn., *M. oppositifolia* Linn., *Polycarpæa corymbosa* Linn., and *Dodonæa viscosa* Jacq., which he also inspected while in England. He also mentions the genus »*Jussievia*» Houst., i. e. *Jatropha urens* Linn., knowledge of which he must have gained from Philip Miller; (see plate 5).

Linné returned with his store of plants, to augment the garden of Clifford, to finish his task of describing the denizens in it, and to print a large volume in folio, with a frontispiece showing his adaptation of Celcius's centigrade thermometer to the present form. In later years he was to fill the chair of medicine (including botany) at Uppsala, and after a life of strenous labour to rest at last under the roof of the majestic cathedral in the northern university town, which had witnessed his dire poverty and triumphant success, his bitter struggles and his honoured position.

Although his system of plant-arrangement, which he himself regarded only as temporary, has passed away, his solid work in every department of natural history in which he laboured, his enthusiastic endeavours to discern the meaning of Nature, his eager diffusion of his discoveries to the learned world, and the inspiration he was able to kindle, not only in his pupils, but in all who came into contact with him, have ensured his lasting fame as one of the most brilliant forerunners of modern biology; a memory fragrant and ever dear to the hearts of his countrymen.

The letter mentioned on p. 6 from Boerhaave to Sloane begins: — »Linnaeus has Tibi tradit, unice dignus Te videre, dignus a Te videri: qui vos simul videt, cernet hominum par, cui aliud simile orbis vix dabit». It was dated, from Leyden, 18th July, 1736.

LINNÉ SOM SKILDRARE AV SVENSKT FOLKLIV

Föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets högtidssammankomst den 24 maj 1925

AV

CARL FORSSTRAND

NÄR SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPET DEN 23 MAJ 1917 stiftades och vid överläggningen om riktlinjerna för dess verksamhet förslag framställdes om utgivandet av en årsskrift, uttalades av en bland de närvarande farhågor för att en sådan publikation ej skulle kunna få erforderlig bärkraft. Förmodligen var det tanken på de talrika och för vidgandet av kunskapen om Linné och hans livsgärning så värdefulla skrifter, vilka utgivits med anledning av eller i samband med firandet i maj år 1907 av 200-årsminnet av Linnés födelse, som förestavade dessa farhågor. De åtta år, som nu förflutit sedan sällskapet bildades, ha visat, att de voro ogrundade. Vid sidan av sin övriga framgångsrika verksamhet har sällskapet haft tillfredsställelsen se åtta årgångar av årsskriften fyllas med mer eller mindre värdefulla bidrag till Linnéforskningen och hur därigenom såväl Linnés personlighet och privatliv som hans vetenskapliga betydelse och mångsidiga intressen och arbete framträtt i rik och ny belysning.

Jag vill nu rikta dessa redogörelser med några erinringar om Linnés verksamhet på ett område, nämligen det etnologiska och etnografiska, där hans insats visserligen uppmärksammats och vunnit erkännande av THORE M. FRIES och andra hans biografer, men ännu ej varit föremål för någon mer ingående eller samlad framställning. En sådan är emellertid fullt befogad, ty hans etnologiska iakttagelser och studier hänföra sig ofta till svenska folkseder och bruk, som numera äro sedan längre eller kortare tid försvunna. Det är huvudsakligen i Linnés reseskildringar, som vi träffa

dessa iakttagelser, inströdda här och var bland en mångfald andra meddelanden inom det vittfamnande program, varefter han under ungdomsårens och den första mannaålderns vidsträckta färder och strövtåg i skilda trakter av vårt land fullföljde sina studier och forskningar; men även i några av hans andra skrifter och, sedan han blivit professor i Uppsala, i föreläsningarna om dieten förekomma anteckningar och uttalanden, vilka sammanställda med de förutnämnda skänka en talande föreställning om att Linné även på det etnologiska, folkloristiska och folkpsykologiska området var en föregångsman och utförde ett betydelsefullt arbete. Det finns mycket, som tyder på att han gick till detta arbete, om ej med lika stark kärlek som till studiet av Sveriges flora och fauna, så dock med livligt intresse och med alldeles särskilda förutsättningar för att kunna sätta sig in uti och förstå allmogens liv. Detta är emellertid ej alls underligt. Utgången nästan direkt från gammal bondesläkt och uppfödd under förhållanden, som trots faderns prästerliga kall men på grund av hans torftiga villkor säkerligen föga skilde sig från allmogens, var han väl förtrogen med dennas liv och med varm kärlek förbunden med den småländska hembygden och dess invånare. Denna kärlek, som utvecklades till en hela fosterlandet omfattande känsla, bestod under hela hans liv. Linnés fosterlandskärlek ger sig många vackra uttryck i hans skrifter, liksom den kan sägas prägla hela hans livsgärning; men han var alldeles särskilt fästad vid födelsebygden, och man kan utan överdrift säga, att han under hela sin levnad förblev smålänning, åtminstone inför vår Herre. Det finns ju belägg på, såsom J. SAHLGREN[1] visat, att han ännu som professor och på gamla dagar i sitt talspråk använde den småländska dialekten. Man vet också, att han trots sin stora berömmelse, arkiaterstiteln, ledamotskap av akademier och andra utmärkelser, på vilka han satte stort värde, var okonstlad, tillgänglig och vänsäll i sitt uppträdande. Fastän det utan tvivel ligger någon överdrift i drottning Lovisa Ulrikas uttalande en gång, då han var hennes gäst på Drottningholm och hjälpte henne med ordnandet av hennes samlingar, att han hade »rustika manér», kan man dock antaga, att han hade bibehållit sitt ursprungliga, av härstamning och uppfostran betingade sätt att skicka sig och föga brydde sig om att följa konvenansens lagar. Anspråken på ett elegant uppträdande voro visserligen särskilt inom de högre samhällsklasserna mycket stora och inom sällskaps- och umgängeslivet iakttogs ganska sträng etikett; men även på samhällets höjder saknades nyare tiders förfining och iakttagandet av belevenhet och hygienens enklaste bud. Man vet ju att t. ex. bruket av näsduk ännu var sparsamt, att vid toalettbestyren puder och smink spelade en större roll än tvål och vatten och att till och med i hovkretsarna förekommo naturljud, vilka visade, att man hyllade satsen »naturalia non sunt turpia». Huruvida Linné delade denna

[1] *Linnés talspråk. Sv. Linné-Sällsk. årsskrift. Årg. III. 1920.*

uppfattning, är naturligtvis svårt att avgöra, men man kan vara ganska förvissad om, att han ingalunda var främmande för det högre sällskapslivets fordringar, medan hans okonstlade och naturliga sätt underlättade beröringen med de bredare samhällslagren och allmogen, vilken beröring enligt skildringarna i resebeskrivningarna flerstädes antog intimare former, än mången nutida etnograf kunnat glädja sig åt.

Den första av Linnés resor, oavsett ynglingaårens färder från fädernehemmet till Växjö, Lund och Uppsala, var hans berömda, år 1732 företagna Lapplandsresa. Om hans upplevelser då och iakttagelser av etnologiskt och etnografiskt innehåll finnas utförliga redogörelser i G. von DÜBENS *Lappland och lapparne*, i TH. M. FRIES' stora biografiska verk och i flera andra arbeten, och i åttonde årgången av sällskapets årsskrift har professor K. B. WIKLUND ingående och på ett synnerligen värdefullt sätt behandlat och förklarat de i Linnés *Iter Lapponicum* och *Flora Lapponica* samt andra skrifter förekommande meddelandena om lapparnas levnadssätt, seder och bruk m. m. Under sådana förhållanden torde jag ej behöva uppehålla mig med Linné och lapparne, och jag kan göra detta med så mycket större skäl, som ju lappallmogen bildar ett särskilt element bland Sveriges befolkning och ej med denna har någon etnologisk samhörighet.

Däremot må anföras några meddelanden, som han lämnar om allmogen i de norrländska landskapen under färden till Lappland och i Österbotten under hemfärden, vilken han gjorde via Torneå, Vasa och Åbo. I Enånger i Hälsingland gjorde han den iakttagelsen, »att folket gemenligen var större än annorstädes; jag frågade efter, om de dia mer än andra, det de svarade tre och ofta halft 3:dje år. Brännvin är här ej alltid till fångs. Jag tror Adam och Eva varit resar, *ratione ab ovo in ova, paupertate Israelitarum et Amonitorum magnitudine. Laponum structura etc.* Folket är humant, har täcka hus och inuti snygga och rena, bättre bygda än på anor ställe.» I Ångermanland gjorde han bekantskap med *segmjölk*, vilken tillreddes sålunda: »Då man yster och tagit bort osten, slås vaslan uti ett käril och låter stå och syras en tid. Så snart man härnäst gör ost, slås äfven serum helt ljum på den andra syrade och så continueras, dock skall han inte slås på het, utan ljum. Detta går ju längre, ju bättre, blifver så segt, att man kan draga henne som en sträng från den ena väggen till den andra. Ja, om man slår ett käril fullt och sätter i källarn, så att minsta droppe kommer att gå ut, rinner hela kärilet ur, *tanta est cohæsio particularum.* Denna är af *rusticis in summis deliciis*, ty han svalkar, *ut ajunt*, och läskar, blandas ock ut med annor. Då man äter henne, rinner eller drages hon tillbakas uti fatet, om man icke med knif eller som ordentel. sker med fingret trycker henne mot skebrädden sönder.»

Under resan från Umeå till Lycksale väckte befolkningens skodon Linnés särkilda intresse. Allmänt brukades ett slags skor, som kallades

kängor. »Jag tyckte fuller i förstone», skriver han, »att de voro oviga, men fann, att man med dem mycket lättare kunde gå än med något annat slag, förutom att de aldrig slå genom vatten, ja än om man ginge upp emot skaftet af dem. Dessutom går ej på dessa sömmen upp som på andra, här behöfves inga spännen, de passera både för stöfvel och sko, så att den som plöjer behöfver ej köpa stöflar därtill. Den tjocka bottnen af 3 eller fyra fält läder är onödig. Hälar behöfvas ej, ty naturen, den ingen ännu kunnat mästra, har ej satt på folket klackar. Häraf ser man, att de gå så lätt, så vigt med dessa, som med bara foten.»

Den 14 september anlände Linné efter de strapatsrika strövtågen i Lappmarkerna till Torneå och fortsatte därifrån till Kemi, Uleåborg och Vasa. Om sina iakttagelser bland allmogen i Österbotten lämnar han några meddelanden, bland vilka här må anföras följande efter en utförlig beskrivning på tillredningen av surströmming införda skildring av böndernas matordning m. m.: »Tre mål ätes, förutom frukost, om sommaren. Då ätes alltid om dagarna och middag surströmming, så att surströmmingen (ofta utbenad) läggs mellan tunnbröd och bits så en bit; sedan ätes surmjölk utan grädde, sedan under tiden en ostskifva eller smörgås. Men kött tages intet efter. Till mats kål, ärter, rofvor; kål mest söndag, ärter en gång om veckan; då kålen tryter, 2 gånger ärter; rofvor mest hvar morgon med saltströmmming; på slutet af kokningen lägges strömmingen dit; att han ej skall koka sönder litet mjöl på, och sur mjölk supes. Om aftonen alltid kornmjölsgröt. Om morgonen, då man går ut, smör och bröd eller ost och bröd, som är snarare. Af blandbröd får man $^1/_4$ i kaka i målet; godbrödet få de aldrig smaka, ty det är för främmande eller stor högtid, eljest spisbrödet, som alltid ätes 4 à 6 falt, tunnt som papper. Alltid är öl i källaren (utom spisölsdricka), då främmande kommer. Om sommaren drickes alltid syra. Litet lårkött kan han hafva, fårkött ganska litet, ett par bogar eller bringstycken, det andra säljes, så att ganska litet hommer i kålen, och det mesta af feta ben, som sönderslås. Men fötter och hufvud af små feta kreatur, getter, svin och får, torkas och kokas, smakar i ärter bra, sedan det först saltats. Då ben, afhuggna vid knäet med fot och allt, kokas, samlas fettet, som flyter öfvanpå, i horn eller käril; är en extraordinär smörja att smörja [oläsligt ord] snören och rockar. Men benen eller foten ätes inte. Kalffötter och hufvud syltas. Björkved på eld, ljus i hushållet ej, perter ej, ty de ryka hos finnarna och finnlapparna. Slå med liar höet, som uti Uppland. Handtera säden som i Småland; i torra år torkas bättre på kraka, i våtår på hässja. Höet bredes och vändes, sedan föres in, utan att stackas, på skrinna som är stor. Humla till husbehof; få sälja ett par pund. Gärdsgårdar af granstör med granvejor på sned satta. Mjölken sättes i källare, kärilen långa af al, *hinc* mer grädda, 1 à 2 finger tjock mjölk i kärilet, sedan slås till-

hopa, värmes och löplägges. Item af kärnmjölk, hvarpå slås 1/6 söt mjölk, som stått allenast en dag och gräddan aftagits; värmes upp, löplägges, prefereras den förra, ätes ofta hellre än smör. Emellan midsommar och Jacobsmässan tages vaslan efter ost, kokas ett par timmar. Då det kallnat slås uti en tunna, gömmes till vintern. Stackars käringar tigga och köpa henne om vintern uti små flaskor. Till ett stop sur mjölk tages 1/4 stop af den sura, smakar som fil, då det blandats. Tjock mjölk gömmes ofta i tunnor till vintern såsom bunkvälling. Kan ej ätas allena, ty hon är så sur; ty blandas hon med mjölk; då mjölk ej hafves, slås halvparten vatten på och ätes till gröt, det hellre brukas än svagdricka. Getsmöret, som under tiden göres, starkt, men helt hvitt som rensmör.»

Redan året efter hemkomsten från den mödosamma Lapplandsresan företog Linné en ny forskningsfärd, i det att han under några veckor uppehöll sig i Dalarnes och Västmanlands bergslager. Syftet med hans besök vid ett flertal gruvor och bruksegendomar var att studera det svenska gruvväsendet och bergshanteringen, och han har härom efterlämnat många intressanta och särskilt från historiska synpunkter värdefulla upplysningar. Däremot innehålla anteckningarna nästan inga etnografiska meddelanden. De många vågsamma färderna ner i gruvorna och beskådandet av de mångfaldiga anstalterna för malmens brytning och behandling togo tydligen den unge resenärens uppmärksamhet så rikt i anspråk, att han blott gav sig tid till att göra några flyktiga iakttagelser om bergsmännens utseende, mödosamma arbete och levnadssätt. De härom nedskrivna anteckningarna äro emellertid så betecknande för Linnés vakna iakttagelseförmåga och drastiska skrivsätt, att de böra anföras. Sina intryck efter besöket i Falu gruva har han skildrat sålunda: »Uti dessa mörka och av solen eller dagen aldrig åskådade rum gick nu detta fördömda folket. Sot och mörker omgav dem på alla sidor, stenar, grus, corrosiv vitriol dropp, rök, os, hetta, damm var allestädes. Ras fruktades utan minsta sperance av säkerhet någon minut, som då allesammans *momento citius* kunde hopkrama. Ängslighet af ett så stort djup, mörker och fara reste håren på mitt huvud, att jag ingenting mer önskade än att åter få stå på jorden. De osäkra gingo nu här i sin anletes svett och arbete, nakna till medianen, för munnen hängde en ullen lapp, att röken och dammet ej allt för hoptals måtte insupas, svetten rann ur deras kropp som vatten ur en ullpåse. Ack hur lätt var icke att här i mörkret gå uti någon sänkning! Ack hur snart kunde icke ett steg på stegen fela, hur snart kunde icke en ärtstor sten nedfalla och i ett moment den olycklige människan här nedlägga, annihilera! All helvetes beskrivning finnes här för ögonen, ingen präst kan det dock så fasligen beskriva. *Plutonis* osälle, underjordiska rike är ju klart här. Homerus har ej hint det nog gruveligt beskriva.» Trots allt detta hade folket det tydligen ganska bra, ty han tillägger: »Bergsmän, *metallicolæ*,

leva och må väl, kläda sig helt dus alla lika kläder. Rock brun, av fint kläde, med få fållar, korta, knäppte stora träknappar med *reptaticibus labyrinthis,* små uppslag, vackra hus, luden svart mössa. Dieten *a paupere vix distingvas*».

I skildringen av Linnés nästa ungdomsresa, vilken han på bekostnad av landshövding Reuterholm och i spetsen för den s. k. Reuterholmska resesocieteten sommaren 1734 företog genom Öster- och Västerdalarne, förekomma talrika meddelanden om dalaallmogen och dess leverne. Under den omkring sex veckor pågående färden, som utgick från Falun, där den av »Vulcani koppargossar» antända svavelhaltiga röken gjort omgivningarna till en steril grusmark, besöktes Bjursås, Leksand, Rättvik, Ore, Orsa, Mora, Älvdalen, Särna, fjälltrakterna, Rörås i Norge, Idre, Lima, Malung, Nås, Floda, Gagnef och Ål, vadan Linné och hans följeslagare — sju Uppsalastudenter — sålunda fingo förvärva en omfattande kännedom om landskapet, dess befolkning, naturförhållanden, ekonomiska resurser, näringar o. s. v. Var och en av deltagarna hade sitt departement eller fack, varinom han skulle göra iakttagelser, men ledaren var med och verkade på alla och har i beskrivningen lämnat talande vittnesbörd om sin stora förmåga att iaktta och skildra vad som var av intresse. På det etnologiska området möta sålunda en mängd meddelanden om dalallmogens seder och bruk, levnadssätt, klädedräkt, födoämnen och såväl vardags- som helgdagsliv o. s. v. samt nationella lynnesdrag m. m.

Då förhållandena under de snart tvåhundra år, som förflutit, sedan Linné och hans följeslagare färdades genom dalbygderna, mycket förändrats och dalkarlarne och deras kvinnor, fastän ännu i dag ett av Sveriges mest säregna eller fristående folkelement, i många hänseenden förlorat sin egenart, äro Linnés upplysningar av stort historiskt värde och intresse. Det är också uppenbart, att han gjorde sitt bästa för att utnyttja det rika studiematerialet och att han därvid ej tvekade att utsätta sig för åtskilliga obehag, såsom t. ex. då han och kamraterna kommo ridande in på gårdarna och ibland av de snåla och argsinta bönderna emottogos med inexcusabelt ovett och hot om stryk, eller då han företog sig det delikata värvet att studera kullornas intimaste klädesplagg. Detta, som i Särna och Lima socknar kallades »magda» eller »skimpa» men även hade ett mer rikssvenskt klingande namn, som dock ej kan omtalas, tycks också ha varit tillräckligt märkvärdigt för att ägnas särskild uppmärksamhet. Det var nämligen ett slags särk, som förfärdigades av fårskinn och bars med den ludna sidan inåt och den garvade utåt, snördes under brösten och nådde till fötterna samt var öppen över naveln o. s. v. Vidare klädsamt tycks ju detta plagg ej ha varit, men det var troligen bekvämt, och så kompletterades det åtminstone under de kallare årstiderna av andra klädespersedlar. Även åt dessa ägnade Linné sin uppmärksamhet, och nästan

för varje socken beskriver han såväl männens som kvinnornas dräkter, vilka växlade både i material, snitt och färg. Numera äro ju dessa pittoreska dräkter, som skänkte dalallmogen sin säregna prägel, tyvärr på upphällningen, och därför äro Linnés skildringar av historiskt värde för kännedomen om en försvunnen kultur. Detsamma kan sägas om hans beskrivningar av bond- och prästgårdarna, bland vilka senare särskilt den i Särna ådrog sig hans uppmärksamhet. Den var nämligen den miserablaste han såg i Dalarne och så illa underhållen, att där knappast fanns ett enda rum, som man kunde hålla till i vintertiden, och så murken att *Pediculus pulsatorius* förekom så talrikt i väggarna, att han hördes »knäppa som femtio stycken böxesäcksur». Vidare skildras sedvänjorna vid bröllop, begravningar och gästabud, bruket och tillredningen av barkbröd och lundsfisk och andra numera bortlagda eller sällan förekommande födoämnen, den allmänna seden att tugga grankåda, vilken först tuggades av gamla käringar och sedan av handelsmännen såldes till masar och kullor, som ej hade tid eller lust att klara den för beredande proceduren. Även beskrivas dans och lekar, jakt och fiske o. s. v. För allt detta och mycket mer hade Linné öppen blick, och man kan mycket väl förstå hans belåtenhet vid resans slut över resultatet av sina egna och sina följeslagares studier och det berättigade i hans uttalande i förordet till reseskildringen, att Sverige skulle ha otrolig nytta av, om alla dess provinser på samma sätt genomrestes och beskrevos.

Det blev Linné förunnat att efter hemkomsten från sin långvariga och betydelsefulla vistelse utomlands och sedan han ett par år verkat som läkare i Stockholm samt blivit professor i Uppsala därutinnan göra en värdefull fortsättning genom sina med anslag av rikets ständer utförda resor på Öland och Gotland år 1741, i Västergötland 1746 och i Skåne 1749. I olikhet mot skildringarna av Lapplands- och Dalafärderna, vilka publicerats först i våra dagar, utkommo beskrivningarna över dessa resor kort tid efter det de avslutats. Deras mångsidiga och intressanta innehåll har sålunda länge varit känt, men den stora uppmärksamhet och det rika erkännande, de rönte av Linnés samtid, efterträddes av likgiltighet och förbiseende, som omfattade även andra grenar av hans verksamhet och som först i våra dagar efterträtts av full insikt om resebeskrivningarnas icke blott stora kulturhistoriska utan även litterära värde. Nu räknas de Linnéska reseskildringarna bland vår litteraturs klassiska verk, och en ej ringa del av detta erkännande ha de vunnit genom de avdelningar, som avhandla folklivet och allmogens i de varandra mycket olika landskapen kynne, sedvänjor och levnadssätt.

När Linné i mitten av maj 1741 anträdde färden till Öland och Gotland, hade han nyss utnämnts till professor i Uppsala, men skulle ej tillträda befattningen förrän i början av september. Den förflutna vintern hade varit ansträngande, i det att hans arbetskraft hade tagits rikt i an-

språk för hans syssla som amiralitetsläkare och för hans stora enskilda praktik, för hans göromål i den nybildade Vetenskapsakademien o. s. v. Sommarmånaderna skulle sålunda bereda honom välbehövlig rekreation, men han lade sig ingalunda på latsidan utan var i ständig och trägen verksamhet för fullföljandet av det omfattande, i enlighet med manufakturkontorets instruktion upprättade reseprogrammet. I detta ingingo iakttagelser om befolkningens seder, kläder, boningar, åkerbruk och andra näringar m. m., vilket allt Linné i företalet till resebeskrivningen säger sig hava sorgfälligt uppmärksammat. Han samlade också uppgifter om huskurer mot svullnader, sår, håll, blodsot, rosen, mjältsjuka, fulslag och andra åkommor samt gjorde anteckningar om vidskepelse, dock »mer för att förnöja sina läsare, än att därmed giva någon verklig nytta».

Såväl ölänningarna som ännu mer gotlänningarna äga som bekant ganska stor olikhet med eller förete många avvikelser från Sveriges övriga befolkning. De tala sin egen dialekt, som vad särskilt gotländskan vidkommer nästan klingar som ett helt annat språk än svenska. De ha sina särskilda lynnes- och karaktärsdrag, och deras levnadssätt skiljer sig i flera avseenden från fastlandsallmogens. På Linnés tid var denna olikhet större och vida mer framträdande än i våra dagar, och hans skildring innehåller följaktligen mycket, som är av stort intresse, därför att det rör sig om nu försvunna förhållanden. Ölandsbonden torde visserligen ännu i dag vara utmärkt av en viss surmulenhet, misstänksamhet och ogästvänlighet, men så framträdande torde ej dessa egenskaper vara som då Linné och hans följeslagare — han ledsagades nämligen även på denna resa av sju unga medhjälpare — färdades omkring på ön och här och var misstänktes för att vara spioner och emottogos med en ovänlighet, vilken stundom hotade att övergå till handgripligheter och föranledde resenärerna att anlita prästers och befallningsmäns beskydd. Förhållandet var betecknande för det ännu på ön rådande, efterblivna kulturtillståndet, vilket även yttrade sig i primitiva bostäder och i enkla, stundom råa levnadsvanor och plägseder.

Uppehållet på ön, som varade från den 1 juni till den 27 juli, då färden till Gotland anträddes, förlöpte emellertid över huvud angenämt och utan några äventyr förutom det i hård vind och stark sjö den 15 juni företagna besöket å den lilla norr om Kalmarsund belägna ön Känningen eller Jungfrun, som Linné kallar Blåkulla och som »käringar och sagor deciderat åt Pluto, men ej åt Neptun, fastän den senare tager henne mer i protektion ifrån öknamn». Med stor möda lyckades resenärerna taga sig upp och fram i den branta, bergiga terrängen samt studera den rika och egendomliga vegetationen och från höjden överst på ön beundra den härliga och vidsträckta utsikten. I Linnés beskrivning omtalas allt detta, men han vitsordar även öns omilda natur och ödslighet och säger sig mycket väl inse det befogade i namnet Blåkulla och i folktrons berättelser

om att alla trollpackor skärtorsdagarna färdas dit: »en sannerligen rätt besvärlig resa, ty om någon ort i världen ser hiskelig ut, så är det visserligen denna».

Efter att den 21 juni ha avseglat från Öland och följande dag passerat Carlsöarna, vars intressanta flora och fauna undersöktes under ett uppehåll ett par veckor senare, anlände resenärerna den 22 på eftermiddagen till Visby, där de stannade till den 25. Om Visby, »som tycktes föreställa själva Rom i modell», lämnar Linné några korta men intressanta meddelanden och säger, att »invånarna voro gladlynta, belevade och humana och att de bröto något av ifrån den gängse svenskan och stötte något på norska med accenten». Från Visby gick färden först norrut till Lummelund och Martebo och fortsatte sedan under de närmaste veckorna runt ön och mest i närheten av kusterna, men även med avstickare inåt land, så att Linné och hans sällskap fick besöka ett flertal märkligare orter och förvärva en ganska ingående kännedom om öns naturförhållanden, ekonomiska resurser, näringar o. s. v. Av största betydelsen voro Linnés botaniska undersökningar, som medförde kunskap om ett flertal orkideer och andra sällsynta växter. Här och var träffas i beskrivningen visserligen kortfattade men värdefulla iakttagelser och upplysningar om befolkningen, och dess levnadssätt m. m. Som prov härpå får jag begränsa mig till några meddelanden om gotlänningarnas huskurer och botemedel mot en del sjukdomar, vilka voro föremål för Linnés särskilda uppmärksamhet och vilkas hälsobringande egenskaper i många fall enligt nutida uppfattning förefalla minst sagt tvivelaktiga. Sålunda användes tjära med fördel mot yttre symptom av syfilis, men var fullkomligt verkningslöst mot de sekundära yttringarna av sjukdomen. Bönderna i Slite, som drucko öl, vari kornet för brygden var blandat med »schiäde» eller en talrikt förekommande *Lolium*art, och därav blevo fåniga och blinda, trodde att de skulle undgå detta, om de smorde armlederna och fingrarna med samma sorts öl. Mot eftervärk använde kvinnorna brännvin med peppar eller varmt öl med starkpeppar. För att fördriva löss begagnades fernacke eller *Pinguicula* kokad i vatten. Omslag med *Ophioglossum* eller av kärrmossa kokad i öl, brukades på såriga och inflammerade ben, och mot rosfeber användes blommorna av *Behen album*. Fulslag eller hanslet behandlades på Fårön med en salva av härsket fläsk och spindelväv samt sönderstött hansletsgräs eller *Solanum officinarum*. Mot den mycket allmänt förekommande åkomman hypokondrisk kolik brukades med stor framgång en dekokt på blad av *Hepatica* samt några droppar terpentinolja i avtagande och stigande dos under ett par veckor. För moderpassion användes *Valerianarot,* för ros svavel och peppar och för frossa krut, brännvin, snus och tobak som ett vomitiv, vilket underhjälptes när så behövdes med litet ljumt vatten.

Man får inte förvåna sig över, om gotlänningen sade »naj», då han bjöds på dylika läkemedel.

Linnés meddelanden om Gotlandsallmogens levnadssätt och sedvänjor syssla mest med husgeråd samt redskap och anstalter för jordbruket o. s. v., men hänföra sig ibland även till gästabud, dans och lekar m. m. Sålunda omtalar han ett gästabud på Fårön, där bönderna och kvinnfolket roade sig med dans, vars takt var sällsam, »ex uno pede longo, altero duplici saltu brevi», och trakteringen utgjordes av lura eller ett slags oklart och vaxvitt dricka. Detta dricka hade kommit från Ösel med en karl, som också skötte musiken på säckpipa, gjord av en hel själmage. I Garde fick man se bönderna spela det artiga bållspelet park, som krävde ganska stor hastighet och vighet och spelades allmänt på ön, men var okänt i det övriga Sverige.

Den 25 juli avreste Linné och hans följeslagare efter väl förrättat värv på Gotland. Det var med livsfara, de lyckades komma ombord på fartyget och ut ur hamnen i Visby, ty »det gick en brännande sjö, nordanvädret begynte pipa, vågorna blevo rasande och fartyget kastades emellan de brusande böljor, Gotland försvann, kamraterna blevo sjösjuka, tacklen begynte springa, förtvivlan intog våra hjärtan och vi befallte vår sak i Guds händer». Följande dag lyckades man emellertid uppnå Öland och landa vid Boda kyrka, och sedan resenärerna därifrån begivit sig till Horns ladugård, fortsatte de ridande till Köpinge, Räpplinge, Högsrum och Färjestaden samt anlände den 17 juli till Kalmar. Efter några dagars uppehåll där och i sin småländska hembygd fortsatte Linné till Jönköping, Grenna och Visingsö samt färdades vidare genom Östergötland, Närke, Västmanland och Uppland och ankom efter ett kort uppehåll i Uppsala den 28 augusti till Stockholm. Där fick han omedelbart ta i hop med anstalterna för sin flyttning till Uppsala och tillträdet till professuren. Under de närmast följande åren var han så upptagen med skötseln av denna och med iordningställandet av botaniska trädgården, med författarskap och annan vetenskaplig verksamhet, att han först år 1746 kunde företaga den resa till Västergötland, vartill 1741 års riksdag anslagit medel.

Redan år 1747 utkom Linnés beskrivning av färden och bjuder på ett lika omväxlande innehåll som de föregående reseskildringarna. Åskådnings- och studiematerialet var också synnerligen rikt, i det att Linné icke blott bereste Västergötland utan även besökte Göteborg och närbelägna trakter av Bohuslän samt under hemfärden gjorde uppehåll i Dalsland, Värmland, Närke och Västmanland samt överallt samlade iakttagelser. Jämte de som vanligt talrika meddelandena om naturförhållandena förekomma en mängd anteckningar om handel och näringar, jordbruk och boskapsskötsel, kalkbränning och stenbrytning, jakt och fiske o. s. v., och mycken uppmärksamhet ägnas åt den livliga industriella verksamhet, som

just vid denna tid på Jonas Alströmers initiativ kommit till stånd och blev av stor betydelse för befolkningen. Däremot äro de rent etnologiska anteckningarna fåtaligare, än man kunde vänta med hänsyn till både västgötaallmogens och bohuslänningarnas säregna karaktär, lynne, levnadssätt och seder och bruk. Åtskilliga upplysningar härom träffas dock och äro av stort intresse samt roande på grund av reseskildrarens förmåga att utan omsvep berätta sina iakttagelser. Så t. ex. då han omtalar bonddrängarnas i Falbygden tillvägagående, då de bege sig på friarestråt: »När bondedrängen skall fria till pigan, låter han hälsa henne genom någon allvarsam person. Svarar då tösen, att hon inte bryr sig om hans hälsningar, förstår han strax, att fisken icke vill nappa på den utlagda kroken; men svarar hon: Hälsa honom med Gud, så är hans tillbud välkommet. Sedan de äro förlovade, har det varit i bruk, att han besöker henne om högtidsaftnarna, ty hon kan Gu' bevars inte neka honom, sedan han är trolovad, ty det ha ju fäderna brukat före henne. Detta är detsamma, som bonddrängarna på Gotland, sedan de äro förlovade, kalla gå och prova och dalkarlarna för att ligga på jällen».

På Linnés tid rådde i Västergötland ganska mycket vidskepelse och kvacksalveriet florerade. Han anför härpå några exempel. Såsom ett mycket säkert sätt att fördriva vägglöss uppgavs, att man tog tre stycken löss och lade dem i likkistan, när någon bars bort för att begravas. Ett annat sätt var att kasta en höna på spisen, sedan elden var utbrunnen, samt slå igen spjället, varpå lössen dödades av oset. Tre namnkunnige kvacksalvare funnos och voro mycket anlitade av allmogen, nämligen Gubben i Enekulla, Sven i Bragnum och hans lärjunge Valtin Sträng i Kinnevads socken. Linné och hans följeslagare gjorde ett besök hos Sven i Bragnum, som befanns vara en omkring trettioårig bonddräng med stor isterbuk och allvarligt sätt, men utan några kunskaper i läkekonsten. Bönderna hyste i alla fall förtroende för honom, och på Linnés fråga svarade han, att han kunde bota fallandesot och en mängd andra sjukdomar, blott det ej var fara för livet. Som prov på sin konst befriade han en flicka från skorv i huvudet genom att med en kniv plocka ut håren med rötterna, smörja svålen med fett och lägga ett kardborreblad över. En av Linnés följeslagare, som föregav sig ha råkat ut för ett veneriskt takdropp, fick det rådet att taga in ett grovt örtpulver i brännvin och äggvita, o. s. v. Man förstår mycket väl det berättigade i Linnés slutreflexion angående dessa och liknande kurer: »En sjuk människa må väl liknas vid ett skepp, vilket skall segla många farliga och vidlyftiga skär förbi, uti en stickande storm; den skeppare är då lycklig, som råkar en utlärd lots, vilken kan bäst visa vägen och känner de mesta klippor och fördolda skär; men den som lämnar sitt skepp i en okunnig karls händer, som knappt har sig en eller annan klippa bekant, kan väl under tiden komma i en stilla vind,

av en händelse, lyckligen fram, men dock oförsvarligen, att han vågat all sin egendom uti så osäkra händer.»

I början av augusti återkom Linné till Uppsala. Med anledning av resan och dess rika resultat fick han emottaga hyllningsdikter av fru Nordenflycht eller »herdinnan i Norden» och en icke namngiven poet. Av större betydelse var emellertid det offentliga erkännande, som kom honom till del och som bland annat efter ett memorial av baron Carl Hårleman vid riksdagen 1747 om gagnet för det allmänna av hans resor medförde K. Maj:ts befallning, att han även skulle besöka och beskriva Skåne. Färden företogs år 1749 och blev synnerligen intressant och resultatrik, såsom framgår av den år 1751 utgivna beskrivningen. På titelbladet angives, att denna innehåller »Rön och anteckningar uti Oeconomien, Naturalier, Antiquiteter, Seder och Lefnadssätt», men studiet av den ganska omfångsrika volymen visar att dessa beteckningar blott angiva några huvudfack, inom vilka Linné hopat en mångfald detaljundersökningar. I själva verket får man den uppfattningen, att Skånska resan på ett ännu rikare sätt än till och med de första av ungdomlig entusiasm uppburna Lapplands- och Dalarnebeskrivningarna vittna om hans vittfamnande vetgirighet och att han beträdde Skånes jord med föresats att ej låta något mänskligt få bliva sig främmande. En säkerligen mycket bidragande orsak härtill var den beundran, som han fastän utpräglad smålänning och med varmaste kärlek fästad vid sin karga och fattiga födelsebygd, hyste för den rika och bördiga, av fet mylla doftande och av en välmående befolkning uppfyllda grannprovinsen. Redan i inledningen till resebeskrivningen framhåller han, att »oförnekligen intet land i Sverige är att förlikna emot Skåne och intet i Europa, som det med rätta kan föresättas, då alla dess förmåner bliva vägda mot varandra», och i fortsättningen träffas många uttalanden av hans höga uppskattning av både land och folk.

Bland allmogen kände han sig mest tilltalad av Göingeborna, som voro de starkaste, idogaste, mest tilltagsna och muntraste av de skånska bönderna. I samband med detta omdöme framhåller han den stora betydelse, som dieten har i de stora olikheterna hos inbyggarna i skilda delar av ett rike: »En norrländsk lapp lever endast av kött, fisk och fågel, blir därav liten, mager, lätt och vig; en bonde däremot i Sveriges södra provinser, på Skåne slätt, som äter ärter och mycket bovetegröt och vars mesta föda består *ex vegetabilibus farinaceis,* bliver stor, grov, styv, stark, sen och tung.» Att trots detta även skåningarna kunde visa livlighet, åtminstone när de voro unga, framgår av Linnés berättelse från Falsterbotrakten, hur drängarna under fastlagan brukade roa sig med att slå katten ur tunnan. Härvid tillgick sålunda: »I fastlagen taga drängarna en tunna, borra på henne hål, träda därigenom ett rep och hänga henne upp emellan tvänne hus över gatan, sedan de förut inuti tunnan inneslutit en

eller två levande katter. När detta är beställt, rida de till rings eller förbi tunnan med störar, och den som av dem kan slå henne sönder blir kallad, mer oskyldigt än djärvt, kung, som därpå prydes med kransar och får taga av pigoskaran, vilken han behagar till dronning, varpå dansas med andra menlösa nöjen. Efter ett par dagar anställes en annor lek med löpande, målet utsättes och en dräng certerar i loppet med några pigor; han är starkare, men de lättare, då pigorna löpa i särken. Den som vinner målet och vadet prisas, kringföres och blir fägnad med sina sponsores. Detta är ej annat än en del av de gamlas *Ars gymnastica* och det *Certamen*, som hos dem kallades *Cursus Olympicus* eller *Pythicus*, som var inrättat att göra ungdomen kvick och färdig.»

Om klädedräkten i de skilda häradena lämnar Linné ganska utförliga beskrivningar, ävensom en mängd underrättelser om örters användning i hushållningen, de gängse sjukdomarna, huskurerna o. s. v.

Den skånska resan var den sista längre utflykt, som Linné företog från Uppsala. Under de tre senare decennierna av sin levnad vistades han nämligen nästan oavbrutet i lärdomsstaden och på Hammarby; men hans tankar vandrade säkerligen ofta tillbaka till ungdomsårens strövtåg och upplevelser i skilda landsändar, från vilka han för övrigt under hela sin professorstid fick emottaga försändelser av naturalster och hälsningar genom vänner och korrespondenter. Här och var i hans skrifter träffas också vittnesbörd om livligt fortlevande intresse för resornas studiematerial, och vad särskilt svenska folket och dess liv och leverne vidkommer gör han emellanåt uttalanden och betraktelser, som fullständiga reseskildringarnas anteckningar och ofta utmärkas både av vänlig förståelse och av psykologisk skarpblick. Linné led icke av den hos svenskar ofta förekommande benägenheten eller svagheten att nedsätta Sverige och svenskarna eller, som Gustaf Vasa uttryckte sig, kacka i eget bo, men han var en vis och världserfaren man, som ingalunda blind för sina landsmäns fel och svagheter ej tvekade att påpeka och klandra dem. I föreläsningarna om dieten förekommer sålunda följande uttalande: »Svensken är en apa, ty han äter som engelsman, dricker som tysk, kläder sig som fransman, bygger som italienare, röker som holländare, snusar som spanior, super som ryss.» Denna föga tilltalande karaktäristik av hans samtida torde emellertid, frånsett snusandet och brännvinssupandet, mest ha gällt de högre samhällsklasserna och har fått en komplettering i hans roliga och ofta citerade karaktäristik av Stockholmskavaljererna. Om allmogen i de olika provinserna yttrar han sig nämligen fördelaktigare, fastän även den fick delvis ganska beska omdömen i t. ex. följande presentation på latin: »Ost-gothi verberantes, Westgothi lubrici, Sudgothi capriciosi, Uplandi stupidi, Sudermanni elegantes, Norlandi avari, Dalekarli candidi, Gothlandi simplices.» Härtill gjorde Linné det tillägget, att karaktäristiken vad angick studen-

terna i Uppsala av de skilda nationerna ej alltid höll streck. Förmodligen ville han därmed ej göra de som stupida stämplade upplänningarna eller de giriga norrlänningarna o. s. v. alltför ledsna. Det var ett utslag av hans goda hjärta och även av hans humoristiska livsåskådning, vilken vida oftare än jag nu haft tillfälle påvisa kommer till synes i hans anteckningar och betraktelser över svenskt folkliv och väsentligt bidrager till att göra hans framställning så underhållande och fängslande.

NÅGRA LINNÉRECEPT

AV

GUSTAF DRAKE

»Linnæus han skötte sitt värf med besked;
Af nit för sin konst han brann.
Med döden alltjämt han om segern stred,
Och seger han ofta vann.»

Ur SÄTHERBERG, *Blomsterkonungen.*

LINNÉS VERKSAMHET SOM PRAKTISERANDE LÄKARE I Stockholm varade som bekant från september 1738 till början av oktober 1741, då han flyttade till Uppsala, med avbrott för tiden 15 maj—29 augusti 1741, under vilken tid han företog sin resa till Öland och Gotland. Efter några månaders fåfäng väntan på patienter »begynte hans credit att stiga under de då gängse koppor och frossor, så att han redan i Mars månad fått den ansenligaste practiquen».[1] Den 3 maj 1739 blev han utnämnd till amiralitetsmedicus, varefter »LINNÆI practique steg otroligt, att han allena hade den så stor, som alla de andre Medici tillsammans.[2] Men vid ankomsten till Proffessionen lämnade han Praxin Medicam; ty antingen borde *Professionen* eller *Practiquen* försummas. Betjente altså därefter aldrig någon annan än vänner och fattige.»[3]

Recept av LINNÉ äro relativt sällsynta. I *Svenska Linné-Sällskapets* samlingar förvaras sexton st., av vilka femton medföljde professor TULLBERGs och ett doktor FÖRBERGs samlingar. Genom välvilligt tillmötesgående av överbibliotekarien J. M. HULTH hava reproduktioner av dessa ställts till mitt förfogande, till vilken jag härmed frambär ett vördsamt tack. Dessa recept erbjuda en hel del av intresse och de meddelas här i kronologisk ordning.

Fig. 1 visar oss ett recept, som LINNÉ utskrivit såsom läkare vid flottans station. Den första ordinationen lyder på 4 st. piller, beredda av

[1] *Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig själf,* Upsala 1823, s. 37.
[2] *Egenh. ant.* s. 39.
[3] *Egenh. ant.* s. 201.

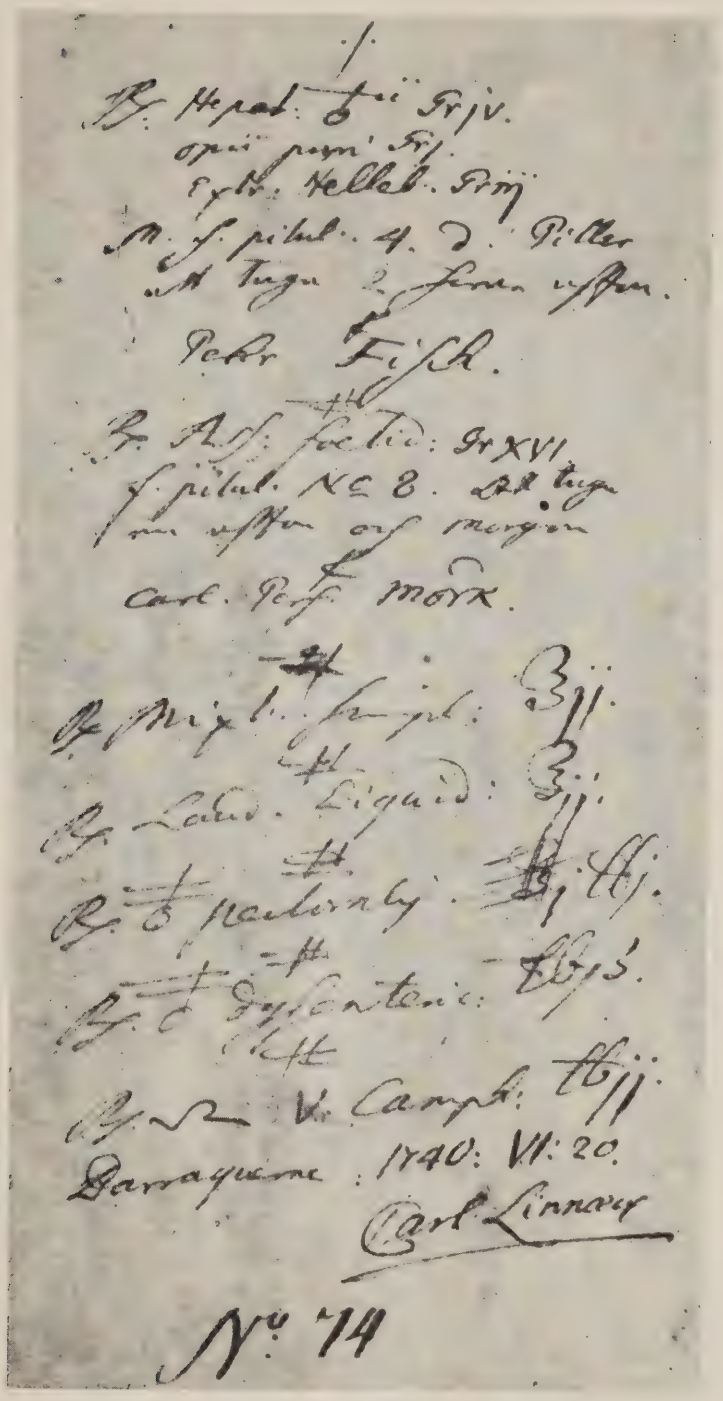

Fig. 1.
(Nat. storlek.)

heparantimon, opium och extrakt på svart nysrot. »Hepar Antimonii, kallas så efter färgen liknar Kreaturs lefwer», bereddes genom detonation av lika delar spetsglans och salpeter. Kanske båtsman Fish var den person, om vilken LINNÉ meddelar: »Brukas annars som en desperat kur, då intet annat wil hielpa. Jag gaf en hydropicus i Stockholm in, som 2:ne gånger hade låtit tappa watnet af sig (sådana stå sällan at hielpa) en temligen dosis, hwaraf han kom både at purgera och vomera, hwarigenom han blef frisk; men det är en hård kur.»[1] Det finnes fortfarande på apoteken, men användes endast av allmogen för kreaturen. Roten av svart nysrot, *Helleborus niger* L., verkade avförande. »Jag ordinerade hwar dag i Stockholm Hellebor. nigrum både i decoctis och pilulis laxantibus, altid cum effectu.»[2]

Den andra ordinationen gäller 8 st. piller av *assa foetida* eller dyvelsträck. På grund av den lilla dosen och medikamentsformen är det knappast troligt, att Mörk misstänktes för simulering. Eljest ansågs dyvelsträck i form av mixtur eller droppar som ett gott medel mot simulanter och känt är beväringens suckan efter intagande av en »teufelsdryck»: dä' fordras go' hälsa te' ligga sjuk på S. lasarett! Från och med nuvarande farmakopéupplaga är den ej längre officinell.

Övriga ordinationer voro avsedda att tillföras medikamentsförrådet och de utskrivna kvantiteterna, 2 uns till 2 libra,[3] motsvara ungefär, vad som nu utskrives för en mindre sjukvårdsinrättning. »Barraquerne», som flottans sjukhus på Skeppsholmen kallades, var ju ett större sjukhus, där vanligen 100—200 patienter vårdades,[4] men detta var vid midsommartiden och sjukligheten således mindre.

Mixtura simplex, även kallad *Spiritus diatrion,* hade ungefär liknande sammansättning som nu, men färgades med röda rosor eller vallmoblommor i st. f. som nu med blåbär, och innehöll bl. a. kamfer; dosen var 40—50 droppar. Den har fortfarande rätt stor åtgång i handköpet och kallas även *röda förkylningsdroppar.*

Laudanum liquidum, i farmakopéerna med tillägget *Sydenhamii*, som LINNÉ sedermera ofta utskrev som sömnmedel, var komponerad av den ryktbare läkaren SYDENHAM, »Englands Hippocrates». Den bereddes av opium, saffran, kanel och nejlikor, som digererades med spanskt vin; dosen uppges från 6 till 15 droppar. Kompositionen kvarstår i svenska farmakopén med ungefär lika sammansättning under namn av *Tinctura opii crocata.*

[1] *Beskrifning öfwer stenriket,* utgifven af CARL BENEDICKS, Uppsala 1907, s. 61.

[2] *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné,* I: IV s. 201.

[3] Dåvarande medicinalvikter voro: ℔ liber = 356 gram; ℥ uns = 30 gram; ʒ drakma = 3,75 gram; ℈ skrupel = 1,25 gram; Gr. gran = 0,06 gram.

[4] FRIES, *Linné,* I s. 263.

Pulvis pectoralis finnes icke upptaget varken i dåtida farmakopé[1] eller taxa[2], men däremot i *Pharmacopoea suecica* Ed. I (1775), varför det är troligt, att LINNÉ redan nu begagnade där upptagen formel; det bestod av violrot, ingefära, saffran och socker.

Pulvis dysentericus, i taxan kallat *pulver för rödsoten*, bestod av gäddkäkar *cum dentibus*, hjortpenis, granatbark, bränt hjorthorn, armenisk bolus och gult skräppefrö[3], en tidstypisk komposition.

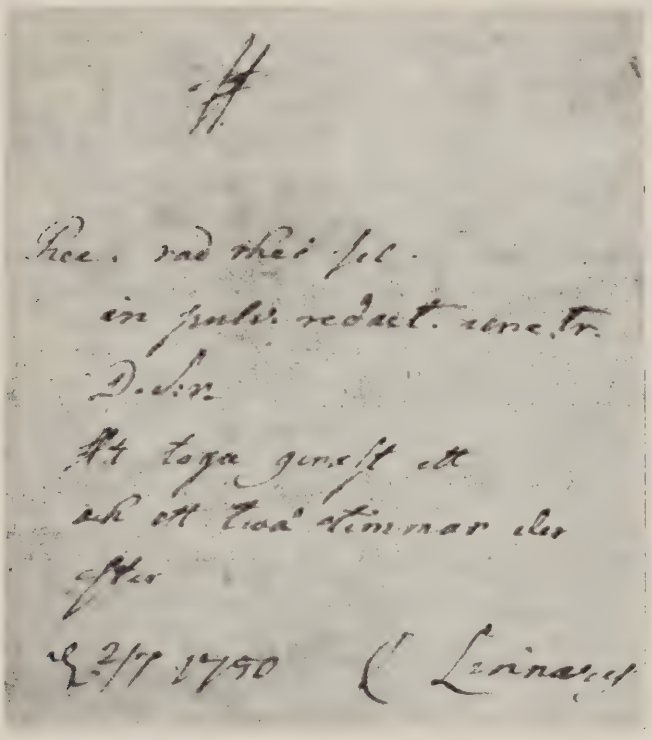

Fig. 2.
(Nat. storlek.)

Spiritus vini camphoratus var en lösning av kamfer i sprit, motsvarande vår *kamfersprit*.

Recept för flottan expedierades vid denna tid på apoteket Morianen; innehavaren av detta, J. J SALBERG, hade 1719 erhållit fullmakt att vara amiralitetsapotekare i Stockholm. Han var en bland de första, som invaldes i Vetenskapsakademien[4], möjligen på förslag av LINNÉ.

[1] *Pharmacopoeja holmiensis galeno-chymica*, Holmiæ 1686.

[2] *Catalogus et valor medicamentorum ... Taxa ...*, Stockholm 1741.

[3] Fröna av *Rumex acutus* L., avförande medel.

[4] LEVERTIN och SCHIMMELPFENNIG, *Sveriges Apotekarhistoria*, Stockholm 1910—, s. 80.

Man måste erkänna den stora ordning, reda och tydlighet, som prägla detta recept, vilka egenskaper voro särskilt utmärkande för LINNÉ. Dubbelkorset (♯) mellan de olika *recipe* utskrevs troligen redan då rent mekaniskt och dess betydelsefulla innebörd var liksom nu bortglömd.

Det i fig. 2 avbildade receptet[1], lydande på tre uns[2] äkta, pulveriserad rabarberrot, har LINNÉ säkerligen utskrivit för sin egen räkning, ty han var vid denna tidpunkt sjuk, enligt vad han vittnar[3]:

»1750 junii 15 sjuknar han, så att han med möda kunne
— 16 aflägga Rectoratet, hwarpå han straxt måste gå till sängs och wederfås något. Men änteligen blef han
julii 15 så illa sjuk, att intet hopp war om lifwet
— 16, hwaräfter det resolverar sig till Podager.»

På ett annat ställe säger han[4]:

»1750 bewakar LINNÆUS flitigt Rectoratet och tillika sine private lectioner, då han igenom mycket arbete och af åhrens tillstötande får gickt med oerhörd smärta, som straxt äfter Rectoratet lägger honom till sängs, med föga hopp om lifwet. Dock blifwer han denne gången restituerad igenom det han åt dagligen en tallrik smultron.» Förbättringen var dock endast tillfällig, ty ännu den 21 dec. skriver han:[5] »jag har warit swag och siuklig alt sedan i somars jag låg siuk.» Följande år fick han recidiv och först den 25 okt. kan han meddela[6]: »jag begynner blifwa frisk, men thol ej det minsta.» Smultrondieten fortsatte han sedan varje år och satte på den stort värde, »åt han hwar sommar, så länge smultron warade, så mycket däraf han förmådde och magen gitte emottaga.»[7]

På detta recept har LINNÉ utsatt dubbelkorset vid receptets början. Detta var dess ursprungliga och riktiga plats, ty under medeltiden uppstod bruket att inleda receptet med ett särskilt tecken av religiös innebörd för att förstärka läkemedlets kraft. Sådana tecken voro: ett enkelt kors, som sedermera förstärktes till dubbelkors, bokstäverna c. D. *(cum Deo)*, α ω *(Alpha och Omega)*. Det å föregående recept inledande tecknet (℣) torde haft samma betydelse.

[1] Omnämnt hos F. BRYK, *Bibliotheca Linnæana* I, s. 24, n:r 27. Febr. skall vara Juli.

[2] Vad LINNÉ menat med *ett* av tre uns är svårt att förklara. Enligt disputationen *Rhabarbarum* (1752) var dosen för rabarberrot en drakma; tre uns var en avsevärd kvantitet, 90 gram, och dyrbar, ett uns kostade 6 daler; kanske felskrivning för 3 drakmer, som skulle avdelas i tre pulver. Enligt ROSÉN stillades en begynnande diarré med ett eller annat pulver.

[3] *Egenh. ant.* s. 114.

[4] *Egenh. ant.* s. 48.

[5] *Bref* I: II s. 167.

[6] *Bref* I: II s. 174.

[7] *Egenh. ant.* s. 88.

I monterbord II i LINNÉs förmak på Hammarby ligger nedanstående recept:[1]

℞

Rec. ♄[2] *Rhei cum magnes.* 3 ij
D. S. En liten sked hwar annan afton.
d. $^{19}/_{3}$ *1751* *Carl Linnæus.*

Det bestod av rabarberrot och magnesia. Även detta recept torde LINNÉ hava utskrivit för sin egen räkning.

Fig. 3 visar oss standardreceptet för LINNÉs behandling av den s. k. *Uppsalafebern.* Det torde vara skrivet i början på 1750-talet. Då och flera år framåt härjade i Uppsala och även andra platser en elakartad febersjukdom, i vilken även LINNÉ själv, hans maka och barn insjuknade. Genom angripna och hemvändande studenter blev sjukdomen allmänt känd och omtalad i landet och torde därav fått sitt namn.[3] I brev till SAUVAGES[4] d. $^{20}/_{3}$ 1755 meddelar LINNÉ, att under de tre sista månaderna föregående år över 300 personer insjuknade i Uppsala. I ett senare brev d. $^{22}/_{4}$ 1756 lämnar han underrättelser om sin behandling av sjukdomen, vilka överensstämma med detta recept: Jag har återställt otaliga från denna sjukdom. Första dagen ger jag Ipecacuanha till kräkning, därefter Infusum Chinae vinosum (ty barken i substans hjälper icke) och till varje natt laudanum liqvidum. 1757 ventilerades disputationen *Febris Upsaliensis*, däri LINNÉ beskriver sjukdomen och även meddelar detta recept.

Kräkrot, biroten av *Uragoga ipecacuanha* BAILLON, omtalas 1648 som ett brasilianskt läkemedel mot rödsot, men kom först 1686 till användning i Paris och i början av 1700-talet i Sverige. I brev til P. J. BERGIUS d. $^{9}/_{11}$ 1758 skriver LINNÉ[5]: »At Ipecacuanha först blev bekant genom Fransoserne på slutet af framledne seculo, men när hon kom till att antagas i swänska modet, det wet icke jag. nog mins jag, at då jag war Gymnasist wid 1726 kom ifrån Collegio Medico till Provincial Medicos och Apothecare en lista[6] på nya Medicamenter, som skulle skaffas på

[1] Avskrift har välvilligt blivit gjord av föreståndaren herr E. A. LINDELL.

[2] Tecknet för pulver.

[3] HJELT, *Carl von Linnés betydelse som läkare och medicinsk författare,* Uppsala 1907, s. 85.

[4] FRANÇOIS BOISSER DE LA CROIX DE SAUVAGES (1706—1767), professor i medicin och botanik i Montpellier, stod under åren 1737—1765 i flitig korrespondens med LINNÉ. Breven från LINNÉ äro utgivna under titel: *Lettres inédites de Linné à . . .* Alais 1860. På förslag av LINNÉ invaldes han i Vetenskapsakademien 1748.

[5] *Bref* I: III s. 134.

[6] Förteckningen ej tryckt, liksom ej heller den samtidigt utsända taxan, utan ett skrivet exemplar tillställdes varje landshövdingeämbete, varefter avskrifter gjordes i landskansliet. HJELT, *Medicinalverkets historia,* Helsingfors 1893, III s. 509.

Apothequen, då där ibland war Ipecacuanha, som jag aldrig hört nämnas och ett så grufweligt ord gav mig anledning att admirera.» *I Materia medica*[1] anger LINNÉ dess *vis* såsom *emetica*, *purgans*, *sudorifera* och *usus* i *Dysenteria*, *Leucorrhoea*. 1774 utgav LINNÉ disputationen *Viola Ipecacuanha*.

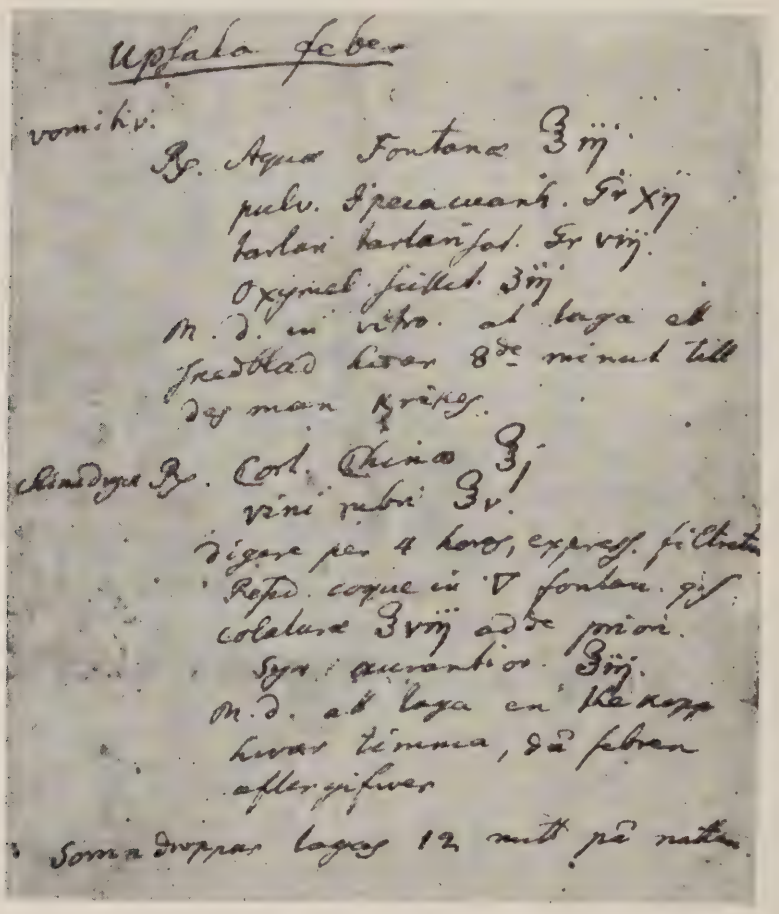
Upsala febr.
vomitiv.
Rp. Aquæ Fontanæ ℥iij.
pulv. Ipecacuanh. Gr xij
tartari tartarisat. Gr viij.
Oxymel. scillit. ℥ij
M. D. in vitro. at laga at
skedkad kiser 8de minut till
dey man kräkes.
Slimdrag Rp. Cort. Chinæ ℥j
vini rubri ℥v.
digere per 4 hor. exprem. filtra
Repet. coque in V fontan. ad
colatura ℥viij adde spiri.
Syr. aurantior. ℥ij.
M. D. at laga en skeppa
kvar timma, då febren
aftergifver
Somndroppar lagas 12 mitt på natten.

Fig. 3.
(Nat. storlek.)

Tartarus tartarisatus, även kallad *sal vegetabile*, bereddes genom att mätta en lösning av *sal alkali* (pottaska; framställd av vinsten kallades den *sal tartari*) med *crystalli tartari* (kaliumbitartrat) samt avdunsta till torrhet. Produkten blev kaliumtartrat, nu åter intaget i farmakopén.

[1] *Materia medica per regna tria naturae*, Ed. II, Lips. et Erlang. 1772, auctor SCHREBER. »Mycket litet och nästan intet ändrad. Hade jag fått upplägga henne, hade hon säkerligen blifwit en annor.» *Bref* I: v s. 204.

Oxymel scilliticus, sjölökshonung, officinell t. o. m. förra farmakopéupplagan, framställdes genom indunstning av sjölöksättika och honung.

Sömndropparna voro ovannämnda *Laudanum liquidum*.

Bruket av *kinabark* tyckes LINNÉ lärt av BÄCK, ty i brev sept. 1751 skriver han: »Om M. Br. wet något råd för mig, war så god och meddela det» och i senare brev: »Gud wälsigne M. K. Br. för sine senaste så mogne som ömme och trogne råd. jag såg at M. K. Brs. påminnelse om China war richtig, hwarföre jag och tog af henne wäldeligen... nog skall jag taga modigt kina.»[1] I disputationen *Cortex peruvianus* (1758) meddelar LINNÉ om kinabarkens historia: den har sedan äldsta tider av infödingarna i Amerika varit använd mot intermittenta febrar, vilket bruk de lärt av febersjuka pantrar *(ex Leonibus)*, vilka setts gnaga bark av kinaträden. 1640 hade peruanske vicekonungens greve Chinchon gemål med denna bark blivit återställd från en tertian feber, som ofta härjar i dessa trakter. Den överfördes sedermera till Spanien och blev snart känd i hela Europa, i synnerhet bidrog kardinal de Lugo att göra den uppskattad. Efter några års berömmelse råkade den sedermera i misskredit och ansågs t. o. m. skadlig. Dess anseende återställdes, sedan Robert Talbot med ett hemligt medel, kallat »engelsk bark», i Frankrike botat en mängd febersjuka och Ludvig d. XIV inköpt hans arkanum, vilket befanns vara kinabark. Moderväxten förblev okänd till 1737, då de la Condamine, som rest i Peru, i parisiska vetenskapsakademiens akter lämnade en noggrann beskrivning på trädet.

Att LINNÉ erhållit en kvist av trädet av MUTIS[2], nämnes ej i disputationen men i *Systema vegetabilium* står: *Misit D. Mutis.* I *Materia medica* kallar LINNÉ drogen för *Chinæ cortex* och moderväxten för *Cinchona officinalis*.

Den 28 oktober 1758 utskriver LINNÉ följande recept, vilket enligt anteckning på apoteket itererades den 14 november:

R. ♄ *cort. Chinæ* ℥ j
Rob. sambuci q. s.
f. *Electuarium* sr. *Febersaft.*

Den 14 maj 1760 är följande recept expedierat:

R. *Cort. peruvian.* ♄ sat. 3 jβ
Rob. sambuci ℔ β
Ess. de cedro Gt. IV
f. *Electuar.* Sr. *Febermos.*
Jungfru Nietzel

[1] *Bref* I: IV s. 156, 159, 160.

[2] J. C. MUTIS, 1732—1809, med. doktor, botaniker, chef för en vetenskaplig expedition till Sydamerika, läkare hos vicekonungen i Santa Fé. »MUTIS sände ifrån *Carthagena* och *Nova Granada* en myckenhet rara inlagde och äfwen ritade växter.» *Egenh. ant.* s. 67.

Enligt anteckning på receptet skulle det skrivas på LINNÉs räkning *(adration H. Arch. Lineus*[!]*)*. Det var dyrt, kostade 7 daler. Patienten var dotter till akademiträdgårdsmästaren D. NIETZEL, död 1756; modern var svagsint och dottern upptogs i LINNÉs hus under en följd av år.[1]

På ett odaterat recept å det vanliga *vomitivet* och *sömndroppar* har LINNÉ antecknat *betalning föllier*. Detta recept kan mycket väl vara utskrivet under det för LINNÉ oroliga året 1754. I brev till BÄCK den 29 januari skriver han:[2] »jag är i ett bedröfwat hushåld; min son siuknade först; där på 2 mine döttrar; i går min 3:die dotter och 2 pigor, och min hustru som wakat några nätter går och klinkar.» Senare på året insjuknade fru LINNÉ:[3] »jag har haft en bedröfwelig juhl, ty juhlafton siuknade min hustru i denna gångbara maligne febern och är rätt hårt ansatt. Det kostar på att wara gift med siuk hustru och många små barn.» Enligt brev till LIDBECK den 4 februari 1755 varade hennes sjukdom över en månad:[4] »Min hustrus faselige siukdom, som hållit i allt ifrån juhl afton tills i förrgår . . .»

Ett recept av den 14 juni 1760 lyder:

R. *Cort. Chinae select.* ℥ j
Vini rubr. ℥ v
digere per 4 horas, express. filtretur.
Resid. coque in ∇[5] *fontan. q. s.*
colaturæ ℥ viij *adde priori*
Syr. o[6] *rant* ℥ iij *M. d. mixtur.*
m. Linnæa.

Den 20 juni expedierades åter kinabark, denna gång i form av mos:

R. *Cort. Chinae select.* ℥ j
Rob. sambuci q. s.
Ess. cedri Gt. v.
M. d. Chinamos
fr. Linnaea.

Bägge dessa recept voro väl avsedda för fru LINNÉ; i så fall måste hon ha varit lindrigt sjuk, efterson LINNÉ icke omnämner hennes sjukdom till vännen BÄCK, för vilken han eljest utgjöt sina husliga bekymmer.

[1] FRIES, *Linné* II, s. 105.
[2] *Bref* I: IV s. 254.
[3] *Bref* I: IV s. 321.
[4] G. LJUNGGREN, *Linnés vistande i Lund och bref till E. G. Lidbeck*, Lund 1878, s. 16.
[5] Tecknet för *aqua*.
[6] Tecknet för pomerans ovanligt; återfinnes icke ens i SOMMERHOFF, *Lexicon pharmaceutico-chymicum*, Nürnberg 1701.

Jämte två föregående tyder det sistnämnda på, att LINNÉ frångått sin tidigare åsikt, att »barken i substans hjälper icke». Ur farmacevtisk synpunkt erbjuder det sistnämnda intresse, i det »gesällen» vid q. s. utsatt den kvantitet (4,5 uns) flädersaft, som åtgått för att med pulvret bilda mos.

Den 29 januari 1764 är LINNÉS yngsta dotter sjuk. Receptet lyder på *Laudanum liquidum* och *vomitiv* och är av LINNÉ påskrivet SOFIA VON LINNÉ. Hon blev gift med akademiombudsmannen SAM. CRIST. DUSE och hennes dotterson var ingenjör MAUR. RIDDERBJELKE. ÄHRLING[1] omnämner, att dessa Uppsala-recept voro i R:s ägo och från honom, som var ogift, ha de gått i arv till hans systerson professor TULLBERG.

Fyra av de sexton recepten äro redan omnämnda i *Linné-Sällskapets årsskrift*[2] i uppsatsen *Linné som patient år 1764*, expedierade den 1, 8, 9, 11 april. Denna uppsats kan kompletteras med nedanstående, som expedierades den 11 april och är påskrivet för *H. Arch. von Linne* [!]:

R. *Arcan. duplicat.*
♀ *ri* ⊕ *lat.* aa 3j
⊕ *depurat.*
♂ *diaphoret.* aa 3β
M. f. ♃ *d. Pulver.*

Arcanum duplicatum, som erhållit sitt namn därav, att det troddes utgöra en förening av två salter, vars åtskiljande var en hemlighet, erhölls ur retortåterstoden *(caput mortuum)* vid beredning av salpetersyra genom destillation av järnvitriol och salpeter och var kaliumsulfat.

Tartarus vitriolatus var också kaliumsulfat och erhölls genom att lösa pottaska i svavelsyra.

Nitrum depuratum, »luttrader saltpetter», kallades även *crystalli minirales*, var kaliumnitrat. »Nitrum läskar, drifwer urin, är antivenericum och diaphoreticum.»[3]

Antimonium diaphoreticum var kaliumantimonat och erhölls såsom ett vitt pulver genom detonation av en del spetsglans och tre delar salpeter samt massans behandling med vatten.

Receptet är upptaget i disputationen *Febris Upsaliensis;* dosen var 2 skrupel var tredje timme. Ett liknande pulver men med preparerade musslor i st. f. antimon kallades *Pulvis bezoardicus* och var ett s. k. halliskt läkemedel.[4]

Egendomligt nog saknas i de senare Uppsala-recepten LINNÉS namnteckning, så mycket mera anmärkningsvärt som LINNÉ på tidigare recept utsatt sitt namn och 1688 års medicinalordningar föreskriva: »sättiandes

[1] *Linnés arbeten i urval* I: 1 s. 282.
[2] Årg. I s. 148.
[3] *Beskrifning öfwer stenriket* s. 41.
[4] V. AKEN, *Hus- och Rese-Apotheque*, Skara 1746, s. 76.

på hwart och ett Medicament den signaturen som Medicus sielf gifwit hafwer, dag och datum och *dens Medici namn som det förordnat.*»[1]

I Uppsala funnos sedan 1757 två apotek, akademiapoteket Kronan och Upplands vapen (nuvarande Lejonet). Det förra innehades 1739—1764 av D. W. BÖTTIGER. Han var vän till LINNÉ och familjerna umgingos förtroligt, varför det är säkert, att LINNÉ gynnade hans apotek och att dessa recept blivit expedierade på Kronan. LINNÉ stod fadder åt BÖTTIGERS dotter MAGDALENA CHARLOTTA, som döptes den 12 januari 1746, och fru BÖTTIGER stod fadder åt LINNÉS dotter SOPHIA.[2] Bl. a. omtalar LINNÉ i brev till BÄCK den 21 mars 1755 en fest hos BÖTTIGER:[3] »i aftons hade jag tänkt fira M. K. Br. bröllop hos mig, men Apothecaren öfwerwan mig, och giorde en ståtelig collation i går afton, då wij där dricka skålarne ståteligen, och jag slog mig lös, att jag på många åhr ej warit så nögd, och swor på at jag ej reste hem för än Brudgumen med sin brud, at min hustru trodde jag ej wille resa hem om natten med henne, som doch skedde kl. 1.»

Ett annat recept utan datum men med ett på apoteket åsatt pris af 1 daler och 6 öre resp. 4 daler lyder:

Sömndroppar
Laudanum liquid. ʒ j
att taga 12 droppar ej mer än en gång om dygnet.
Moraei bröstpiller
R. M. Pil. de Styrace
Cynogl. aa ℈ij
Extr. Enulae
Liquirit. aa ℈i
Croci Gr. jv
f. pilul. nº 25 ☥ *Liquàr. adsperg.*
Bröstpiller att taga 5, en gång om dygnet.

Massa pilularum de styrace (flusspiller) bestod av styrax, lakrits, virak, myrra, opium och saffran, *massa pilularum de cynoglosso* av opium, styrax,

[1] En liten missuppfattning i nämnda uppsats rättas härmed; å sid. 149 står »möjligen apotekaren eller troligare hans dräng». Det var lika litet då som nu sed, att drängarne togo någon befattning med recept, som expedierades på apoteket. Den officiella benämningen på den tjänstgörande personalen var gesäller och disciplar, varom 1688 års medicinalordningar stadga: »Så är och af nöden, att Apotheken blifwa underhåldne med dugelige, flitige och förståndige Gesäller, en eller flere, efter hwart och etts Apotheks nödwändighet och påfordran. I lika måtto skola och så de Disciplar eller Läre-Gåssar, som antagas . . .» Först på 1780-talet utbyttes titeln gesäll mot farmacie studiosus.

[2] *Linné-Sällskapets årsskrift* 1924, s. 27. Enligt Sveriges apotekarhistoria s. 355 hette B:s dotter MAGDALENA CATHARINA och var född d. 23 okt. 1746.

[3] *Bref* I: IV s. 332. BÄCK hade dagen förut firat sitt bröllop.

hundtungerot[1], bolmörtsfrö, myrra, virak, nejlikor och kanel; öviga beståndsdelar voro extrakt på ålandsrot[2], lakritsrot och saffran, samtliga ingredienser med ansende som hostlindrande medel; pillerna skulle beströs med pulveriserad lakritsrot. Kompositionen på dessa piller hade LINNÉ fått av sin svärfar JOH. MORAEUS, den framstående läkaren i Falun, om vilken LINNÉ i en biografi säger;[3] »Han var säkert af Swenska Medicis på sin tid en ibland de käckaste och lyckeligaste, därför han ock ägde stor tillit och mycket förtroende i sin praxi medica.» Troligen har LINNÉ under sin Stockholmstid ofta utskrivit dessa bröstpiller, ty genom en tillfällighet och utan egen förskyllan hade han ju erhållit rykte som skicklig bröstläkare och fått patienter inom de högsta samhällslagren, ja han hade t. o. m. blivit kallad till drottningen för att bota hennes hosta.[4]

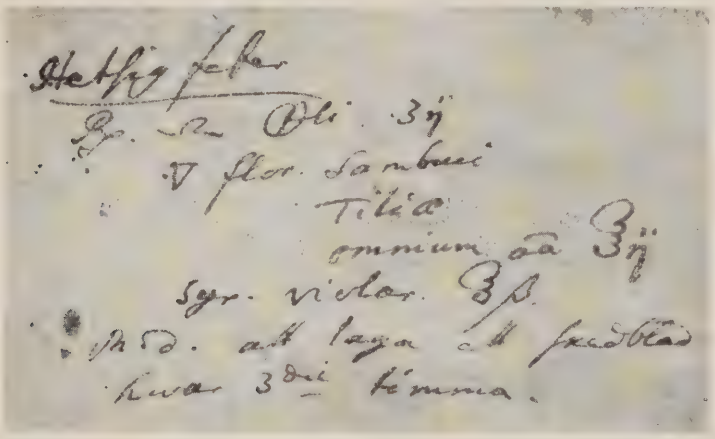

Fig. 4.
(Nat. storlek.)

Fig. 4 visar ett recept med en mindre vanlig ingrediens. Utom *Spiritus vitrioli* (utspädd svavelsyra), fläderblomvatten, lindblomvatten och violsirap upptager det *Aqua florum omnium*, som i taxan kallas »Alleslag-Blomster-watn». Någon detaljerad föreskrift om dess beredning finnes ej i *Pharmacopoeja holmiensis*, men enligt andra farmakopéer[5] bereddes det genom destillation av färsk, i juni insamlad koträck. När korna i början av sommaren, då floran står i sin högsta prakt, utsläpptes på bete och åto av allehanda blomster, troddes dessas läkekraft övergå i träcken, varav det vackra namnet. Icke blott kons utan nästan alla djurs och även

[1] *Cynoglossum officinale* L.
[2] *Inula Helenium* L.
[3] Införd i *Vet. Akad. handl.* 1742. *Bref* I: 1 s. 247.
[4] FRIES, *Linné* I, s. 254.
[5] T. ex. *Pharmacopoea Wirtenbergica*, Stuttgard. 1786.

människans exkrementer hade sedan äldsta tider haft anseende som förträffliga läkemedel. I 1600-talets läkareböcker spelar träcken en stor roll och användes för alla möjliga sjukdomar.[1] CARL LINDH[2] rekommenderar koträck vid feber: »Om Brennesiuka. Item / ett gemeent dock proberat och gott funnet medel. Tag Koodyngia / som färsk är / wid pas 6 eller 8 skedeblad / beblanda det med söt nymolckat Miölk / och silat igenom een Duuk / giff sedan then siuka at dricka en gång om Dagen / man behöfwer icke säyat för then siuka / at han till äfwentyrs ej misslikar ther wid / thy ther igenom förtages thess werckan / och then siuka gifwer thet tillbaka.» SCHRÖDER[3] säger om koträck: »Der Kühkoth / hat eine sonderbare schmertzstillende Krafft in sich / so man ihn auf die schmertzhafften Theile leget. Ebenfalls heiss auf der Podagricorum Füsse geschlagen / schaffet er / wegen seiner schmertzstillenden öhlichen Fettigkeit / Linderung. Der gemeine Mann henget diesen Koth ins Getränckе in hitzigen Fiebern und der Colic / oder sie geben auch den ausgepressten Safft. Daraus destilliret man Aquam omnium florum / das im Stein / und Grimmen der Kinder grosse Krafft hat. Eusserlich ist dieses Wasser auch ein Schmünckmittel. Dieser Koth riechet unterweilen nach Bisam.» Ännu 1710 vid den sista pestepidemien i Sverige skriver *Collegium medicum*[4]: »Många blanda med stor nytta färsk Kodyngia med Ettikia, pressa saften ut och dricka den till några skedblad.» Hos KLEMMING[5] finna vi, huru läkemedlet bäst skulle insamlas: »Skal man taga en vng oxe eller stwtt far man icke oxe eller stwt; Ta tag ena vnga ko och jegha henne sa lenge, at hon bliffwer swettig, til tess hon träcker, Tag ted vp.» Ibland var det t. o. m. så noga, att leverantörens kön spelade en roll[6]: »Haffuir en qvinna fistel, Ta ma hon trysta lagin aff een kooloort, oc styka i sarit, Er ted man, ta tryst lagin eller vatnit aff en oxa lorth, ted helar tom.» En liknande föreskrift återfinnes hos OLAUS MARTINUS[7]: »För Bränesoth: Tagh Kooträck som färsk ähr, pressa ther watn uthur, och giff then siuke dricka ther af: *sed viri stercus taurinum.*» I *Materia medica* anger LINNÉ koträckens *vis* såsom *refrigerans* och *usus* i *Rheumatismus, Febres.* I den förteckning över *animalium partes ex Ph. Holmens.*, som LINNÉ sände BÄCK den 24 november 1749[8] med förslag till

[1] En uppsats om *Stercora medicata* finnes införd i *Svensk Farmaceutisk Tidskrift* 1923 n:r 33.

[2] PER BRAHES kirurg; *Huuss-Apoteck och Läkie-Book,* Wiisingsborg 1675.

[3] *Pharmacopoeia medico-chymica,* Ulm 1641, V s. 7.

[4] *Kort underrättelse, huru man sig förhålla skall, när Gud land och rike med grym pestilentialisk farsot straffa täckes. Uppå Höga Öfwerhetens nådiga befallning uppsatt af K. Collegio medico,* Stockholm 1710.

[5] *Läke- och örteböcker från Sveriges medeltid,* Stockholm 1883—86, s. 389.

[6] *Ibid.* s. 368.

[7] *Läkiare Book* utgifven af J. V. BROBERG, Stockholm 1879, s. 43.

[8] *Bref* I: IV s. 110.

utmönstring ur farmakopén, hade han genom understrykning markerat, att han »wille bewara» *Stercora Alb. graec.*, *Bovis*, *Pavonis* och *Equi.*[1] Huruvida han verkligen ordinerat ovanstående recept någon gång, kan dock svårligen avgöras.

I *Svenska Dagbladet* för den 17 september 1917[2] är nedanstående recept reproducerat:

Rec. *Mass. pilul. de Styr.*
Ph. Holmiens. dr.
Solve triturando in
Tinctur. Dulc. Full. dr. dec.
Dr S:r bröst Elixir.
Obs. Flaskan skvalpas wäl om hwar gång innehållet skall brukas.
d. $^{9}/_{7}$ *1741* *Linnæus.*

En drakma av massan till *flusspiller* skulle genom rivning lösas i 10 drakmer *Fullers*[3] *brösttinktur*, den senare intagen i taxan men ej i *Pharmocopoeja holmiensis*. Den bestod av lakrits och konsionell, som digererades med kanarievin. Receptet återges ordagrant av ROSÉN VON ROSENSTEIN[4]: »Dosis häraf är 30 à 36 droppar. Det brukas endast i Kittelhosta *(Toux gouttourale)* och *Catarrhale*-hosta. Bägge fås af förkylning, bart hufwud i köld och blåst, samt tunna skor, och för tidigt anlagde sommarkläder. Den som man får om Sommaren är enwisast.» I juli detta år befann sig LINNÉ med sina följeslagare på Gotland och de hade på kvällen den 8 tagit nattkvarter i Vamlingebo, troligen i prästgården. Den 9 besågs Hoburgen och trakten däromkring och även följande kväll övernattades i Vamlingebo. Antagligen har receptet blivit utskrivet för någon familjemedlem i prästgården, kanske själva kyrkoherden på våren, möjligen under tjänsteresa en blåsig dag till annexet Sundre, den sydligast belägna kyrkan på Gotland, ådragit sig en envis hosta och tagit tillfället i akt att rådfråga den berömde resenären. Det dröjde dock ett par dagar innan receptet kunde expedieras, ty närmaste och enda apotek på Gotland var då i Visby. Någon anteckning, som tyder på att det blivit expedierat, finnes ej, men utgör intet bevis för motsatsen, enär någon anteckning på recepten om expedition då ej var föreskriven.

[1] Träck av hund, ko, påfågel och häst.

[2] F. BRYK, *Bibliotheca Linnæana* I, s. 22 N:r 20 uppger den 17 november. Det såldes på den femte Hammerska autografauktionen i Stockholm i september 1917.

[3] THOMAS FULLER, engelsk läkare, har bl. a. utgivet *Pharmacopoeia extemporanea*, London 1701, många gånger omtryckt, samt *Pharmacopoea domestica*, London 1733.

[4] *Hus- och Rese-Apoteque*, Stockholm 1772, s. 27 och 98. En liknande komposition återfinnes hos DARELIUS, *Socken-Apothek och några Hus-Curer*, Stockholm 1760, s. 242 och 246.

Utom dessa originalrecept finnas några återgivna hos HJELT, vilka äro värda att kommenteras. I brev till SAUVAGES den 8 december 1747 skriver LINNÉ[1]: Jag beklagar innerligt, att Edra ögon äro sjuka. Utan tvivel känner Ni den formel, varmed jag och mången annan botat en mängd sjuka ögon, och som aldrig plägar slå fel. Ehuru jag icke betvivlar, att Ni känner den formeln, liksom alla andra, beder jag dock, att Ni må försöka den. Därmed har jag botat nästan blinda. Formeln lydde:

Rec. Albumin. ovorum n:o 3
ad duritiem coct., et a membranibus omnibus
decorticat., eaque ad minutissima frusta dissect.
Caryophyll. aromatic.[2] *n:o XVIII*
ope mortario redact. in pulverem pastac.
Vitrioli albi ℈ ij
Misce haec omnia, ope mortario, in pastam; stent dein per horam ½ *intacta; exprimetur demum per linteum collectus liquor servetur, qui collyrium nostrum est.*
Immergas oculos, aliquot de die.

Tre stycken hårdkokta *äggvitor,* befriade från hinnor och sönderskurna i små bitar, 18 stycken *nejlikor* samt 3 skrupler *zinksulfat* skulle i en mortel göras till en pasta, lämnas orört under en halv timme, utpressas genom linne och indrypas i ögonen några gånger dagligen.

Äggvita som ögonmedel var ingen nyhet. Den omtalas av PLINIUS[3] och CELSUS[4] förordar den på två ställen. I 1600-talets läkareböcker är den ett vanligt medel vid ögonsjukdomar; så t. ex. säger NASSER[5]: »Nimm das Weiss von 1 oder 2 Eyern / klopffs wohl / geus in einem Kupffer-Geschirr / thue darzu Taubenblut / das ihnen aus den Halsen Gerunnen seye / lass miteinander wol warm werden / und streichs umb die Augen.» Andra författare taga duvblodet »aus den Flüglen». Den danske prästen MIKKELSEN AALBORG skriver i sin *Lægebog*[6]: »Har du røde Øjne, tag et hardt stegt eller sodet Aeg, hak det hvide smaat og kryst Osen deraf gennem en Klud; tag her lige saa meget Rosenvand og lige saa meget Vand, som et Drengebarn haver ladet, Hælften saa meget Kamfer, formæng dette blandt hverandre og stryg i Øjnene.» Inom folkmedicinen spelade

[1] HJELT s. 96.

[2] Hos HJELT s. 96 står *Larg. Syll.* (*s. Eyll.*) *anmatic.,* beroende på missuppfattning.

[3] XXVIII: 47.

[4] A. CORNELIUS CELSUS, Åtta böcker om läkekonsten av M. V. Odenius, Lund 1906, s. 364, 367.

[5] *Thesaurus sanitatis,* Nürnberg 1673, s. 18.

[6] 1633, s. 336; enl. TROELS-LUND, *Historiske Fortællinger* II, s. 125.

äggvitan en stor roll: med färsk äggvita bestrukna linnelappar lades på ögonen. Detta är även känt av SHAKSPEARE[1]:

»Gå du; jag skaffar mig emellertid
Lin och äggvitor att lägga på
Hans blodiga ögon. Himlen hjälpe honom!»

Caryophyllus aromaticus var namn såväl på drogen *Flos caryophylli*, kryddnejlika, som moderväxten *Jambosa caryophyllus* NIEDENZU (*Caryophyllus aromaticus* L.). Dess användning som ögonmedel omnämnes ej i *Materia medica*.

Vitriolum album, zinksulfat, är ett ännu mycket anlitat medel i ögonterapien. »Detta är den naturliga hwita victriol, hwilket Doct. Brant[2] har wist tiena för swaga och rinnande ögon.»[3]

Senare har LINNÉ givit SAUVAGES även andra råd; i brev 1754[4] meddelar han, att röda och inflammerade ögon av allmogen behandlas med en dekokt på *Pyrola uniflora*, varmed ögonen tvättas, eller tuggas växten och ögonen fuktas med saliven, »jag har sett däraf en underbar verkan». Något av LINNÉS råd synes haft önskad effekt, ty i brev till BÄCK den 23 juli 1765 skriver han[5]: »Profess. Sauvages fick så swaga ögon, att han hwarken kunne läsa eller skrifwa; har corresponderat om sine ögon öfwer hela werlden och försökt alt. Han skrifwer, att det jag ordinerade har nu aldeles restituerat hans syn, jag har glömt sielf hwad det war och begärt wetta af honom, huru han procederat.» Det verksamma medlet synes hava varit ovanstående formel att döma av ett brev den 8 april 1768 till ALLIONI[6]: »Sauvagesium patrem fere excoecatum curavi sequenti

Albumen ovi dure cocti, n:o 1 in minuta frustula conscisci
Vitrioli albi 3$_{\beta}$
Caryophyllorum n:o 6 omnibus contusio probe, reliquatur per noctem, mane exprimatur per linteum succus oculis parce illinendus.»

Resultatet av behandlingen har LINNÉ ansett så pass märkligt, att han i *Egenhändiga anteckningar*[7] 1771 nedskrev: SAUVAGESIUM paucis ante obitum annis lippum, ut vix legeret librum, curavit LINNÉ infuso *Caryophyllorum*, ut ipse in literis fatetur: *Tibi debeo oculos meos.*»

---

[1] *Kung Lear*, s. 69, HAGBERGS övers.

[2] GEORG BRANDT, 1694—1768, bergsråd, en av de först invalda i Vetenskapsakademien.

[3] *Beskrifning öfwer stenriket* s. 44.

[4] HJELT s. 96.

[5] *Bref* I: v s. 136.

[6] *Bref* II: 1 s. 43. C. ALLIONI, 1728—1804, professor i botanik och medicin vid universitetet i Turin.

[7] S. 204.

Om en formel, som LINNÉ använde mot gangren, kallbrand och skörbjuggsår, skriver han till SAUVAGES 1753:[1] Denna formel håller jag högt i värde och vill yppa den för Eder, men ber att Ni själv må försöka den och icke upptäcka den för någon annan.

Rec. *Ciner. Clavell.* ℔
Salis ammoniaci ℔j$_{\beta}$
Calc. vivæ ℔ IV
Urinæ ℔ 120.
M. Destilles per vesicam cupream, evadat aqua coerulea, pro usu externo.

Pottaska[2], klorammonium, osläckt kalk och urin destillerades i ett kopparkärl. Alkalierna bildade med klorammonium ammoniak, som överdestillerade, varför produkten blev en svag ammoniaklösning. Möjligen ansåg LINNÉ urinen vara hemligheten med formeln, ty liknande beredningar men med vatten i st. f. urin återfinnas i flere samtida farmkopéer under namn av *Spiritus salis armoniaci.*

Sista gången LINNÉ officiellt presiderade vid en disputation, han kunde dock icke på grund av sjukdom vara närvarande, var den 20 november 1776, då finnen C. N. HELLENIUS för medicinsk doktorsgrad ventilerade sin avhandling *Hypericum.* I denna läses följande: När en gång herr Præses uppehöll sig på Drottningholm, kom samtalet av någon orsak att röra sig om sjukdomar, som gäckade läkarnes alla bemödanden och kunskaper, varvid alla samstämmigt ansågo, att bland dessa vore lungsot *(Phthisis pulmonalis).* Endast förste hovstallmästaren Wattrang var av skiljaktig mening, och han påstod, att ingen sjukdom vore lättare att bota; han ville bevisa detta sitt påstående med sin moders erfarenhet, vilken han heligt bedyrade hade ur dödens käftar ryckt över hundra lungsotspatienter genom någon medikamentsformel, som hon ägde. På allas begäran hade han lovat, att när han återvände från sin lantegendom skulle han framvisa detta recept. Sitt löfte hade han hållit och vid sin återkomst haft med sig ett genom flitigt begagnande nött litet pappersblad, på vilket var skrivet den åsyftade formeln och vad som var särskilt förundransvärt, det var skrivet av herr Præses' egen hand, då han befann sig på sin Västgötaresa, för en lungsiktig flicka hos pastor Bredenberg i Björkskogs prästgård, varefter det av någon tillfällighet hamnade hos ovannämnda herr Wattrangs ännu levande moder, vilken omsorgsfullt bevarat det under alla dessa år och med lyckligt resultat använt det mot lungsot.[3] Receptet lydde:

[1] HJELT s. 95.

[2] *Cinis clavellatus* av *cinis*, aska, *clavellatus*, av tunnstav, emedan pottaska förr framställdes genom förbränning av laggarna på ekkärl.

[3] Episoden omtalad hos ÄHRLING s. 415—417, HJELT s. 119. *Brev* I: II s. 323.

Rec. Summit. Hyperic. mp. I
Coque in Vin. Hispan. libr. IV
ad tertiæ partis remanentiam.
Cola D:r S:r Decoct, hwaraf ett halft qwarter intages mårgon och afton.

Även till andra har LINNÉ ordinerat denna kur. I ett odaterat brev[1] till sin systerson[2] lämnar han ett liknande råd: »Tag 1 stop Spanskt win, äller om det ej fås Portugis, här uti kokas ℥ ij Flores Hyperici, kokas lindrigt, till des hälften är inkokt, här af tages ett par skedblad 2 à 3 gånger om dagen.»

Disputationen uppräknar 35 arter *Hypericum*, därav 5 svenska. Den enda användbara var *Hypericum perforatum;* den största kraften fanns visserligen i bladen, men emedan även ståndarknapparna innehöllo *multum balsamici*, skulle växten insamlas strax före blomningen. Ett icke ringa antal sjukdomar uppräknas, där växten visat sig verksam: *melancholia, hypochondriasis, maniaca, dæmonia, chlorosis, arthritis, rheumatismus, ichias, hysteria, lumbricus*, särskilt *Tænia solium*. I *Materia medica* nöjer sig LINNÉ med att nämna dess *vis* såsom *vulneraria! resolvens. authelmintica!* och *usus* i *Hæmoptysis, Hæmaturia, Hypochondriasis*. Bland namn utom Johannisört voro: *Hirckenpirk* (Skåne och Gotland), förvrängning av *Hypericum, Pricked mandeblod* (Norge), *St. Hans urt, Jordhumle, Blodblomster* (Danmark); på grund av trodd förmåga att utdriva onda andar kallad *Fuga dæmonum*.

Johannisörtens användning inom medicinen daterar sig före vår tidräkning; den ingick i det berömda universalmedlet *teriak*. I disputationen säges: Bland *antihectica* har denna växt av våra tidigaste förfäder ansetts som den förnämsta, men dess användning till invärtes bruk har i våra dagar förlorat anseende, ty som skalden kväder

Vilia sunt nobis, quæcunque prioribus annis
Vidimus et sordet quicquid spectavimus ante.[3]

Dess förnämsta användning var i form av en olja, *Oleum Hyperici*, ägande ett tiotal »dygder» med stort anseende som sårmedel; den finnes fortfarande på apoteken och efterfrågas icke sällan.

[1] *Brev* I: VII s. 180.

[2] S. N. HÖÖK, född 1736, »conterfejare», har målat porträtten av LINNÉS döttrar, som förvaras på Hammarby, död i lungsot troligen i slutet på 1760-talet.

[3] Värdelöst se vi vart ting, som forna tider vi prisat,
Bliva, och allt bli försmått, varpå fordom vi litat.

Även i andra LINNÈS avhandlingar över droger (t. ex. *Ledum, Quassia, Senega* m. fl.), vilka anses vara den första början till en vetenskaplig farmakognosi[4], förekomma anvisningar i form av recept över resp. drogers användning, men utrymmet tillåter icke att närmare ingå på dessa.

S. D. G.

[4] TSCHIRCH *Handbuch der Pharmakognosie* I, s. 935: »Die Dissertationen, die LINNÉ angeregt oder die unter seiner Leitung entstanden, dürfen als *ein erster Anfang wissenschaftlicher Pharmakognosie* betrachtet werden.»

LINNÉS PARENTATION ÖVER ANDREAS NEANDER

UTGIVEN AV

ELIS MALMESTRÖM

(Fortsättning från årg. VIII, 1925.)

IV.

LINNÉS HJÄRTLIGA INTRESSE FÖR ANDREAS NEANDER stammar med visshet från den tid, då Neander var informator i prästgården på Stenbrohult.[1] Detta intresse, som Linné enligt parentationen[2] visade Neander vid dennes ankomst till Uppsala på våren 1734, höll sig under de kommande levnadsåren och övergick i sann vänskap. Därpå ha vi bevis icke endast i Linnés minnesord utan också i ett par yttranden om Neander under Linnés professorstid. Redan 1753 fällde Linné i en skrivelse till Växjö domkapitel om Neander omdömen, som sedan upprepas i parentationen. Anledningen var, att domkapitlet anhållit hos Linné som Smålands Nations inspektor om en förteckning över i Uppsala studerande landsmän. Linné tillmötesgick naturligtvis gärna denna begäran. Men »wid de äldste och mäst mogne» kunde han »ej förbigå att något nogare specificera hwars och ens skickelighet». Därför få vi en rätt utförlig karakteristik om Neander. »Magister Neander har, utom solide Lärdom, med ogemen ordentelighet i alt sit lefwerne, gjort sig öfwer alt så distingverad och älskad, att, snart sagt, hela Landet rådförer sig med honom om Informatorer för sine Barn, samt, uti upseende öfwer dem och deras studier, ja ock sjelfwe Professores öfwerlämnat honom Inspection öfwer sine egne Barn: för öfrigt är hans Auditorium ibland alla Docentium, som icke äro Professorer, det rikaste på åhörare.»[3] Skildringen

[1] B. S. 1: I: 181 noten [1].

[2] Svenska Linné-Sällskapets årsskrift VIII, Uppsala 1925, s. 101; Linnés parentation, s. 97—118, citeras hädanefter *parentationen*.

[3] B. S. 1: I: 281.

av Neander som informator stämmer väl med, vad Linné senare yttrade härom.[1] Även uppgiften om stort tillopp av åhörare till de akademiska föreläsningarna finns i parentationen, där Linné på tal om hans utnämning till docent i grekiska säger: »hade altid tallrikt auditorium».[2] Man kan väl förstå detta, ty det var ju helt naturligt, att många av Neanders privatdisciplar gingo och hörde honom föreläsa. Även i brev $^{13}/_{2}$ 1759 till sin gamle lärare, lektorn i Växjö, assessorn Johan Rothmann, räknar Linné Neander till Smålands Nations prydnad: »Wåra Landsmän, Gudi lof, stå på sig wähl. Wij hafwa nu i nationen: Mag. Floderus, Adjunctus; Mag. Hagman, Amanuensis Bibliotecæ; Mag. Neander och Annerstedt, Docentes . . .».[3] Av mindre intresse är ett votum $^{3}/_{12}$ 1761 till professuren i grekiska, i vilket Linné satte Neander på tredje rummet.[4] Slutligen kan nämnas, att Neander var det ena vittnet, då Linné, sannolikt 1764, gjorde upp ett testamente.[5] Härav kan man möjligen sluta, att han stått Linné nära under dennes sjukdom vid samma tid, och att detta ytterligare befästat vänskapen de båda männen emellan.

Tilläggas bör, att Neander var Smålands Nations förste kurator $^{20}/_{6}$ 1743—$^{19}/_{5}$ 1744 samt $^{9}/_{5}$ 1754—$^{12}/_{3}$ 1755.[6] Under den sista perioden var Linné inspektor.[7]

Sålunda förelågo goda skäl, både subjective och objective, att vid landsmannen och vännen Neanders död hålla en parentation i nationen. Som han utgör föremålet för ett helt tal av Linné, ha vi all anledning stanna ett ögonblick inför hans levnadslopp. Vi förbigå då för tillfället hans stamträd.

Andreas Neander[8] föddes i prästgården[9] i Ekeberga församling av Lenhofda pastorat, enligt Linné $^{31}/_{1}$ 1714. Kyrkoböckerna uppgiva ej födelsedatum. Linné meddelar, att han vid födelsen var så svag, att fadern själv måste förse honom med nöddop, och att detta »straxt därefter

[1] Parentationen ss. 101, 102 och 108.

[2] Parentationen s. 102.

[3] Carl von Linnés Svenska Arbeten . . . utgifna af Ewald Ährling, femte häftet, Stockholm 1880, s. 2. Stavningen efter avskriften hos Bergius, del XVII s. 8, i K. V. A:s bibliotek.

[4] B. S. 1: I: 180—81.

[5] Ährling, a. a. s. 112.

[6] Se P. G. Vistrand: Smålands Nation i Upsala, I, 1894, s. 235.

[7] Linné blev inspektor för Smålands Nation $^{24}/_{11}$ 1744. Genom ett förrädiskt tryckfel uppgives i Th. M. Fries: Linné II, Stockholm 1903, s. 281, tiden till $^{24}/_{11}$ 1734.

[8] Så kallas han i församlingsboken (Vadstena Landsarkiv). F. ö. kallas han förklarligt nog ofta Andreas Haquini Neander, se t. ex. P. G. Vistrand: Smålands Nation i Upsala I, Uppsala 1894, s. 235 och skolmatrikeln, se noten 3, s. 3.

[9] Fadern, Håkan Neander, »har säkert bott å förra komministersbostället Löfsjö, beläget ungefär 5 km. från kyrkan, i en vacker trakt samt mer än 20 km. från dåvarande moderförsamlingens Lenhofda kyrka». Kyrkoherde J. Kroon, Ekeberga, Kosta, har i brev $^{19}/_{2}$ 1925 välvilligt lämnat denna uppgift.

confirmerades af Pastore loci».[1] Detta skedde enligt kyrkoanteckning $^{7}/_{2}$ 1714.[2] Intet motsäger alltså, att Linné rätt uppgivit födelsedagen. Föräldrar voro komministern i Ekeberga Håkan Neander och hans hustru Christina Andersdotter Schatelovia. 1723 sattes han i Växjö trivialskola, Linné angiver datum till $^{27}/_{2}$, skolans matrikel uppgiver $^{2}/_{3}$.[3] I fyra år gingo alltså Linné och Neander om varandra i den lilla staden. Gymnasist blev Neander 1728.[4] Då var emellertid Linné borta. Till Uppsala kom han — försenad[5] — först 1734, då Linné var honom till mötes och hjälpte honom till rätta, så att han den $^{15}/_{5}$ 1734 blev inskriven. Sju år senare, $^{17}/_{12}$ 1741, disputerade han exercitii causa för Andreas Celsius.[6] $^{16}/_{3}$ 1743 blev han, som Linné riktigt uppgiver, filosofie kandidat.[7] Samma år disputerade han pro gradu[8] och promoverades sedan till magister.[9] Linné är i dessa uppgifter väl underrättad. För att fortsätta med disputationerna är det också riktigt, att Neander 1757 presiderade för de två av Linné nämnda disputationerna[10] (s. 101).

Ett särskilt kapitel i Neanders, liksom i så många andra dåtida studenters och magistrars liv, utgjorde konditionerna. Hans förste lärjunge var Samuel Linnæus. Det var någon gång under året 1731.[11] År 1735 kom han till borgmästare Peter Herkepæus i Enköping som informator för sonen. Där gjorde han alltså bekantskap med en av frihetstidens tråkigaste typer. Herkepæus blev sedan borgmästare i Uppsala. Linné kallar honom i anteckningarna över Nemesis divina kort och kort »owettig karl».[12] Helt visst hade han det då bättre hos teologie professorn Erik Melander i Uppsala, hos vilken han 1737 läste med Pehr Anton Martin, adoptivsonen, född 1724, prästvigd sedermera 1751 och slutligen 1758 kyrkoherde i Östra Ryd.[13] Nästa kondition var i så måtto den bästa, att han nu erhöll

[1] Parentationen s. 100.

[2] Utdrag ur Vadstena Landsarkiv.

[3] Ludvig Larsson: Växjö skolas matrikel för åren 1651—1751; Växjö 1921; 1723 »2 Mart: Andreas Haquini Neandær R:di Domini Comministri in Ekeberga fil: 9 ann: in cl: 3:tiam», s. 65.

[4] Vistrand, a. a. s. 235 och Parentationen s. 101. I vilken mån Sellergren, Wieselgren och Vistrand för sina uppgifter stödja sig just på Parentationen, kan ej avgöras.

[5] Parentationen s. 101.

[6] Se Joh. Henr. Lidén: Catalogus Disputationum in Academiis et Gymnasiis Sveciæ ... Collectore Joh. Henr. Lidén. Upsala 1778, pag. 90—91.

[7] P. G. Vistrand, a. a. s. 235.

[8] Lidén, a. a. pag. 92.

[9] P. G. Vistrand, a. a. s. 235.

[10] Lidén, a. a. pag. 356. Den första var De Scriptis Paulinis in Genere et in Specie de Dicto I. Cor. XI. 10. Resp.: Jon Biörkander, Smol. Den andra: De Origine Ludorum Aleatoriorum eorumque usu in Interpretandis Auctoribus. Resp.: Nic. P. Isenberg, Smol.

[11] Parentationen s. 102.

[12] Elias och Th. M. Fries' 1878 utgivna upplaga, s. 37.

[13] Upsala Ärkestifts Herdaminne II, Upsala 1843, s. 432.

en lärjunge, som kom att inskriva sitt namn i vår vetenskaps mest lysande hävder. Hos kontraktsprosten Simon Melander[1] i Gävle informerade han sonen Daniel, född 1726, efter akademiska studier docent i fysik, astronomie professor i Uppsala, sekreterare i Vetenskapsakademien 1786—1803, död 1810, tidigare adlad till Melanderhjelm.[2] »Den svenska äran bröt sig nya banor / i tankens obesökta land: Linné / stod segersäll bland sina blomsterfanor / oskyldig, älskvärd, konstlös liksom de. / Melanderhjelm beräknar himlafärden / för månens skiva, för planetens ring . . .» Så har Tegnér ställt dem sida vid sida, Linné och Melanderhjelm, Neanders vän och hans lärjunge.

Det var 1741, som Neander blev Melanderhjelms informator; 1744 handledde han »Hrr 3 Ryckenskiöldar». Det var Carl Christoffer, född $^{7}/_{1}$ 1724, volontär vid Fortifikationen 1745, löjtnant och kapten, död 1810, Reinhold Galle, född $^{14}/_{11}$ 1726, student i Uppsala, notarie i Kungl. Öfverrätten, advokatfiskal, död 1787, och Otto Wilhelm, född $^{14}/_{12}$ 1727, kaptenlöjtnant vid amiralitetet 1763, dödsår obekant.[3]

Men återigen fick Neander söka kondition och hamnade 1745 hos »Sal. Dr Olof Celsius, den lärde professoren», vilket Linné knappt har kunnat nedskriva utan rörelse, då namnet måste väcka för honom själv kära minnen till liv. Hos Celsius skulle Neander undervisa två dotterbarn[4] »O. Lundberg, nu Capitain, och Biörk». Dessa vistades alltså i morfaderns hem. Men helt visst var det nu ej samma trevnad, som då Linné var i huset. Då rustade man till bröllop, nu sörjde man sonens, den unge prof. Anders Celsii död (1744).

En sista gång, men då under sex år, 1746—1752, var Neander informator, nu för »3 Hr Arneller: nu Protocoll Secreteraren i Cancellie Collegio och 2 Capitainer vid Artilleriet».[5]

Så långt man kunnat kontrollera Linnés uppgifter, stämma de alltså. Den yttre bild av Neander, som Linné, naturligtvis med utnyttjande av Neanders anteckningar,[6] ställt fram, är så sann som möjligt. Det är bilden av en man, icke utmärkt med någon »excellerande» begåvning, men med en otrolig energi och förmåga att taga sig fram. Man kan ej läsa om hans många konditioner och ansökningar till olika platser utan att tänka på det akademiska livets små resurser och hårda villkor. Det hade för ett svagare och mindre förnöjsamt sinne helt visst kunnat bliva ett martyrium. Så betraktade varken Linné eller Neander saken, och det visar

[1] Se Upsala Ärkestifts Herdaminne I, Ups. 1842. s. 458.

[2] B. S. 1: II: 239.

[3] Gabriel Anrep: Svenska Adelns Ättar-Taflor III, Stockholm 1862, s. 564.

[4] Se Upsala Ärkestifts Herdaminne III, Ups. 1845, s. 261—2.

[5] Om dessa (Parentationen s. 102) liksom om befallningsman Craks barn (Parentationen s. 101) har utgivaren ej funnit någon uppgift.

[6] Parentationen s. 106—107.

bäst, att här fanns kraft att sätta bakom yttre tryck och motstånd. Och till den långa rad av svenska män, som på den besvärliga och tunga informationsvägen fått släcka kunskapstörsten och stigit till lärdom, hör också Andreas Neander. Och dock var han trots en systematisk flit och sparsamhet icke längre hunnen än till docentur i grekiska och bokhållarskapet vid universitetet, »en ringa sysla».

Är teckningen av Neanders yttre öden sann, verkar bilden av hans personlighet övertygande. Linné visar sig också här som empirikern, som ej breder ut sig i långa reflexioner eller onödiga deklamationer, utan drager fram drag efter drag, enkelt och målande: Neanders vana och sätt att gå i kyrkan, hans dagliga vandel och »dietetik», hans uppträdande i sällskaper, hans »noterande», drivet ända till virtuositet, hans »hushållning» och akademiska verksamhet o. s. v. Det finns icke den ringaste anledning att tvivla på, att Linné givit oss en riktig karakteristik av Neander. Vi se framför oss bilden av en ihärdig, nitisk och hederlig man, som funnit tillfredsställelse i sitt arbete och glädje i att hjälpa andra. Reda och klokhet prägla hans handlingar, som synes ställda på lång sikt. Men över hela hans väsen ligger en viss torka och stelhet, några särskilt fängslande eller fascinerande drag träda ej fram. Man väntar sig inga överraskningar från hans sida, livet har icke kastat någon glans över en enda händelse i hans liv. Det saknar djärv resning och stora tag. Det är förnöjsamt och enkelt. Det är »dygd», icke »lycka». Men det är äkta. Linné sätter med särskilt eftertryck ärlighetens signatur på hela hans liv, som trots sin yttre händelselöshet bäres av en omedveten tapperhet, vardagslivets mod att göra det bästa möjliga av allt. Därför är Neanders liv heller icke ointressant. Man kan ej låta bli att giva sin beundran åt dess inre konsekvens. Så kunna alltså motiga öden bäras och övervinnas.

V.

Linné har med en viss utförlighet dröjt vid Neanders släktförhållanden. Det måste både för honom och landsmännen ha varit av intresse att höra talas om denne äkte smålandssons härstamning. Sockennamnen och prästgårdsinteriörerna ha påmint om hembygden, och Linné har fått ett tillfälle att erinra om kända, för mången säkert kära platser.

Det går ej att säga, hur Linné kommit över uppgifterna om Neanders härstamning. Kanske äro de helt enkelt tagna ur Neanders »annotationer», möjligen kan brodern Håkan Neander, borgmästaren i Ystad, ha lämnat uppgifter, det kan också tänkas att Linné på annat sätt införskaffat dem. Det senare synes sannolikt med hänsyn till en felaktig uppgift om morfadern, som de båda bröderna i varje fall ej kunnat lämna,

det förra med hänsyn till kännedomen om stamträdet i tre och fyra släktled bakåt. Som också dessa uppgifter höra talet till och giva det något av sin prägel, kan det vara av intresse att granska dem.

Fadern var komminister Håkan Neander.[1] Han dog $^{27}/_{7}$ 1763, 94 år gammal och måste alltså ha varit född 1669.[2] Han föddes i Nöbbele (Nöbbeled) gård i Lenhovda, såsom Linné meddelar[3], blev gymnasist i Växjö 1695, student i Uppsala 1700, prästvigdes 1703 och blev komminister i Ekeberga 1705.[3] Han var gift första gången med Johanna Melin från Kvenneberga[4] och andra gången med Christina Andersdotter (Schatelovia).[5] »Var och när Håkan N. gifte sig med K. Skatelövia, kan ej utrönas».[5] P. G. Vistrand angiver tiden till 6 nov. 1707, vilket förefaller troligt, då Neander fick Ekeberga 1705 och det första barnet föddes i juni 1709.[5] Linné har samma år (s. 100). Neander synes ha varit en originell man[6] och »'Herr Håkan' lever ännu i sägnen».[4] Han säges ha förrättat gudstjänsten i träskor, rökte sin »nubbapipa» i kyrkan, förmanade sina församlingsbor »att ej i högfärd likna Algutsbodaboarna», »hvilka rökade långa, silfverbeslagna sjöskumspipor och redo till och från kyrkan, så det sade hopp, hopp, utan, sade han, gören som jag, röken er lilla kritpipa, hvarvid han visade dem sin egen lilla nubb, och riden sakta i backarna, så kommen I fram, ty Herren står emot de högfärdiga, men de ödmjuka gifver han nåd.» Det finns många tillämpningar på bibelns ord, och omöjligt är det inte, att ekebergaborna just behövde de här gjorda. »Vägarna här i trakten äro ännu ganska backiga och voro det säkert fordom i mycket högre grad.»[4] Man tycker sig i varje fall väl kunna förstå, att Anders Neanders far talat om, att »rida sakta i backarna». Det behövdes nog f. ö., när man på »en *liten* Sacellanie» skulle fostra upp åtta barn.

Som Håkan Neanders far nämnes i parentationen nämndeman Simon Håkansson i Nöbble (gård i Lenhovda socken). Även om det icke med stöd av nu tillgängliga böcker kan ledas i bevis,[7] att han var Andreas Neanders farfar, talar dock allt därför, och Linnés uppgift blir en ytter-

[1] Namnet enligt församlingsboken. Skrives också Haquinus Simonis Neander. P. G. Vistrand, a. a. s. 155.

[2] Linné uppgiver 1672, och då han har riktigt dödsdatum enligt församlingsboken, blir åldern för låg, 91 ½ år i stället för 94. P. G. Vistrand, a. a. s. 155, har även oriktig födelsesiffra (1672). N. Sellergren: Anteckningar . . . om Wexiö Stifts Prester, Wexiö 1902, s. 124, har felaktigt dödsår, 1762 i st. för 1763. Felet torde härröra från P. Wieselgren: Ny Smålands-Beskrifning, II, Wexiö 1845, s. 869.

[3] Vistrand, a. a. s. 155.

[4] Enligt meddelande i brev $^{19}/_{2}$ 1925 från kyrkoherde J. Kroon, Ekeberga.

[5] Uppgift från Vadstena Landsarkiv.

[6] Wieselgren, a. a. II, s. 869, noten.

[7] Landsarkivarie Carl M. Kjellberg, Vadstena, säger i brev $^{25}/_{2}$ 1925: »Man kan ej heller bevisa, att Håkan i Åhult var fader till Simon Håkansson eller den senare fader till Håkan Neander».

ligare bekräftelse. Om denna nämndeman veta vi, utom vad Linné säger, att han »begrovs i Lenhofda socken $^{6}/_{8}$ 1719, 91 år gammal, således född 1628».[1] Linné är alltså fullt riktigt underrättad.

Dennes fader skall ha varit »Håkan Månsson i Åhult, Tolfman i Upwidinge härad». Icke heller detta kan direkt bevisas, men allt talar för att så är. Simon Håkansson, sonen, säges vara född i Åhult.[2] Han blev sedan häradsdomare[2] och synes således ha tagit »tolfmans»- eller nämndemansbefattningen efter sin fader, något som på landsbygden på den tiden var vanligt. Om honom är officiellt bekant, att han »begrovs 22 trinitatis 1671»,[1] och får man antaga, att han var bortåt 90 år gammal vid sin död,[2] skulle han alltså ha varit född på 1580-talet, möjligen tidigare.

Med ett ord: Neander hade en småländsk kärnsläkt på fädernesidan.

Moderns släkt är ej fullt så klar. Christina Andersdotter Skatelövia (Schatelovia, namnet efter Skatelövs socken) dog »i Ekeberga $^{11}/_{5}$ 1758 (ålder ej utsatt)».[1, 2] Sannolikt är födelseåret 1691.[1, 2] Men då P. G. Wistrand har den 29 april till födelsedag, har Linné den 29 november. Det kan bero på felläsning av $\frac{IV}{29}$ eller $\frac{XI}{29}$. Vem, som har rätt, kan nu ej avgöras. Hon gifte sig, som förut nämnts, troligen 1707.

Hennes far, Andreas Neanders morfar, var »H^{r} Andr: Scatelowius». Han kallas Anders Schatelovius och Andreas Petri Schatelovius.[3] Han disputerade 1683 i Åbo, var komminister i Solberga, skvadronspräst vid Kronobergs regemente 1689—97[4] och kyrkoherde i Långasjö 1698—1711, alltså till sin död.[5] Christina Scateloviæ far var alltså ej kyrkoherde i Sandsjö, som Linné, kanske genom felläsning, fått för sig.[6] Enda utvägen att förklara denna förväxling av församlingarna synes nu vara att förutsätta en tolkning av ett slarvigt skrivet Långasjö till Sandsjö. Oförklarligare och alldeles oriktigt är, att Linné kunnat tilldela honom en hustru vid namn »fru Britta Rexelia (Kexelia[7])», då han faktiskt hade en med

[1] Uppgift från Vadstena Landsarkiv.

[2] Parentationen s. 99. Åhult var gård i Lenhovda socken.

[3] P. G. Vistrand, a. a. s. 570.

[4] Det »lilla wret i Cal(v)sviks sockn», om vilket Linné talar (Parentationen s. 99) är väl det »kronohemman: 3—4 Broawred, Compagni-Prest-Rost.», varom läses i Wieselgren, a. a. I: II, s. 741.

[5] Wieselgren, a. a. II, s. 702, T. Rosengren, Ny Smålands Beskrivning, Växjö 1920, s. 170.

[6] Petrus Schatelovius, kyrkoherde i S. Sandsjö 1628—1653 måste ju utan vidare lämnas ur räkningen. Se Wieselgren, a. a. II, s. 711. Om Gerhard Schatelovius, som 1655 blev komminister i Ekeberga och sedan kyrkoherde i S. Sandsjö, gäller detsamma, a. a. II: 869.

[7] Hon skall ha varit »pastoris dotter i Dädesjö.» Någon Rexelius, Kexelius eller Kiexelius är ej känd i Dädesjö (se Wieselgren a. a. II, s. 873). Möjligen kan denna »fru Brita Rexelia (Kexelia)» vara dotter till Magnus Benedicktus Kiexelius, 1670—1685 kyrkoherde i S. Sandsjö. Hon skulle troligen, vad åldern beträffar, kunnat vara gift med Andreas P. Scatelovius. Tyvärr lämna oss här kyrkoböckerna i sticket. Meddelande från landsarkivarie Carl M. Kjellberg $^{25}/_{2}$ 1925.

namnet Kristina Petri Osander från Linneryd.[1] Hur detta skett kan ej ens gissningsvis antydas.

Faktum kvarstår. Linné har här växlat in på ett alldeles felaktigt spår, det är blott att konstatera utan möjlighet att säga *vad* som fört honom vilse.

Men vi fortsätta.

Andreas Neanders morfars far »Hr Pehr Scatelowius» kan ej vara någon annan än Petrus Andreæ Schatelovius, kyrkoherde i Dädesjö 1664—1676.[2] Om denne man tycks f. ö. icke mycket vara känt; Linné har också endast om honom, att han var »pastor i Dädesiö».

Andreas Neanders morfars farfar och Petrus Schatelovii fader var »Herr Andreas Petri Scatelovius», pastor i Stenbrohult. Så långt har Linné rätt.[3] Även det är riktigt, att han var från Skatelöv, men han var ej »bondeson» utan son till ättens stamfader Petrus Andreæ i Skatelöv.[4] Det var denne Petrus Andreæ, som underskrev Uppsala mötes beslut, men såsom kyrkoherde i Skatelöv, ej i Stenbrohult.[5] Däremot är det naturligtvis Stenbrohults-herden, som ligger begraven »uti Stenbrohults kyrkiogård, utan för predikostolen[6] under stenen märkt A. P. 1629.» Hur årtalet 1629 kommit med är dock oförklarligt, då Andreas Petri dog 1642. Det är alltså tydligt, att Linné här slagit ihop ättens stamfader och dennes son, kyrkoherden i Stenbrohult, till en person och lånat drag från dem bägge. Så fick han bl. a. genom en Schatelovius Uppsala mötes glans[7] att falla över den kära hemsocknen. Det är tydligen de visserligen något

[1] Vistrand, a. a. n:r 570, Rosengren, a. a. s. 170.

[2] Wieselgren, a. a. II, s. 873. Det fanns emellertid ungefär samtidigt ännu en Petrus Schatelovius, nämligen den nämnde (se not 6 å sid. 7) kyrkoherden i S. Sandsjö. Han hade två kända söner, den ene borgmästare i Växjö, den andre en äventyrare. Se om båda: Ur Värends historia, Växjö 1912: L. Larssons uppsats: Branden 1658 och borgmästaren Pedher O. Skatelöf, s. 107—108. Komminister Gotthard Virdestam, den om Linné-minnena i Stenbrohult högt förtjänte redaktören av Stenbrohult i nutid och forntid I—III, har välvilligt påpekat sist nämnda arbete och f. ö. varit mig behjälplig vid utredningen av släkten Schatelovii genealogi.

[3] Wieselgren, a. a. II: 769, Gotth. Virdestam: Stenbrohults Herdaminne i Stenbrohult i forntid och nutid, III, Växjö 1925, s. 4 och 5.

[4] Virdestam, a. a. s. 4.

[5] Namnet under Bekräftelsen från Växjö Stift på Uppsala mötes beslut är Petrus Skattelöffen. Se Svenska Riksdagsakter under tidehvarfvet 1521—1718, III 1592—1597, utg. av Emil Hildebrand, Stockholm 1910, s. 141. Petrus in Skattele eller Petrus Andreæ i Skatelöö var riksdagsman 1569 och 1590 och satte sitt namn under beslutet 1593, se Wieselgren, a. a. II, s. 788. Detta var alltså fadern till Andreas Petri i Stenbrohult.

[6] Enligt Virdestam begrovs han just »utanför kyrkans södra, vid predikstolen belägna fönster, där gravstenen 1754 kvarlåg», a. a. s. 4, jfr noten 1. Stenen finnes ännu.

[7] Den Stenbrohults-präst, som underskrev Uppsala mötes beslut, var Siggerus Erici. Se Virdestam, ovan a. a. s. 4.

dunkla hågkomsterna hemifrån, som kommit Linné att stanna längre vid Andreas Petri minne än vid minnet av pastorn i Dädesjö.

Det återstår att säga något om Neanders syskon. Linné känner sju stycken. Egendomligt nog finns ej Maria i församlingsböckerna och ordningen mellan Simon och Catharina är den omvända. Sara är döpt $^{24}/_{6}$ 1709, Britta $^{26}/_{11}$ 1711, Andreas $^{7}/_{2}$ 1714, Håkan $^{25}/_{11}$ 1716, Peter är född $^{28}/_{9}$ 1719 och begraven $^{13}/_{12}$ 1733, Simon är född $^{24}/_{4}$ 1722 och begraven $^{30}/_{7}$ 1731, Catharina är född $^{27}/_{5}$ 1726. Födelse- och dopplats var i alla fallen Ekeberga.[1] Den främste vid sidan av Andreas var ende kvarlevande brodern Håkan. Han blev 26 juni 1742 inskriven i Smålands nation i Uppsala, där Linné naturligtvis lärde känna honom, auskultant i Göta hovrätt 1744 och v. häradshövding 9 april 1748. »Erhöll enhällig kallelse till borgmästare i Ystad 11 sept. 1762 och tillträdde befattningen med kungl. fullmakt 9 nov. s. å. Riksdagsman 1769. Afled 18—19 mars 1774, några och 50 år.»[2]

Sålunda kommo var och en av de båda till mogen ålder hunna bröderna att i sina levnadskall representera var sin sida av fäderne- och mödernesläktens tradition: borgmästare Håkan Neander tog i arv kallet från de säkerligen trygga och kloka nämndemännen, och docenten Andreas Neander fortsatte den humanistiskt-prästerliga traditionen. Var den förre i sin uppgift lika skicklig som den senare var samvetsgrann och ärlig, förstår man väl, varför han enhälligt kallades till borgmästare i Ystad.

VI.

Linnés teckning av Neanders bild är inramad på ett tidstypiskt sätt. Jag syftar på de i inledningen förekommande orden om lyckan och dygden. Omedelbart före den neanderska genealogien skriver Linne: »Det är stort att af *armod,* i en *ond* wärd, uparbeta sig med dygd emot lyckans Wind, till en fördelacktig situation.» När Linné övergår från skildringen av Neanders »yta och wandel» till »att orda om des inre wäsende», låter han på nytt lyckan och dygden träda fram och förmedla övergången. Och strax efter skildringen av Neanders karaktär knyter Linné an till schemat om lycka och dygd. Neander har tagit tömmarna från »lyckan» och till sin sanna lycka givit dem åt »dygden». Med lycka skulle Linné här mena rikedom genom arv, välfärd, yttre framgång, erkännande och liknande och med dygd det goda och ärliga sinne, som karakteriseras genom de gedigna egenskaper, vilka Linné tillägger Neander. Men lycka och dygd äro här konsekvent tecknade som personifierade makter. Lyckan

[1] Uppgift från Vadstena Landsarkiv.

[2] Vistrand, a. a. s. 264. Han var vid sin död över 57 år.

är flyktig[1], överdådig, yr och ostadig[2], giver och tager ett orättmätigt gods, sänder i vissa fall motigt väder, kan hålla tömmarna till springaren framför livets vagn, men kör oförväget och osäkert[3], bjuder sin gunstling smaka nektar och har som tecken på sin makt ett lyckohorn, av vars gåvor man kan se hennes bevågenhet mot var och en särskilt. Även dygden är en sådan personifierad makt, av Linne likväl skildrad med färre drag och i enklare färger[4] just enligt dess ärbarare art. Således blir »Lyckan» den makt, som skänker eller tager yttre glans och förmåner, och »Dygden» den makt, som giver sinnet ståndaktighet och kraft i det godas tjänst. *Allt*, som en människa äger, kommer av dessa båda makter. Sedan man skalat av vad »Lyckan» skänkt, har man kvar vad »Dygden» förvärvat. Detta är det för en människa typiska, »des inre väsende, det wäsentliga och förnämsta». Detta sätt att se är ju ej något för Linné utan för hela hans tid utmärkande. För att endast taga ett exempel, säger Carl Gustaf Nordin i ett »minne» över Rutger von Ascheberg: »Man urskiljer hvad lyckan tillegnar sig av dessas förtjenst (deras nämligen, 'hvilka varit sina Samfunds välgörare'); det öfriga tillhör deras dygd; och man belönar densamma (= dygden) med allmän vördnad, allmän tacksamhet.»[5] Hos Linné likaväl som hos Nordin är allegoriseringen tydligen gjord efter antikt snitt. Men det får icke förvilla. Att dessa Linnés tankar om lycka och dygd höra med till hans Nemesistro är alldeles klart. Bevis kommer längre fram att anföras. Och liksom Nemesis skulle då också Fortuna[6] och Virtus vara av antikt ursprung. Det äro de naturligtvis delvis. Delvis stamma de dock troligen från själva Stenbrohult. Där finnas föreställningar, hvilka noga svara emot talets »Lycka» och »Dygd». Därifrån har Linné också med stor sannolikhet fått impulser till sin uppfattning av hämnden såsom själva grundformen till det sedligt onda. Det antika begreppet Nemesis täcker alltså en erfarenhet, som Linné först gjort i Småland, ehuru han sedan funnit den bekräftad genom episoden med Rosén 1734 och i samtidens liv särskilt efter 1748.[7] Man får alltså ej underskatta det material till en sedlig världsåskådning, som Linné hämtade ur folkets liv och mun, då han som prästpojk i Stenbrohult sprang omkring i fähus och stall eller var med fadern på stämmor och ämbetsresor. Man får ej heller vid talet om fromheten i hemmet förgäta de intryck

[1] Parentationen s. 99.

[2] Parentationen s. 103.

[3] Parentationen s. 103—4.

[4] Parentationen s. 99, 103 och 111.

[5] Carl Gustaf Nordin: Minnen öfver Namnkunniga Svenska Män, Upplåste i Svenska Akademien på Dess Högtidsdagar åren 1787—1811, Stockholm 1818, s. 104—5.

[6] Se Seneca-citatet i Parentationen s. 99.

[7] E. Malmeström: Linné som kulturpersonlighet, Uppsala 1925, s. 82—86. Att det var efter 1748 beror alltså övervägande av subjektiva orsaker.

från det kvarlevande primitiva föreställningssättet, som ännu fanns bland folket. Det har Linné säkerligen lärt känna kanske genom pigor och drängar som de första informatorerna. Linné var icke vidskeplig i dåtida mening, men det fanns i hans själsliv under hela hans liv — naturligtvis — en naivt-primitiv känsla, som ingen upplysning tog bort. Detta framgår bl. a. av anteckningarna över Nemesis divina. På blad 53 t. ex. äro alla berättelserna av »primitiv» art: Pigan Maja Hierpe[1], Spöka[2] S(criptura) S(ancta) säger, Cæsars Spådom, Den dagen min moder dog[3], Min fader[4], För 8 dagar[4], Men hvarföre spöka.[5] På bladen 21, 22[6], 46[7] och 48[8] har Linné titeln Præsagia. Berättelserna om Jacob i Såanäs[9], Måns i Sannaböke[10] och Ett fruentimber[11] visa också detsamma. De äro dessutom barndomsminnen från Stenbrohult. Flera exempel kunde anföras, men vi gå till det, som direkt fäster vårt tal vid rester av en äldre livsåskådning än den evangeliskt-protestantiska, vilken Linnés fader företrädde. Var och en, som läst igenom Linnés anteckningar om Nemesis divina måste något villrådig ha stannat inför ett uttryck på bladet 22: »kroppen hafwer altid duplicem umbram (dubbel skugga), fast ej synes. Möjligt att Gud giort något sådant[?] i raport till sig och att desse follia som skuggorne. Jag kallar desse skuggor Dygden och lyckan».[12] Här är alltså en direkt anknytning till parentationens ord om lycka och dygd. »I sen, M: H[r] L., att då en menniska går i klara solskenet, har hon en dubbel skugga, som follier henne i ham och hähl, huru hon wänder sig och hwart hon går. Wid desse 2 skuggor liknar jag menniskans 2:ne hamnar: Dygden och lyckan, som beständigt follia, ledsaga och föra henne. den mörkare skuggan är Lyckan, den klarare är dygden. Ehuru mulen dagen är, är dock altid desse skuggor i föllie, antingen de för oss synas äller icke».[13] Det är alltså icke fråga om någon verklig dubbelskugga, utan om »hamnar» eller änglar av något slag. Linné använder i fortsättningen just ordet ängel. För att förstå, varifrån Linné fått denna för oss sällsamma föreställning, kunna vi ej vända oss till den antika uppfattningen, utan vi måste söka svaret i den gamla nordiska religionen. Det är helt enkelt »vården», som här går igen.[14] »Vården är ett personligt väsen, en ande,

[1] Fr. (= Elias och Th. M. Fries' upplaga av anteckningarna, Upsala 1878), s. 67, B. (= Knut Barr: Linnés Nemesis Divina, Stockholm 1923), s. 104. [2] Fr. s. 68, B. s. 106. [3] Fr. s. 69, B. s. 108. [4] Fr. s. 67, B. s. 104. [5] Fr. s. 68, B. s. 106. [6] Fr. s. 67, B. s. 104. [7] Fr. s, 69, B. 108 (= Nulla vari). [8] Fr. s. 68, B. s. 105. [9] Fr. s. 50, B. s. 82 (m. = manuskriptet) blad 92. [10] Fr. s. 51, B. s. 82, m. blad 118. [11] Fr. s. 65, Br. s. 100, m. blad 44.

[12] Fr. s. 22, B. s. 41.

[13] Parentationen s. 103. »I sen» måste här, såsom av det följande framgår, betyda I förstån, I kommen i håg.

[14] Se Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne, ett försök i Svensk Ethnologi, del I, Stockholm 1864, s. 356. Jag är komminister Gotthard Wirdestam tack skyldig för att han gjort detta påpekande, som i hög grad hjälpt mig att reda upp Linnés här icke lättåtkomliga

som följer menniskan, hvart hon går och stundom uppenbarar sig, antingen som ett lyse (ɔ: litet ljus) eller såsom menniskans hamn eller skenbild.» På värends-målet kallas vården bl. a. förebåd och varsel.[1] Varsel uppträder särskilt före stora händelser.[2] Om varsel talades mycket i de gamla värendssläkterna[3], av vilka släkten Linnæus var en. Under inverkan av den kristna tron på ett sedligt gott och ont, utvecklade sig läran om två andar av motsatt natur, vilka följa menniskan, följesandar; den gode råder till det gott är och den onde till motsatsen.[4] Bland dessa följesandars uppenbarelseformer äro även den onde och gode ängeln. Den gode ängeln har vita vingar och »såsom en sådan följer han, i folktron, den fromma menniskan, ehvart hon går . . .» Den onda följesanden tänkes som en ängel, »d. v. s. en *puke,* en *svart pyssling,* en *svart smådjefvul,* tills han omsider identifieras med *djefvulen* sjelf . . .» Det sista har Linné säkert ej gjort. Han har nog tänkt sig de båda skuggorna, hamnarna eller änglarna till skepnaden lika varandra, men dygdens ljus och lyckans mörk.[5] Den mest originella ombildningen i Linnés framställning av »vårdarne» är, att han kallat den onda följesanden för lyckan. Detta kan blott förstås genom Linnés sätt att fatta lyckan. Det är emellertid utan tvivel i folktrons följesandar enligt värendstraditionens föreställningssätt, som vi ha upphovet till dessa båda makter, som tänkas ledsaga människan. Sedan ha emellertid andra drag tillkommit. Först och främst ur Skriften, vars inflytande dock redan i folktrons föreställningar gjort sig gällande. På blad 53 i Nemesis-anteckningarna[6] heter det nämligen: »S(criptura) S(acra) säger, att hwar har sin ängel, som dem bewarar natt och dag ifrån olyckor, kanske ock hjelper till olyckor. Mon de follia kroppen lika som skuggan? . . .» Det är egendomligt att se, hur Linné här börjar med att tala om en ängel, men omedelbart därpå förutsätter två, en som bevarar för olyckor och en som för till olyckor. Ett annat direkt inslag från biblisk värld är ordet i psalmen 34: 8. I motsats till den nya översättningens »ängel» citerar Linné med en äldre »änglar», vilket tydligen passar honom bäst. Som man ser av Linnés anteckningar på blad 22 och 53 övertager Linné ej dessa föreställningar utan reflexion, utan han söker motiv för deras innehåll på empirisk väg. »Hwar och en säges hafwa sin hamn. An? Hwar ock en sin ängel, quod idem (= vilket

tänkesätt. Enligt brev till utgivaren 14/6 1925 från pastor Wirdestam finnes föreställningen om vården ännu i Stenbrohult. » . . . ett par gånger har jag hört äldre folk tala om den människor åtföljande 'vården'».

[1] Se N. D. m. s. 51, Fr. s. 66, B. s. 102, m. 53, Fr. s. 67, 68, 69, B. s. 103—105.

[2] Hyltén-Cavallius, a. a. I, s. 360.

[3] Hyltén-Cavallius, a. a. I, s. 362.

[4] Hyltén-Cavallius, a. a. I, s. 362—3.

[5] Parentationen s. 103.

[6] Fr. s. 22, B. s. 41.

är detsamma), som bewarar dig på dine steg. Hvad äro præsagia mortis (= dödsvarsel) annat, om hwilka hwar och en wet tala? Hwad är det, som wisar sig för olyckan, som oftast afwänder olyckan genom åtskilliga förhinder, beslut?»[1] Det erinrar oss om anteckningarnas empiriska karaktär. I talet över Neander tages dock Dygd och Lycka mindre sakligt och mer retoriskt i upplysningens av antiken påverkade anda, ehuru även här uttryck finnas som tyda på, att Linné var övertygad om dessa makters verkliga existens.

Detta tal visar bl. a., att begreppet »lycka» ej hos Linné är enstydigt. Här betyder det den makt, som råder över livets yttre möjligheter ära, makt, rikedom, nöjen m. m. Denna makt kan man ej lita på. Det kan vara tjusande och härligt att lämna henne tömmarna — men det har sin risk, det kan sluta illa och det är onekligen säkrare att lämna dem åt dygdens goda makt. I Nemesisanteckningarna betyder »lycka» stundom just den så skildrade makten. T. ex. i det två gånger under rubriken Amicita upprepade »dum fortuna perit, nullus amicus erit[2] (= när lyckan sviker, kommer ingen vän att bliva kvar), i Seneca-ordet »fortuna nimis quem fovet, stultum fæcit»[3] (= den, som lyckan övermåttan omhuldar, gör hon till dåre), i Horatius-ordet »ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus» (= som du bär din lycka, så blir du hädd, Celsus) i talet om »vota fortunæ»[4] och annorstädes. I några fall är »lyckan», fortuna, raka motsatsen till den här meddelade betydelsen, nämligen resultatet av ärbarhet och dygd, i sin högsta form tecken till Guds nåd, ja, Guds nåd själv. Så i ordet: »då lyckan Guds nåd är, då komma 100 händer i wägen för olyckan».[5] Om man sedan har rätt att tolka lycka som Guds nåd i utropet: »Gud gif min son lycka, lärdom behöfwes icke», är väl, trots sammanhanget, ej fullt visst, men synes närmast så. Även i fabeln Fortuna[6] är lyckan resultatet av en stilla vandel. Men vare sig lyckan har den ena eller andra betydelsen hos Linné, underställes den dock Gud, som i sista hand styr både den yttre lyckan och den inre lycka, som sakligt sammanhänger med dygd och nåd.[7]

F. ö. synes det vid en hastig läsning av parentationen, att den är genomandad av tankar från Nemesis-anteckningarna. Det är så tydligt, att en närmare bevisning därav är överflödig för att konstatera själva

[1] Fr. s. 22, B. s. 41.
[2] Fr. s. 11, B. s. 29.
[3] Fr. s. 11, B. s. 25.
[4] Fr. s. 12, B. s. 25.
[5] Fr. s. 21, B. s. 39.
[6] Fr. s. 15, B. s. 31.
[7] Blad 27 och 28 i manuskriptet, Fr. s. 20, B. s. 38, 39 och Parentationen s. 104, »Guds egen ängel» = den inre lyckans ängel.

faktum.[1] Orsakerna till att Linné så starkt, som här sker, låtit moralen[2] från Nemesis-tron skina igenom, äro lätta att angiva. Linné var vid denna tid (1765) mitt upp i sin Nemesis-spekulation och hade således ingen möjlighet att undkomma dess moral, som han f. ö. väl kunde meddela sina yngre landsmän. Är detta den subjektiva orsaken, finnes också en objektiv. Få personer synas ha bättre än Neander passat som representant för Linnés åskådning. »Ingen caracter större än wara ärlig karl.» En sådan var Neander, »vir antiqua virtute et fide». »Gå sachta, de sachtmodige besitta landet.» »Innocue vivite, numen adest.» »Tro, att Gud förer och bewarar dig dageligen, att alt ondt och godt kommer af hans hand.» Dessa kärnord ur Linnés livsprogram hade Neander kunnat göra till sina.

VII.

Det återstår att om det nu genomgångna minnestalet göra några spridda anmärkningar.

Man ser också här, att systematikern icke förnekat sig, och att han gärna använder numeriska indelningsgrunder såsom vid beskrivningen av djur och växter. Då han talar om Neanders tre gånger påkomna ängslan och oro[3], finner han att det är med 11 års mellanrum den kommer, 1741, 1752 och 1763, vilket Linné icke försummar att påpeka i ett uttryck, som av stilen att döma sannolikt tillagts, sedan själva talet var färdigt. Linné försummar ej heller att anmärka, att Neander sökte tjänster »20 gånger, den 10 och 20 allenast lyckades». I alla avseenden bär talet f. ö. vittnesbörd om den reda och klarhet, med vilken Linnés förstånd arbetade. Så mycket trevligare och mänskligare är det då att finna, att Linnés kända svaghet i vanlig räkning också satt sina spår i talet, då han kunnat få Neanders ålder till 52 $^1/_2$ år, medan den ju var 51 $^1/_2$ år.

Av de minnesanteckningar, Linné nedskrivit på parentationens sista sida, var det tack vare Smålands Nations protokoll för den 6 nov. 1765 möjligt att tolka de flesta.[4] Det antyddes emellertid[5] att till orden »Cassan Nycklarna» ej med ledning av protokollet gavs någon tolkning. Att det rörde sig om nationsangelägenheter var tydligt. Läroverksadjunkten, teol. d:r Henning Wijkmark i Stockholm har fäst min uppmärksamhet på, att

[1] Då det kan vara av ett visst intresse att se de tankar eller ord ur parentationen, vilka återfinnas eller ha sin direkta motsvarighet i anteckningarna om Nemesis Divina, har en särskild förteckning över sådana uppgjorts; se bilagan s. 60.

[2] Fr. s. 15. B. s. 38.

[3] Parentationen s. 100.

[4] Parentationen s. 111.

[5] Parentationen s. 116.

med »nycklarna» sannolikt menas nycklarna till kyrkbänkarna i Domkyrkan. Då ej alla studenterna hade nycklar, var det en angelägenhet på höstlandskapen att fördela dem. Med »Cassan» kan väl blott menas nationens kassa.

Enligt meddelande av fil. lic. J. Vilh. Jacobowsky, Uppsala, finnes i Gahm Perssons avskriftssamling i Växjö stiftsbibliotek (Archivum Smolandicum, Vol. IX) en avskrift av Linnés parentation, som i stavningen något avviker från originalet. För övrigt erbjuder den intet av intresse, oavsett några anteckningar av Gahms hand om en del av de av Linné omnämnda personerna. Sålunda säges om Neanders broder, borgmästaren i Ystad Håkan N., att han var »hedervärd», men »annars ganska dumm, inbilsk och högfärdig», och vid »Ordentlighet» (Parentation, s. 165) har tillagts: »Denna sträckte sig intill minsta ting, ja ända till skoborsten». Avskriften är enligt anteckning gjord av magister Joh. Nic. Hageman år 1772 efter original.

Förkortningar av några Linnes skrifter:

B. S. = Brev och skrifvelser af och till Carl von Linné . . . utgifna af Upsala Universitet (af Th. M. Fries och J. M. Hulth). Avdelning 1, del I—VIII, avd. 2, del I.

N. D. m. = Linnés anteckningar över Nemesis Divina, manuskriptet i Upsala Universitetsbibliotek, sign. X: 232.

N. D. Fr. = Carl von Linnés anteckningar öfver Nemesis Divina, utgifne af Elias Fries och Th. M. Fries. Upsala 1878.

N. D. B. = Linnés Demesis Divina, utgiven och kommenterad av Knut Barr. Stockholm 1923.

Bilaga.

FÖRTECKNING ÖVER TANKAR OCH UTTRYCK I PARENTATIONEN ÖVER ANDREAS NEANDER, VILKA ÅTERFINNAS ELLER HA SIN MOTSVARIGHET I ANTECKNINGARNA OM NEMESIS DIVINA.

1. »Lyckan, den flycktiga lyckan . . .», parentationen s. 99; se N. D. m. bl. 2, 63, Fr. s. 14 och 15, B. s. 30 och 31, m. fl. ställen.

2. »quem casus non extulit, fortuna non deprimet», s. 99; se N. D. 26, bl. 42, Fr. s. 12, 19, B. s. 26, 37.

3. »men jag ser det går som i Salomons tid, at thet hielper icke, at man sin tienst wähl föreslå kan, utan thet står alt till tiden och lyckan», s. 102 (ur Pred. 9: 11); se N. D. m. bl. 29 (överstruket) och 32 (ej hos Fries och Barr).

4. » . . . det war för h(o)n(o)m fåfängt bittida stiga upp och sent gå till hwila, då de andre fingo sin lycka, medan de sofwo», s. 103 (ur psalmen 127: 2); se N. D. m. bl. 26, Fr. s. 18, 19, B. s. 36.

5. »I sen, M: H^{r} L., att . . . Wid desse 2 skuggor liknar jag menniskans 2^{ne} hamnar: Dygden och Lyckan . . .», s. 103; se N. D. m. bl. 22, 53, Fr. s. 22, B. s. 41.

6. »Det står i Guds eller *ock ofta i wårt behag* att lämna tömarne i hwilkendera betientens händer wij behaga», s. 104, kurs. av E. M.; om den fria viljan se N. D. m. bl. 14, Fr. s. 21, 22, B. s. 40.

7. »den altseendes ögon . . .», s. 104, »den Högstes altseende öga . . .», s. 105; N. D. m. bl. 42, 58 m. fl., Fr. s. 8, 12, B. s. 18, 26.

8. »innocue vivito, numen adest», s. 105; se N. D. m. bl. 2, 26, 31, 42 m. fl.; Fr. s. 2, 3, 6, 12, 19, B. s. 11, 13, 26, 37.

9. »wärkelig ärlig . . .», s, 109, »det, som står n° 1 på moraliska rangordningen, att vara en ärlig karl», s. 110, »käjsar cronan ärlighet . . .», s. 111; se N. D. m. bl. 26, 58, Fr. s. 9, 19, B. s. 18, 37.

10. »förstod aldrig lägga an planer eller intriger . . .», s. 110; N. D. m. bl. 58, Fr. s. 9, B. s. 18.

11. »Här äro hwarken titlar, skiöldar, stiernor, gods, familier äller annat lysande pråL», s. 111; N. D. m. bl. 61, Fr. s. 11, B .s. 22.

OM NÅGRA HERBARIER I UPPSALA FRÅN LINNÉS TID SAMT OM BOTANICES DEMONSTRATORN ERIC TUWÉN

AV

H. O. JUEL

I TIDIGARE ÅRGÅNGAR AV DENNA ÅRSSKRIFT HAR JAG lämnat meddelanden om tre med LINNÉ samtidiga herbarier, nämligen HASSELQUISTS (1918), KALMS (1920, 1921) och BÄCKS (1924). Jag vill här redogöra för fyra andra också i Uppsala förvarade växtsamlingar från samma tid.

I. TULLINGE-HERBARIET.

I Botaniska Notiser för 1887, s. 141, lämnar professor TH. M. FRIES ett meddelande »Om ett Linneanskt herbarium i Sverige». Efter att ha omtalat andra växtsamlingar, vid vilka LINNÉS namn är fästat, yttrar han: »Den största och värdefullaste af alla Linneanska samlingar i Sverige är dock ett herbarium, som af prof. Herman Sätherberg under denna termin blifvit föräradt till botaniska museet i Upsala. Detta herbarium innefattar omkring 1600 arter, af hvilka de flesta otvifvelaktigt tillhört Linné. Att så är förhållandet, framgår med bestämdhet af de undersökningar öfver detsamma, som prof. Sätherberg verkställt.» Härpå redogör han i korthet för de meddelanden, som prof. Sätherberg lämnat, och ställer i utsikt att framdeles utförligare behandla detta herbarium. Till sist meddelar han, att han i sitt eget herbarium hade ett mindre antal Linnéanska växter från den senare delen av LINNÉS levnad, varmed jag gissar, att han åsyftar den WAHLBOMska växtsamlingen, som här nedan kommer att behandlas.

Som man ser, stöder sig FRIES i det citerade uttalandet uteslutande på SÄTHERBERGS auktoritet. Sedermera fick han i samband med sina

Linné-forskningar tillfälle att göra sig förtrogen med Linnés handstil och kom därigenom att väsentligt ändra sin uppfattning om detta herbarium, såsom jag längre fram skall visa. Något ytterligare meddelande om detsamma har han ej offentliggjort.

Sätherberg[1] har låtit det till museet skänkta herbariet åtföljas av »Upplysande Anteckningar om det Linnéanska herbariet», daterade den 25 februari 1887, vari han redogör för herbariets ursprung och för sina undersökningar över detsamma. Jag återger här början av dessa Anteckningar:

»Herbariet inropades åt mig (Sätherberg) år 1829 vid en å Tullinge gård i Botkyrka socken hållen auktion efter en året förut afliden enkefru Tottie, och uppgaf då auktionsförrättaren, såväl som sterbhusutredaren, Lagmannen Rönquist, att detsamma, enligt en tradition inom Tottieska slägten, hade tillhört den äldre Linné.

Genom en medlem af Tottieska slägten har jag sedermera erhållit följande uppgift:

Nämnda enkefru T., född Henrietta Margaretha Schröder, hade varit gift med Anders Tottie, som var grosshandlare i Stockholm, der han år 1882 ingick kompaniskap med Carl Christ. Arfvedsson, under firma: Tottie et Arfvedsson. Nämnde Anders Tottie var son af grosshandlaren Charles Tottie och egde en malmgård i Stockholm vid Stora Bondegatan: 'en rikt påkostad gård, med 9 tunnland jord, trädgård och orangeri. Der funnos rika naturhistoriska samlingar, samt ett stort bibliotek med naturhistoriska verk.'

Häraf kan man sluta, att Tottie haft ett varmt intresse för naturstudierna, hvilket nog har gifvit honom anledning att sätta sig i beröring med 'Blomsterkonungen'.

En ytterligare anledning till deras supponerade bekantskap kan man söka deri, att T. lärer hafva varit medlem af Ostindiska kompaniet; och kunde han, i denna egenskap hafva varit L. till tjenst, beredande honom tillfälle att med kompaniets fartyg få hem naturalier från långt aflägsna länder.

Dessa nu anförda förhållanden utgöra visserligen icke några direkta bevis för att detta herbarium härleder sig från Linné; men de förtjäna dock att omnämnas.

För att erhålla mera visshet i denna sak, ansåg jag en jemförelse mellan stilarna i mitt herbarium och det i London befintliga Linné-herbariet vara av synnerlig vigt; och för den skull anmodade jag tvenne bland mina bekanta, på hvilkas omdöme jag kunde lita, och hvilka på olika tider besökte London, att förskaffa sig tillträde till Linnean Societys samlingar, och att noga jemföra stilar m. m. i det stora Linné-herbariet med en mängd exemplar ur mitt eget.

Begge dessa mina ombud kommo genom denna granskning till full öfvertygelse om att herbariet härstammade från Linné; och societetens Bibliotekarie, Richard Kippist, uttryckte till den ene af dem sin mening om saken skriftligen med följande ord:

'From the great similarity in the handwriting in many cases (especially that from the ornamented hands, in which the name of the genus is occasionally written in detached capitals) I am disposed to believe that these plants must have passed thro(ugh) his hands and been named by him — possibly as a present for some one of his pupils.» —

Härefter följer redogörelse för de skäl, varpå Sätherberg grundat sin åsikt, att herbariet tillhört Linné. Denna del av framställningen inne-

[1] Carl Herman Sätherberg, född 1812, död 1897, med. d:r, föreståndare för Gymnastisk-orthopediska institutet i Stockholm, även känd som lyrisk och dramatisk författare; hans intresse och beundran för Linné framträder särskilt i diktcykeln »Blomsterkonungen, bilder ur Linnés lif» (1879).

håller emellertid en del oriktigheter och missförstånd, varför jag blott vill summariskt anföra hans grunder.

1:o) framhåller han de med initialbokstäver upptill skrivna släktnamnen, vilkas likhet med LINNÉS stil betonats av KIPPIST;

2:o) de nedtill skrivna växtnamnen; han finner visserligen, att de förete olikheter, men påpekar till förklaring därav, att LINNÉS stil under åren ändrades; dock medger han, att LINNÉ kanske stundom har låtit andra personer skriva namn på exemplaren i sitt herbarium;

3:o) på omkring 100 av exemplaren finnas anteckningar om växtens förekomst, nytta m. m., oftast skrivna med »gammalsvensk» stil; en jämförelse med stilen i LINNÉS på Uppsala bibliotek förvarade dagbok[1] har övertygat honom, att dessa anteckningar skrivits av LINNÉ;

4:o) innehållet i dessa anteckningar överensstämmer med LINNÉS uttrycks- och åskådningssätt;

5:o) på baksidan av exemplaret med Stipa pennata står: »v. Royen» med LINNÉS stil.

Man kan föreställa sig den glädje författaren till »Blomsterkonungen» kände, då han funnit sig hava förvärvat ett herbarium, som tillhört LINNÉ och i vilket LINNÉ med egen hand gjort påteckningar av olika slag. Han klippte ut några exemplar jämte namnen och klistrade dem omkring ett kopparstick föreställande LINNÉ och skrev därunder, att dessa växter pressats och påskrivits av LINNÉ. Denna jämte fyra andra tavlor bestående av exemplar ur herbariet, överlämnades uppsatta inom glas och ram efter hans död till Linnéanska stiftelsen på Hammarby.

TH. M. FRIES, vilken tidigare, som ovan nämnts, utan reservation godtagit SÄTHERBERGS uppfattning, har emellertid i sitt den 30 sept. 1902 daterade inventarium över »Samlingarne vid Linnés Hammarby» om dessa växttavlor antecknat:

»Dessa hafva tillhört ett herbarium, som af Doktor H. Sätherberg ansågs hafva varit Linnéanskt och som af honom skänktes till Upsala botaniska museum. Att herbariet varit samladt af någon af Linnés lärjungar är säkert, och kanske äro namnen på några arter skrifna af Linné sjelf, men detta är *icke* förhållandet med de inom glas och ram insatta.» (Citerat i TULLBERGS uppsats »Linnés Hammarby», årg. I av denna tidskrift, sid. 71).

Jag har underkastat Tullinge-herbariet en genomgående granskning, för att bilda mig ett omdöme om sannolikheten av den av SÄTHERBERG meddelade traditionen, att detsamma en gång tillhört LINNÉ.

Denna tradition kan måhända ha sin grund i den utstyrsel, som utmärker en stor del av exemplaren. På 375 av exemplaren (på vilka alla namnen äro skrivna med en och samma karakteristiska stil) är över växtens

[1] Jag har ej kunnat utröna, vilken dagbok som åsyftas.

Fig. 1. Ark med urnor och andra ornament i kopparstick.

nedre del en i kopparstick utförd ornamenterad urna fästad, på vilken står »C. L. Spec. plant.» eller »C. L. Spec. pl.» och därunder en tom plats. Urnor av tre olika typer och storlekar förekomma. Meningen har säkert varit att på den tomma platsen skulle skrivas sida och nummer i Spec. plant. Men jag håller för sannolikt, att dessa urnor med bokstäverna C. L. ansetts utgöra bevis för att dessa exemplar tillhört LINNÉ.

Det är i själva verket högst sannolikt, att det är LINNÉ, som anskaffat dessa graverade urnor. I hans sängkammare på Hammarby finnes på väggen uppklistrat ett ark med dessa urnor jämte åtskilliga andra ornament utförda i kopparstick och tydligen avsedda att klippas ut och fästas på herbarieexemplar och andra föremål i naturaliesamlingar. Och ett antal dylika ark ha medföljt hans herbarium till Linnean Society. På en förfrågan till D:r JACKSON om denna sak erhöll jag följande svar (7. IV. 1924):

»I am sending you a copy of the sheet of urns etc. which Linné had engraved to use in his herbarium, but never did; he copied their use from Clifford's herbarium, where these vases are stuck over the bottom of the stem of every specimen, whilst the plant's name appears on another (square) label at the foot of the sheet.»

Det av D:r JACKSON sända bladet finns nu på Linné-museet (Fig. 1). LINNÉ har således ej kommit att använda dessa urnor i sitt eget herbarium, och deras förekomst på herbarieexemplar utgör alltså icke något bevis för att sådana exemplar tillhört honom.

Jag övergår nu till handstilen på de med urnor prydda exemplaren. Den är, som redan meddelat, karakteristisk och återfinnes ej blott på dessa utan sammanlagt på omkring 700 av exemplaren i detta herbarium. För det mesta är på dessa namnet skrivet nederst på baksidan, ofta följt av hänvisning till Fl. Suec. eller Hort. Ups., på en del däremot på framsidan. Då således nära på hälften av hela samlingen utmärkes av denna stil, och då därtill kommer, att det är exemplar med denna stil, som av SÄTHERBERG hopsatts till tavlor med påskrift, att det är LINNÉ som skrivit dessa namn, så syntes det mig av vikt, att söka identifiera just denna stil.

Först vill jag påpeka, att på en del av dessa exemplar står endast släktnamnet jämte nummer i Fl. Suec. eller Hort. Upsal., och dessa påskrifter synas därför vara äldre än 1753. Men på de allra flesta stå hela de binära namnen enligt Spec. plant., alltså skrivna efter nämnda år. Att samma person skrivit namnen på alla, är otvivelaktigt. Att det skulle vara LINNÉ, är omöjligt, såsom ju också TH. M. FRIES insett: hans handstil efter 1753, som här får tagas i betraktande, har ingen likhet med dessa påskrifter. Det är för mig oförklarligt, hur SÄTHERBERG och hans medhjälpare kunnat komma till en sådan uppfattning.

Jag har på Uppsala universitetsbibliotek haft tillfälle att se brev

från rätt många av LINNÉs lärjungar, men fann ingen stil liknande denna. Min uppmärksamhet hade emellertid blivit fästad vid en viss TUWÉN, som LINNÉ i brev betecknat som »exsiccator» och »adglutinator», och de biografiska uppgifter, som finnas om denne man, meddela, att han pressade växter för herbarier, som han sålde. Brev från TUWÉN kunde jag ej påträffa, men då han anges hava haft befattning vid Collegium Medicum, vände jag mig till bibliotekarien vid Karolinska institutet d:r A. HOLMBERG, och genom hans vänliga hjälp — för vilken jag önskar här uttrycka min stora tacksamhet — fick jag tillfälle att se ett par egenhändiga kvittenser av TUWÉN, som finnas i K. Lazarettets Hufwud Bok för År 1763, fol. 2466. Efter den tidens sed äro ord av latinskt ursprung samt namn skrivna med engelsk, de övriga orden med tysk eller »gammalsvensk» stil. Jag återger här det första kvittot (engelsk stil återgiven med kursiv):

»Af Kam̄ar *Revisions*-Rådet Wälborne Herr *Waldemar Anton Kirstein* har undertecknad bekom̄it för åhr 1763, hälften af min åhrl. *gratification* el^r. Etthundrade tiugu dahl^r K^mtt, för mitt besvär med *Medicinal*-trägården wed *Lazarettet,* som härmed *qvitteras. Stockholm* d. 20 *April* 1763.

Eric Tuwén»

I fotografisk reproduktion visas här de av TUWÉN med engelsk stil skrivna orden, samt därunder en del prov på den här ifrågavarande stilen i herbariet, innehållande bokstäver och siffror, som förekomma på kvittenserna. Jag finner dessa stilprov, såväl till hela karaktären, som till de enskilda bokstäverna, så överensstämmande, att jag måste anse det otvivelaktigt, att det är TUWÉN, som skrivit dessa namn i herbariet.

Av TUWÉNs exemplar äro omkring tredjedelen inhemska arter, de övriga däremot utländska, vilka till stor del endast kunna ha varit insamlade i botaniska trädgården i Uppsala.

Några data angående TUWÉN skola meddelas i slutet av denna uppsats.

På något mer än hälften av exemplaren i Tullinge-herbariet äro växtnamnen skrivna med andra stilar, av vilka kunna urskiljas tre ofta förekommande och sins emellan rätt olika. Vilka personers stilar det är, är mig obekant, det är mig nog att konstatera, att ingen av dem är LINNÉS. Jag undantar härvid dock de exemplar, som ha släktnamnet skrivet med kapitäler upptill, och till vilka jag senare återkommer.

Först vill jag nämligen behandla de exemplar, där anteckningar av olika innehåll stå skrivna på baksidan, oftast med »gammalsvensk» stil. Det är särskilt dessa, som SÄTHERBERG i sina anteckningar åberopar, i det han finner stilen vara LINNÉS och innehållet för denne karakteristiskt. Att han och hans medjälpare funnit så stor överensstämmelse mellan denna och LINNÉS svenska stil, torde väl förklaras därav, att vi nu för tiden äro mindre förtrogna med denna stilart, och därför lätt nog finna likhet mel-

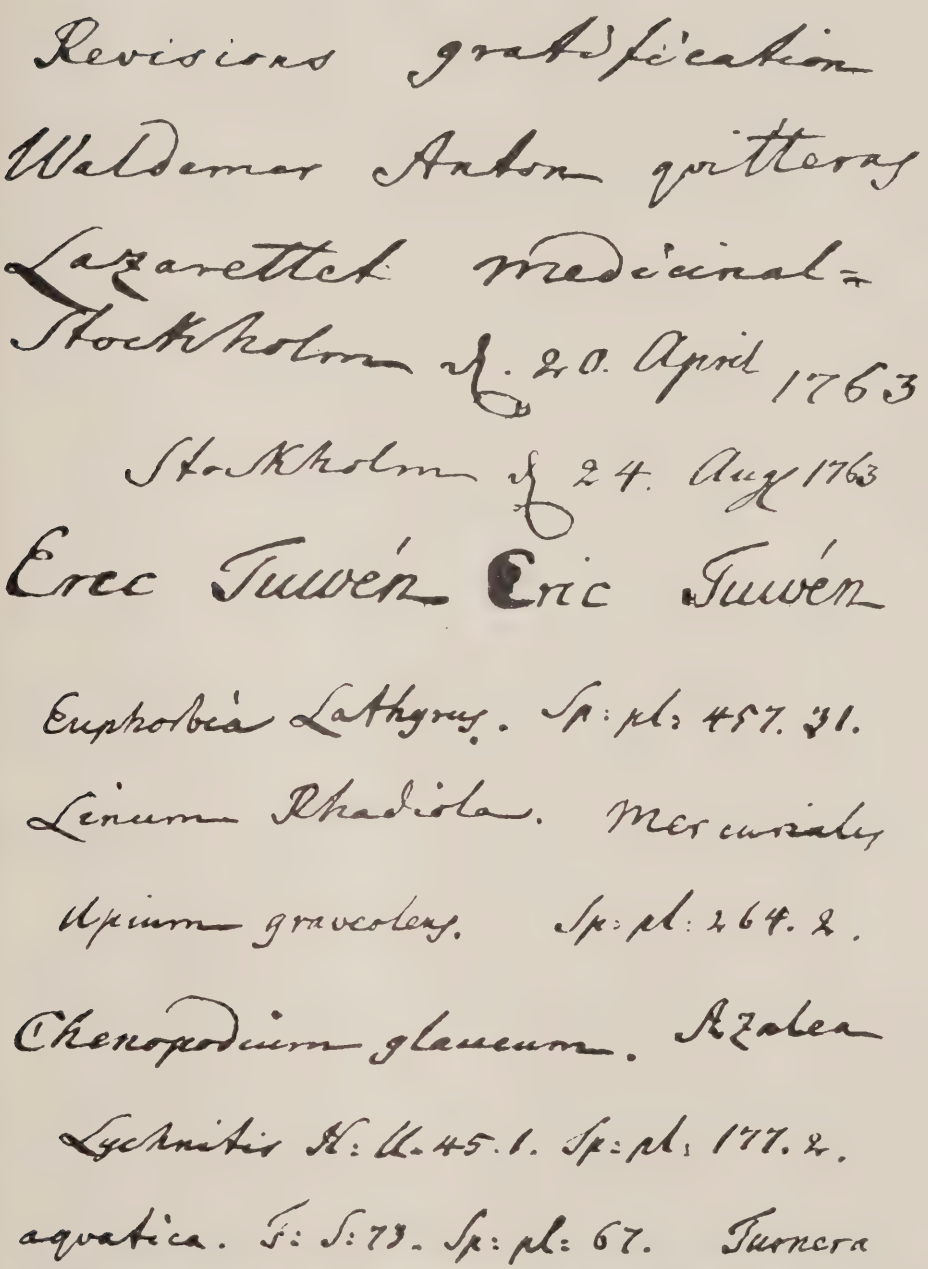

Fig. 2. Upptill prov på Erik Tuwéns handstil i hans kvittenser; nedtill prov på växtnamn med samma handstil i Tullinge-herbariet.

lan alla sådana skriftprov. I själva verket företer stilen i herbariet vissa bestämda olikheter gentemot LINNÉS, särskilt hava hos denna person bokstäverna a och långt s över allt former, som ej förekomma hos LINNÉ. Vad innehållet beträffar, så instämmer jag med SÄTHERBERG däri, att det synes härleda sig från LINNÉ, men detta innebär ej, att han själv måste ha skrivit dessa anteckningar. De kunna likaväl vara skrivna av någon hans lärjunge, som upptecknat detta efter hans föreläsningar. Om man granskar dessa anteckningar, så finner man, att det måste förhålla sig så. Så står t. ex. på *Fragaria vesca:* »Hr Arch. har observerat på sig sielf att hon har en besynnerlig effect emot gickt.» På *Anemone Hepatica* står: »har många stamina och många Pistiller, hörer derföre till Polyandria Polygynia och är derföre giftig». På andra exemplar finnas lika elementära upplysningar, som omöjligen LINNÉ kan ha brytt sig om att anteckna i sitt herbarium.

Jag kommer till sist till de exemplar i Tullinge-herbariet, som sannolikt bära påskrifter av LINNÉS hand. Det är något över 20 stycken, på vilka släktnamnet står skrivet upptill på framsidan med stora bokstäver. Det är i synnerhet dessa, om vilka Mr. KIPPIST, bibliotekarie vid Linnean Society, uttalat, att han på grund av handstilens likhet är benägen att tro dem härleda sig från LINNÉ (se sid. 62).

Enligt LINNÉS anvisning rörande herbariers inrättande (Phil. botan. 1751, sid. 7) skulle släktnamnet skrivas upptill på framsidan och artnamnet (d. v. s. de gamla nomina specifica, som voro diagnoser) jämte andra uppgifter på baksidan av arket (»Genus supra adscribendum. Species et Historia a tergo»). I sina tidigare år torde han ha följt denna regel. Men efter 1753 torde han ha brukat skriva hela det binära namnet nedtill på framsidan. I sitt senaste herbarium synes han i allmänhet ha skrivit släktnamnet endast på ett gemensamt omslagsark, och på de särskilda arterna blott artnamnet nedtill under växten (se Egenhänd. Anteckn., sid. 224).

De på de ifrågavarande exemplaren skrivna släktnamnen förete olikheter i stilen, och jag tror knappast, att alla äro av LINNÉS hand. Men på exemplaret av *Stellaria holostea* står »STELLULARIA», en namnform som LINNÉ endast på ett ställe använt, nämligen i Syst. nat. ed. VI av år 1748, då han först urskilde detta släkte ur *Alsine*. På *Stipa pennata* står på baksidan »v. Royen» med en stil, som kan vara LINNÉS, och det är ej antagligt, att någon annan än han gjort denna anteckning. På alla dessa exemplar äro artnamnen skrivna av en senare ägare, men på de flesta av dem står på baksidan arten angiven genom hänvisning till Hort. Upsal. eller Fl. Suec. t. ex. så: »Hort. Ups. 160, sp. 4», eller »Fl. sv. 769». Citaten av Fl. Suec. gälla alla 1:a uppl. av 1745. Stilen kan vara LINNÉS, men säker slutsats kan ej dragas av sådana förkortade ord. Det är emel-

lertid ganska sannolikt, att åtminstone en del av de ifrågavarande exemplaren varit LINNÉS, samt att de förskriva sig från tiden mellan 1748 och 1753. Det kan ju vara möjligt, att andra exemplar i herbariet varit dupletter ur LINNÉS herbarium, på vilka han ej skrivit någonting alls, men detta kan naturligtvis ej avgöras.

Tullinge-herbariet är säkerligen i sin helhet att anse som samtidigt med LINNÉ, men endast ett fåtal exemplar däri kunna förmodas vara försedda med påteckningar av hans hand.

II. GRÖNSÖÖ-HERBARIET.

I Svenska Dagbladet för den 5 juni 1910 (huvudupplagan) redogöres under rubriken »Ett nyupptäckt Linné-herbarium» för ett föredrag, som d:r THORILD WULFF nyligen hållit vid en sammankomst i Svenska Botaniska Föreningen i Stockholm. WULFF hade vid ett besök å Grönsöö av sitt värdfolk, kammarherre och fru VON EHRENHEIM, fått uppmärksamheten fästad på resterna av ett gammalt herbarium, som han vid närmare påseende trodde sig finna »utan allt tvivel härröra från LINNÉ personligen». Som stöd härför anföres dels att exemplaren buro anteckningar av LINNÉ, hänförande sig till hans Fl. Suec. och andra verk, dels att åtskilliga av dem voro uppklistrade tillsammans med urnor »av samma slag, som LINNÉ använde i sitt stora, till London förpassade herbarium», dels att papperet hade samma vattenstämplar som papperet i nämnda herbarium samt en del LINNÉ-brev. Slutligen uttalas om herbariets ursprung den gissningen, att det kunde ha tillhört LINNÉS lärjunge, den bekante läkaren DAVID SCHULTZ VON SCHULTZENHEIM, som ägde Grönsöö före släkten VON EHRENHEIM.

Artikeln är illustrerad med tre klichéer, nämligen reproduktion av påskriften på exemplaret av *Cochlearia officinalis*, avbildning av exemplaret av *Juniperus Sabina* (dessa båda saknas nu i samlingen), samt bild av en av urnorna.

Sedan denna samling av ägarne överlämnats till Svenska Linné-Sällskapet, i vars Linné-museum den nu förvaras, har jag fått tillfälle att underkasta det en mera kritisk granskning. Efter handstilarna, med vilka namnen äro skrivna, visar den sig väsentligen bestå av tre olika typer.

1) 33 exemplar, som fullkomligt överensstämma med de exemplar i Tullinge-herbariet, vilka jag anser vara påskrivna av TUWÉN. 27 av dem äro försedda med urnor. Nästan alla äro utländska arter, och alla med undantag av fyra, saknas i Tullinge-herbariet. Till denna avdelning höra också de två i tidningsartikeln avbildade, som nu saknas. Av samma typ är också ett exemplar *(Lotus Dorycnium)*, som anträffats av greve

A. HAMILTON på Hedensberg och av honom överlämnats till lektor O. M. FLODERUS, som nu införlivat det med denna samling.

På de flesta exemplaren äro senare av annan hand tillfogade anteckningar om arternas hemland efter Spec. plant.

2) 5 exemplar med namn efter Spec. plant. nedtill på baksidan. Stilen är ej LINNÉS. Också utländska arter.

3) 18 exemplar, som upptill på framsidan bära släktnamnet och artens nummer i Spec. plant. (t. ex. »Erysimum 4 sp.» = *E. cheiranthoides*). Stilen är ej lik LINNÉS, sådan den var efter 1753. Papperet är här av en tjockare, sämre sort, än hos de föregående. Åtskilliga av dessa exemplar äro inhemska arter och ha, såsom WULFF påpekat, i senare tid begagnats i något skolgosseherbarium.

Härtill komma ett tiotal exemplar med eller utan påskrifter. Ej heller på något av dessa förekommer någon anteckning av LINNÉ.

Växtsamlingen från Grönsöö visar således överensstämmelse med Tullinge-herbariet genom de av TUWÉN påtecknade exemplaren, men härav följer ej nödvändigt, att den ursprungligen tillhört detsamma, då det är känt, att TUWÉN sålt herbarier till olika personer. Som Linné-herbarium kan samlingen ej betecknas.

III. WAHLBOMS VÄXTSAMLING.

Denna samling, i vilken LINNÉ skrivit namnen på alla exemplaren, förvaras på botaniska museet i Uppsala i en kartong med titeln »Linnéanska Växter». Den är åtföljd av upplysande anteckningar, skrivna av TH. M. FRIES, som meddela följande:

Samlingen hade blivit skänkt till FRIES av f. d. stadsläkaren d:r D. G. PETERSSON, som i ett brev av d. 23 jan. 1878 meddelat honom, att dessa växter utgöra en del av ett herbarium, som tillhört LINNÉS lärjunge, JOHAN GUSTAF WAHLBOM (archiater och provinsialläkare i Kalmar län, född 1724, död 1807), samt att PETERSSON inköpt det efter en konsistorienotarie JOHANSSON, som sannolikt fått eller köpt det av archiater WAHLBOMS son, som var teologie lektor i Kalmar och dog som kyrkoherde i Ljungby. Herbariet var dock så illa medfaret, att det, då PETERSSON flyttade från Kalmar, helt och hållet spolierades. FRIES fick av PETERSSON 50 exemplar ur herbariet, av vilka han tillvaratog 42, som bära påskrifter av LINNÉS hand, och som utgöra ifrågavarande samling. Han uttalar om dem, att de, av flere skäl att döma, synas härstamma från LINNÉS sista levnadsår.

Samlingen innehåller många Kap-växter. Nära hälften av arterna i samlingen äro av LINNÉ beskrivna först efter 1753.

IV. BOTANISKA MUSEETS HERBARIUM.

På Botaniska Institutionens vind ha sedan lång tid tillbaka stått två herbarieskåp av numera ovanlig form och innehållande mycket gamla växtsamlingar. Skåpen överensstämma både till form och dimensioner ganska nära med LINNÉs egna herbarieskåp, som finnas kvar i Linnean Society, och av vilka en avbildning finnes i museet på Hammarby. Det ena skåpet är inrett i enlighet med den anvisning, som LINNÉ givit i Philosophia Botanica, sid. 307, det har nämligen två vertikala rader av fack, vilkas höjd är avpassad efter klassernas storlek i hans system. Vänstra raden omfattar klass I—XIII, den högra XIV—XXIV, och dessa nummer stå målade på dörrarnes insida i höjd med facken. Det andra skåpet är alldeles likt det första, utom däri att facken här äro lika stora och sakna numrering. Kanske har det första skåpet varit avsett för ägarens ordnade herbarium, det andra för dupletter och oordnade samlingar.

Det första skåpet innehöll ett herbarium, som låg åtminstone någorlunda ordnat efter klasser. I det andra lågo diverse buntar av samlingar av olika slag, bl. a. en rätt stor bunt med mossor.

Herbariet i det första skåpet liknar Tullinge-herbariet med avseende på papperets format och beskaffenhet. Namnen äro skrivna med flera olika stilar, som jag delvis tycker mig känna igen från Tullinge-herbariet. En av handstilarna kan jag med säkerhet identifiera. Ej så få exemplar i detta herbarum ha nämligen namnen skrivna med den stil, som jag anser tillhöra ERIC TUWÉN, vilken således här uppträder för tredje gången.

För att söka finna någon ledtråd med hänsyn till herbariets ursprung har jag undersökt alla exemplar däri, utan att dock finna något, som kunde ge upplysning därom. Däremot upptäckte jag härvid ett antal exemplar, 25 stycken, på vilka jag med säkerhet igenkänner LINNÉs stil. Han har i allmänhet på dessa skrivit hela det binära namnet nedtill på framsidan, någon gång också en anteckning på baksidan. Vidare anträffades några få exemplar, som hans lärjunge ANDREAS DAHL fått av honom, ett par av dem även med påskrift av LINNÉ.

Ett av de nämnda 25 LINNÉ-exemplaren är uppsatt inom glas och ram på Hammarby (*Scirpus holoschoenus* — in convallibus graminosis Loefl.), de övriga förvaras nu i Linné-museet i Uppsala.

Den övriga delen av herbariet jämte sitt skåp är numera uppställd i LINNÉs museibyggnad på Hammarby. Dess yttre ger en tämligen god föreställning om hans egna herbarieskåp, dess inre visar ett med honom samtida herbarium, ordnat efter hans anvisningar.

Det återstår att lämna några uppgifter om ERIC TUWÉNs levnad och verksamhet. Han var en av LINNÉs lärjungar, visserligen ingen av de mera framstående, men dock så till vida av betydelse, som han i ett avseende var en efterträdare av LINNÉ, nämligen som undervisare i botanik och andra delar av naturalhistorien i huvudstaden.

Det är bekant, att LINNÉ år 1739 av Riksens Ständer erhöll ett anslag av 100 dukater (800 dal. s:mt) med skyldighet att hålla offentliga föreläsningar, om sommaren på Riddarhuset över botaniken, om vintern på Bergskollegium över mineralogien. Men redan 1741 flyttade LINNÉ som professor till Uppsala, och botanikundervisningen i Stockholm synes under de följande tio åren ha legat nere. I Lärda Tidningar för den 16 mars 1752 tillkännager emellertid Collegium Medicum, att »Medicine Doctoren Herr J. G. WAHLBOM, til det Allmännas nytta åtagit sig, at utan någon wedergällning, hålla Publique Föreläsningar uti Kongl. Wetenskaps Academiens rum på Riddarhuset, hwarje Onsdag klockan 4 efter middagen: uti hwilka Han gifwer et tydeligt begrepp om Natural-Historien, och uppehåller sig i synnerhet med Wäxt-Riket, eller Botaniquens afhandling:» etc.

Efter ett års mellanrum annonseras ånyo i Lärda Tidningar om botanisk undervisning i huvudstaden. Denna gång är det TUWÉN, som »med Vetenskaps-Akademiens tillstånd» åtagit sig detta uppdrag. Hans ersättning härför utgjordes av avgifter från deltagarna. Om denna undervisningsverksamhet skall jag strax lämna några ytterligare upplysningar.

TUWÉNs namn är även knutet till den botaniska trädgård, som under en kort tid fanns i Stockholm. Vid det 1752 öppnade Kungl. Lazarettet (Serafimer-Lazarettet) fanns nämligen en trädgård, som — säkerligen på BÄCKs tillskyndan — av TUWÉN sattes i stånd som en botanisk eller medicinsk trädgård. Han skötte denna under några år efter eget åtagande och sannolikt utan avlöning, men sedan 1759 såsom dess prefekt med ett mindre arvode.

ERIC TUWÉN torde ha varit född 1721. SACKLÉN anger, att han var född i Småland, men utan angivande av platsen, och uppgiften synes tvivelaktig. I Åbo Akademis Studentmatrikel, sid 433, meddelas, att TUWEEN, ER. var gymnasist i Borgå 1733, och att han 1734 erhöll betyg för att bege sig till Uppsala akademi, men att han varken därstädes eller i Åbo torde ha varit inskriven som student. Trots denna senare uppgift måste jag, särskilt på grund av namnets ovanlighet, antaga att det är vår TUWÉN, som här åsyftas. I Uppsala universitets matrikel har han den 17 okt. 1733 (året stämmer ju ej alldeles med Åbo-uppgiften) egenhändigt inskrivit sig såsom »Ericus Tuween Holmensis». I Stockholms Nations album, där han samma dag inskrevs, står antecknat: »Suæ in posterum promotioni invigilaturus nationi Sudermanniæ associatur.» I Söderman-

lands nations matrikel står under den 14 sept. 1734: »Ericus Tuwén Nyc. Patre ædituo Nykop. ad occidentem.» Han betecknas alltså här som stammande från Nyköping (Nycopensis), i vars västra församling fadern var kyrkvaktare.

Om hans studier i Uppsala torde intet mer vara känt, än vad som framgår av en uppgift i LINNÉS Egenhändiga anteckningar, sid. 125, som visar, att TUWÉN var en bland de lärjungar, som LINNÉ gav i uppdrag att insamla uppgifter för disputationen »Pan Suecicus», som utgavs 1749 och som redogör för vilka växter som ätas av husdjuren. I en anteckningsbok har LINNÉ uppräknat dessa medhjälpare i fem grupper, som fått var sitt djur på sin lott, och under Capræ står: »Tuvén, Sudermannus.»

Han tycks ha avbrutitit sina studier i Uppsala utan att taga någon examen. Av ett brev från KALM till LINNÉ (Bref etc. 1: VIII, sid. 69) synes, att han vistades i Stockholm 1751. Den 11 maj samma år antogs han till ämnessven vid Vetenskapsakademien (DAHLGREN, K. V. A. Personförteckningar, sid. 181). Till ämnessvenner antog akademien yngre personer med håg för naturvetenskapen, vilka uppmuntrades häri genom rättigheten att närvara vid dess sammankomster.

Att han har haft svårt att reda sig på grund av medellöshet, och att ABR. BÄCK i Stockholm räckt honom en hjälpsam hand, framgår av uttryck i LINNÉS brev till denne:

»Stackars Tufven; det var beskedeligit af M. Broder at hielpa den stackaren» (27. III. 1753). »Tuwen bör hielpas, som en god och fattig gosse» (17. II. 1758).

Man kan förmoda, att BÄCKS hjälp bestått dels i rekommendationer till personer, som kunde behöva TUWÉNS biträde vid sina naturaliesamlingar, dels i ersättning av egna medel för TUWÉNS arbete med Lazarettsträdgården, för vilken BÄCK ägde ett livligt intresse. Att TUWÉN så gott som från början deltagit i arbetet med denna trädgårds iordningställande, se vi av LINNÉS brev till BÄCK 18. V. 1753: »Låt Hr Tuwén införa alla willa örter officinales och sätta på sina ställen.»

1754 fick TUWÉN anställning som vice aktuarie i Collegium Medicum. För sitt arbete med Lazarettets trädgård fick han genom kungl. brev 1756 av lazarettsmedel 100 dal. smt till uppmuntran »att fortfara med denna nyttiga inrättnings behöriga upphjelpande, hvarigenom han gör sig vår kongliga nåd väl förtjent» (HJELT, sid. 544). 1759 förordnades han av Lazarétts-direktionen till »præfectus horti» med en årlig gratifikation av 240 dal. kmt. I denna egenskap examinerade han blivande apotekare och provisorer i botanik, för vilket besvär dessa själva hade att giva honom ersättning. Då en professur i naturalhistoria och farmaci 1761 upprättades vid Collegium Medicum, och P. J. BERGIUS utnämndes till dess innehavare, fick TUWÉN samtidigt kungl. fullmakt som Historiæ naturalis och

Botanices Demonstrator. 1764 tilldelade honom Vetenskapsakademien en årlig pension av 300 dal. kmt. Han avled i Stockholm den 24 maj 1766, vid 45 års ålder.

En stor del av sin tid torde TUWÉN ha ägnat åt insamling och pressning av växter. SACKLÉN uppger, att Farmacie Kandidaterna voro ålagda att av honom inköpa herbarier. Men tydligen hade han även avnämare för sina herbarier bland förmögnare personer, som intresserade sig för botaniken, vilken ju genom LINNÉ blivit modern. I ett brev till BÄCK (meddelat av HJELT, sid 554) skriver han (28. VII. 1755):

»För mina omständigheter skull har jag under mina brådaste giöromål nödgats förfärdiga et lika stort och vackert herbarium, som gref POSSE tog och tänkt at efter min sista intimation någon derefter skolat fråga, som dock ej skiedt.» (Han syftar på sina tillkännagivanden i Lärda Tidningar, se nedan!).

Hans tjänster togos även i anspråk på allerhögsta ort. Drottningen hade nämligen 1753 inköpt HASSELQUISTs efterlämnade samlingar och anlitade TUWÉN för att få hans växter uppklistrade. I brev till BÄCK ger LINNÉ honom skämtsamt titlarna »glutinator Regius» och »Exsiccator Regius» (Bref etc. 1: IV, sid. 295 och 335). Av ett annat brev till BÄCK (anf. st., sid. 292) synes framgå, att även LINNÉ anlitat honom för växtklistring:

»jag beder för alt att M. K. Br. drifwer på Hr adglutinator att han lefwererar örterne, och att M. Bror täckes taga dem, och lägga dem på det tillförordnade stället i rummet, och där ofwan uppå det förgiölda papperet, att örterne ej slå sig, sedan de inklistrats.» (6. VIII. 1754).

Ett herbarium och en insektsamling fick han 1758 sälja till Vetenskapsakademien, som för det förra betalade 360 dal. = 20 R:d (Naturh. Riksmus. hist., sid. 95). Vid sin död lämnade han efter sig »ett utvaldt Herbarium, utom en vacker Samling af Snäckor, Insekter och Stenarter» (SACKLÉN Suppl., sid. 148).

TUWÉNs verksamhet som undervisare i botanik torde bäst belysas genom hans tillkännagivanden därom i Lärda Tidningar, vilka även giva antydan om andra grenar av hans verksamhet. Dessa annonser förekomma under åren 1754 till 1765, dock med avbrott för 1755 och 1759. Jag anför i sin helhet det första tillkännagivandet (24 juni 1754):

»Med Kongl. Wetenskaps *Academiens* tillstånd, tänker berörde *Academies* Ämneswän, *Med.* och *Hist. Natur. Studiosus, Eric Tuwén*, at nästkommande Torsdag, som är den 27 *hujus*, börja sina *Excursiones Botanicas*, och dermed sedan fortfara en gång hwarje wecka, så länge årsens tid det tillåter, til alla de blomster-rikaste parker här omkring *Stockholm*. Lofwandes Han ock, at förnöja *Botanikens* älskare, wid tjenliga tilfällen, med utländska eller Trägårds-örters upwisande, och så wäl wid dem, som de wildt wäxande i synnerhet, göra anmärkning på sådana, som antingen i *Medicin* eller *Oeconomien* äro nyttige. De, som åstunda, at wara Honom följaktlige, täktes i *L. Salvii*

Boklåda sig anmäla, eller hos Honom sjelf, om Tis- och Onsdag, ifrån 3 til 6 efter middagen, och med Honom närmare öfwerenskomma, så wäl om tiden, som samlandet med flera omständigheter. Han logerar uti Waktmästare-Enkans *Weimans* hus wid stora Nygatan, 4:de gränden ifrån Fransyska *Reformerta* kyrkan.»

Redan den 1 juli återkommer ett liknande tillkännagivande om exkursion till Brahelund, för att där omkring uppsöka »åtskilliga sällsyntare härliga jordenes alster, så andra, som äfwen wattu-växter.» Vidare meddelas:

»Äfwenledes låter H. *Tuwén* weta, til deras tjenst egenteligen, som följa honom på *Excursionerne,* samt deras, hwilka dertil icke ega tilfälle, och dock hafwa lust för *Botaniska* wetenskapen, at Han tänker en gång i weckan, i synnerhet då rägnwäder hindrar utgåendet om Onsdagen, i Kongl. Wetenskaps-*Academiens* Rum på Riddarhuset, hålla Föreläsning öfwer de rarare och märkwärdigaste, så wäl wildt wäxande, som Trägårds örter, och då, jämte lefwande örtens upwisande och dess blommas förnämsta hufwud-delar *(partes fructificationis),* äfwen omröra dess åtskilliga arter, deras hemwist och hwarjehanda nytta, så i *Oeconomien,* som *Medicin,* m. m. Början härmed sker, wil GUD, nästkommande Fredag, *præcise* 4 efter midd.»

I tillkännagivandet den 8 juli s. å. utvidgas programmet:

»Han lofwar äfwen då och hädanefter förnöja dem, som äro älskare, at samla de wäl til anseende små och af många föraktelige, men dock til deras konstiga skapnad, den Allwise Skaparens mycket stora underwerk, *Insecterne,* at låta få weta namn på dem, med mera, som Han förmår. — — — De wäxter, hwilka då och hädanefter skola upwisas,» (nämligen vid föreläsningarne) »komma, med Kongl. *Collegii Medici Præsidis,* Herr *Arch. Bäcks* tilstånd, til större delen at tagas utur den nyligen inrättade *Medicinal*-Trägården wid *Lazarettet.*»

I annonserna för 1756 och följande år anges ofta som mål för insamlandet: »gräs, örter, måssar och *Insecter*». Samma år börja dessa annonser också meddela erbjudande av hans tjänster vid uppläggande av herbarier:

»På de öfriga dagarna i weckan, wil Han wissa timar wara dem til tjenst, som det åstunda, antingen med örters påskrifning, *Herbariers* förskaffning, eller med wäxters wisande i *Medicinal*-Trägården eller annorstädes».

»De öfriga dagar upoffrar han til deras tjänst, som det åstunda, såsom med hwarjehanda nyttiga wäxters införsel i deras Trägårdar, inlagde örters påskrifn. *Herbariers* förskaffn. eller sådanas *complet.* alt emot billig wedergällning til dess nödiga utkomst, såwäl som denna nyttiga Wetenskapens märkeliga tilwäxt.»

»Äfwenledes wil bemälte *V. Actuarie* wara dem til tjänst, som åstunda *Herbaria Viva.*»

Under sina exkursioner fick TUWÉN tillfälle att lämna ett par bidrag till Stockholmstraktens flora. I ett brev till BÄCK skriver LINNÉ (Bref etc. 1: IV, sid. 335):

»Agas meis verbis Botanico Holmiensi et Exsiccatori Regio plurimas gratias pro orchidibus missis. utinam vellet ita curare ut possem videre ambas has species vivas

hoc vere, ut per eum sic proficeret Flora; honorificam ejus mentionem faciam ad has plantas in nova Flora, si potuit curare ut has vivas obtineam in horto hoc vere florentes?» (2. V. 1755).

Den ena av dessa orkideer var *Orchis sambucina*. I Flora Suecica ed. 2 (1755), sid. 313, står under denna art: »eandem aliis in locis juxta Holmiam lectam misit Eric. Tuwen.»

I det ovan omtalade brevet till BÄCK (HJELT, sid. 544) skriver TUWÉN (28. VII. 1755):

»Jag sände Peloria ock sistl. thorsdag till herr archiater LINNÆUS, trodde ej, emedan han så noga förut skiärskådat densamma, at den skulle vara så välkommen, som den varit, hvilket skönjes nogsamt ibland flere äfven af dessa gunstiga och förtreffeliga infall: 'Jag gratulerar Eder öfver Peloria, som ingen annan funnit, än den som stådt i stor nåd hos fru Flora. Nog kan M. H. täncka att jag såge henne så gierna, som en slaktare. — — — Kiäre lyft på hatten, så ofta M. H. går platsen förbi, der hon wäxer, ty han är helig och helgad Floræ. Tack för Peloria, två ja tre gånger tack' m. m. Jag har infört den med rot i med. trädgården, skickar den äfven till archiater LINNÆUS med rot i morgon bittida.»

Kanske var det just detta TUWÉNs exemplar, som LINNÉ i brev till SAUVAGES omtalar som blommande i trädgården och hållande sig konstant i 10 år (se Hortus Linnæanus, sid. 94).

Ännu ett växtfynd av TUWÉN omtalas av WIKSTRÖM i hans Stockholms Flora, sid. 73, i det han medelar, att i det Bergianska herbariet förvaras ett exemplar av *Poa bulbosa* med påskrift: »Lecta prope Holmiam ab Er. Tuwén, in monte quodam.»

Av de uppgifter, som ovan meddelats, kan man sluta, att åtskilliga herbarier funnits och kanske ännu kunna finnas kvar, som ha TUWÉN till upphovsman, samt att även i andra växtsamlingar exemplar kunna förekomma, på vilka TUWÉN skrivit namnen. Tullinge-herbariet, som är så rikt på exemplar med TUWÉNs påskrifter, är sannolikt upplagt av honom. Då påskrifterna visa en övergång från den äldre till den nya nomenklaturen, så tycks det ej osannolikt, att detta herbarium kan innehålla hans egen huvudsamling, det »utvalda Herbarium», som han efterlämnade.

KÄLLSKRIFTER.

Upsala Universitets Matrikel, Album Civium Nationis Stockholmiensis, Södermanlands Nations Matrikel; förvarade på universitetsbiblioteket i Uppsala.
Åbo Akademis Studentmatrikel (Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland, XI: 1), sid. 433.
SACKLÉN, Svensk Läkarehistoria I, sid. 778; Supplement, sid. 148.

Hjelt, Svenska och Finska Medicinalverkets historia 1663—1812, III (H:fors 1893), sid. 543 o. följ.
Wikström, Stockholms Flora I (Stockh. 1840), sid. 137 i förordet, sid. 73.
Linné, Egenhändiga Anteckningar (utg. af Afzelius, Stockh. 1823), sid. 125.
——, Flora Suecica ed. 2 (Stockh. 1755), sid. 313.
Bref och skrifvelser af och till C. von Linné 1: IV, sid. 205, 211, 292, 295, 335; 1: V, sid. 3, 43; 1: VIII, sid. 69.
Dahlgren, Kungl. Svenska Vetenskapsakademien. Personförteckningar 1739—1915, sid. 171, 181.
Naturhistoriska Riksmuseets historia (Stockh. 1916), sid. 95.
Lärda tidningar (Stockh. 1754—66, se registren under Tuwén).
Inrikes Tidningar 1766, 2 Juni (dödsannons).

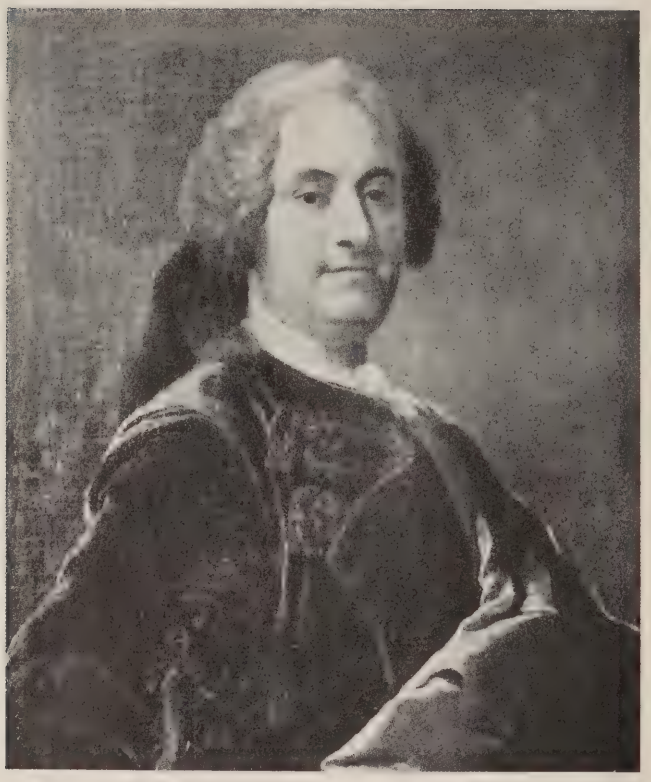

Efter oljemålning av Ol. Arenius

HÅRLEMAN OCH LINNÆI HERBATIONES UPSALIENSES

Ur ett föredrag vid Svenska Linné-Sällskapets sammanträde den 26 nov. 1925.

av

RUTGER SERNANDER

För ett antal år sedan hade förf. nöjet att inför Sällskapet skissera ett program för huru vår naturforskning borde följa, som jag uttryckte mig, *Linnés fotspår* (Svenska Linné-Sällskapets årsskrift 1921, p. 31), eller med andra ord hans resestigar, dels för att begagna det ovärderliga jämförelsematerial, som

föreligger uti vad ungdomsresorna beträffar snart genom tvenne sekler skilda aspekter av den svenska naturen, dels för att nå klarhet i åtskilliga punkter av Linnés terminologi och artbegrepp. Bland resorna och färderna framhöll förf. särskilt *herbationes upsalienses*.

Sedan det nu åsyftade föredraget hölls, ha också dessa exkursioner behandlats ur just några dylika synpunkter. Särskilt äro vi tacksamma för ett föredrag och en uppsats i vår årsskrift (1922) av ERIK ALMQUIST: Linné och Flora upsaliensis.

Vid detta tillfälle skulle jag ur mina egna sedan länge tillbaka fortgående studier på detta område vilja meddela ett och annat och för denna årsskrift närmast om en för Linnés psykologiska utveckling och hans ställning till samtidens universitetskretsar upplysande konflikt med HÅRLEMAN angående exkursionerna, vilken hittills ej uppmärksammats.

Linnæus togs som bekant redan under studenttiden i användning vid den akademiska undervisningen i botanik. I denna lät han, följande JOHANNES RUDBECKIUS' och OLOF CELSIUS' föredöme, exkursioner i Uppsala omgivningar bilda ett led.

Men de egentliga, de allbekanta historiska exkursionerna, höll han, sedan han 1741 blivit professor.

Om det allmänna förloppet av dessa exkursioner veta vi åtskilligt genom upptecknings av såväl Linné själv som av hans lärjungar.

Först ha vi en utmärkt och allmänt bekant ledning i en avhandling, Herbationes Upsalienses, ventilerad den 13 oktober 1753 i Uppsala. Den är också genom vårt Sällskaps försorg överflyttad till svenska av rektor C. BROLÉN, som n:r 1 i vår serie Valda avhandlingar av Carl von Linné. Den nominelle författaren är ANDREAS NICLAS FORNANDER, död som praktiserande läkare i Stockholm. Men i själva verket är den egentlige författaren preses vid disputationen, d. v. s. Linnæus själv, vilken även lät omtrycka den i sina Amoenitates.

Bland upptecknarna av exkursionernas så att säga mera intima förlopp märkes också Linné själv i »Egenhändiga Anteckningar», där han om året 1748 säger:

»och altså drifwer [Linnæus] här [i Uppsala] Naturkunnigheten till sin högsta spets, så att Botaniquen i intet Rike i *Europa* kunne sägas wara i mera flor. Ty då han åhrligen botanicerade sommartiden, hade han ett par hundrade Auditores, som samlade örter och insecter, anställde observationer, skjöto foglar, förde protocoll. Och sedan de ifrån morgonen kl. 7 till aftonen kl. 9 onsdagar och lögerdagar botanicerat, återkommo de i staden med blomster i hattarna, samt med pukor och waldthorn följde sin Anförare till trädgården igenom hela staden. Åtskillige så utländningar som Herrar i *Stockholm* bewistade dessa LINNÆI *excursioner*. Men just nu hade wettenskapen kommit till sitt högsta.»

Synnerligt goda upplysningar erhålla vi av tvenne samtida: ADAM AFZELIUS och DANIEL MELANDERHJELM. Den förre skriver:

»Samlingen skedde altid på utmärkta ställen, där han sjelf gärna var bland de första, och tilhöll dem at plikta, som kommo sent. Under hvarje excursion voro utsatte vissa hviloställen, dit de kringspridda Studerande samlades, och där hölls Lectioner öfver det förnämsta, som de samlat. Sedan ungdomen således ifrån morgonen til aftonen förlustat sig på marken, skedde åter marchen til staden då deras Lärare gick främst i spetsen och ungdomen i trouppe marcherade efter honom med Valthorn, Pukor och Fahna igenom staden ned til Botaniske huset, där et mångfaldigt *Vivat Linnæus!* slöt den dagens nöjen.»

MELANDERHJELM skriver utförligare. Hans relation, som emellertid är avfattad efter Linnés död, är dessutom av intresse, enär här den kollegiala avund framlyser, varom strax skall talas. MELANDERHJELM skriver (ANNERSTEDT V, p. 137) bl. a.:

»Det formerades en armée af botanici. Han sjelf var general; compagnier afdeltes, capitainer och fänrikar tilsattes. Ett exercitiereglemente tilskapades, efter hvilket man sväfvade öfver alla häromkring liggande ängar och fält. Uniformen var en liten tröija och busaroner. Vapnen, insecthofvar och knappnålar. Tropheerne, blomster krantsar och fjärillar, med dessa knappnålarne i hattarne upfästade. Alt detta drog myckenheten af studenter och importerade honom vackert, ty en specie ducat för ett sådant collegium och excursioner var ordinaire taxan, och när 4 à 500 hvarje termin contribuerade detta, så borde deraf blifva en vacker behållning. Detta varade de 15 à 18 första åren af hans professorstid. Derefter försvann nyheten af saken, compagnierne blefvo glesare, excursionerne uphörde efter hand, och auditorernes antal reducerades til vanligheten inom den medicinska faculteten.»

Det är denna till synes obrutna idyll, en av de vackraste i vårt 1700-tals kulturhistoria, som bryskt avbröts av ingen mindre än den store arkitekten och den i samtidens politiska spel ej sällan uppträdande friherre KARL HÅRLEMAN som den verkande kraften.

* * *

Exkursionerna igångsattes som nämnt genast efter Linnæi tillträde till professuren 1741 och fortgingo under hela hans livstid med undantag för de sista åren.

Emellertid är det tydligt, att de under årens gång började avmattas. Att som MELANDERHJELM sätta vändpunkten redan till 1756—1759 är nog ej riktigt. Efter de lärjunge-protokoll från 1759 och 1760, som förvaras på K. Biblioteket, att döma, tyckas exkursionerna åtminstone under dessa

år vara i fullt flor. År 1760 t. ex. finnas här annotationer från ej mindre än åtta exkursioner på den korta tiden från den 23 maj till och med den 18 juni.

Och hans vitalitet under 1760-talet är belagd på mångahanda vis. Under denna tid gick han ej sällan till fots den som bekant ganska mastiga vägen mellan Hammarby och Uppsala. Det är vid hans ankomst till staden efter en sådan promenad, som BECKMANN med spänning gör det första efterlängtade mötet i en boklåda tidigt på morgonen den 6 sept. 1765. Han skildrar Linné då sålunda (enligt FRIES' översättning):

»Han hade nyss kommit gående från Hammarby, såg ut som en något till ålders kommen ej stor man med dammiga skor och strumpor, starkt orakad och klädd i en gammal grön rock, på vilken hängde en orden.»

Det är emellertid tydligt, att Linné fram på 1770-talet var en skugga mot vad han var 1748, då han »drev naturkunnigheten i Uppsala till sin högsta spets» och då han kring sin kateder samlade en dryg del av hela det studerande Uppsala. Med vemod läser man (ANNERSTEDT III, p. 441) i A. FALKs brev 6. 9. 1770 till brodern P. FALK i Petersburg: »Hans förtjusningsperiod är nog snart all, och har han ej nu mer än en ung MURRAY från Stockholm, som med allvar läser de sakerne.» Det är dock fortfarande den store arbetaren som i ett brev till BÄCK den 23 aug. 1771 skriver: »jag ligger uti obscuro [= undangömd, på Hammarby], läser mäst 8 timar hwar dag för mine utlänningar, och wet ej mer än att det regnar».

En omständighet, som i detta sammanhang bör beaktas, är nog att förvärvet av Hammarby 1758, där Linné tillbragte en så dryg del av den vackra årstiden som möjligt, gjorde honom mindre benägen för de sedvanliga exkursionerna med Uppsala som utgångspunkt.

Därjämte pekar säkerligen FRIES (II, p. 10) på en kärnpunkt, då han talar om naturalhistoriens tillbakagång:

»Naturalhistorien var genom LINNÉS och hans lärjungars verksamhet ej längre något för den stora allmänheten obekant och lockade därför ej längre genom nyhetens behag; de vidtsväfvande utilitetsförväntningarna hade bleknat, och sedan LINNÉ under många år 'med trälsam möda herboriserat med sina disciplar', hade hans både kroppskrafter och själsspänstighet börjat avtaga.»

Trots allt vad som i naturhistorien uträttades under 1700-talets senare årtionden och under det gryende 1800-talet — vi ha ju utom LINNÉ själv att räkna med sådana namn som TORBERN BERGMAN, THUNBERG m. fl. — se vi densamma sacka tillbaka i betydelse och behandlas med en ofta arrogant överlägsenhet från de matematiska och humanistiska disciplinerna.

Man förstår den ringa kärlek för att ej säga antipati, med vilken BERZELIUS blickade tillbaka på sin under sekelskiftet fallande studenttid.

Tyvärr kan man ej frånse, att i den allmänna kulturella utvecklingstendens, som låg bakom detta förlopp, inmängde sig ej så litet av en äkta svensk kardinalsynd, *kollegial avundsjuka,* och att denna, redan då Linnés lärarverksamhet stod i zenit, tagit sig kraftiga uttryck.

Överhovintendenten HÅRLEMANS nu av FRIES och HULTH utgivna brev till LINNÉ kasta ett bjärt ljus över detta förhållande och visa på ett hittills obeaktat angrepp från LINNÉS kolleger och H. mot de linnéanska exkursionerna.

Man föreställer sig med stöd av FRIES' framställning förhållandet mellan de båda samarbetande omskaparna av den botaniska trädgården, HÅRLEMAN och LINNÉ, som »högeligen förtroligt».

Så är nog i stort förhållandet. LINNÉS brev exempelvis till vännen BÄCK giva tydliga bevis på hans hängivna beundran för HÅRLEMAN. I förtroliga titlar felar intet. Men det är påfallande, vilken förmyndarton HÅRLEMAN tar sig emot den föga yngre LINNÉ, helt olik den vördsamma ton, som anslås av samtliga andra LINNÉS många vänner bland det samtida Sveriges magnater.

När LINNÉ skött sig, får han några ord till beröm, men gud nåde den av dennes kolleger som äro av annan mening än HÅRLEMAN. I den celebra kanslersvalshistorien år 1747 skriver han till LINNÉ, som stått på den rätta sidan: »Hwad öde de andre herrarne, som så förglömt deras underdånige wördnad för en Tron och arfprintz lära undergå, skall jag med nästa berätta.»

Men hade LINNÉ själv skrivit eller gjort något, som ej föll H. på läppen, så nog fick L. veta att han levde. Då L. så tidigt som 1748 inkommer med en ansökan om att erhålla en belöning för sitt nya framställningssätt av äkta pärlor, får han helt kärvt till svar: »Förwänta alldrig, min princeps, någon belöning af en förnuftig regering för den, som skulle kunna giöra ächta pärlor.»

Ännu värre låter det i den beryktade svedjesaken. LINNÉ hade i sin skånska resa objektivt sökt utreda den småländska svedningens pro et contra. Detta uppfattas emellertid av H. så, att LINNÉ »i dess Skånska resa eij allenast intet fördömt det landzfördärfwande swedjandet, utan och emot bättre wett och samwete förswarat och gillat det samma.»

LINNÉ försvarade sig tydligen i en nu förkommen P. M. Men det skulle han ej ha gjort. HÅRLEMAN svarar honom: »Det war en ussel inwändning, som promemoria innehölt. — — Herre Gud, hur kan en Linnæus säga, att annat är bruka en skämd jord och annat fördärfwa en god, är icke det samma, som om iag skulle säga, att den icke dräpte en, som ihäl slog eller uppbrände en siuk i des säng, är då läkarekonsten en onyttig wetenskap.»

Detta brev grep LINNÉ mycket, och för WARGENTIN (brev n:r 280,

den 21 nov. 1750) klagar han över att resultatet av hans strävanden skulle bli »hat, onåd och grämmelse». Men ge sig fick han; den sidan omtrycktes på vilken svedjandet stod, och texten utbyttes mot några oförargliga uppteckningar »Om gödselen».

Vi återgå emellertid till exkursionerna. Det talades nyss om deltagarnas dräkt: en kort tröja och bussaronger.[1] Vem skulle väl tro att dessa bussaronger skulle tas som utgångspunkt för ett organiserat angrepp på de linnéska herborisationerna? Men så gjordes, och originaldokumenten föreligga i två långa brev från HÅRLEMAN.

En dag i slutet av juli 1748 erhåller L. från H. ett vidlyftigt brev daterat den 28 juli, det längsta H. någonsin skrivit till L. Under mycket skruvande kommer han till en sak »som dels stöter, dels uppväcker för mycken afund». Det är *herbationes* som naturligtvis äro mycket bra, men de medföra hos deltagarna »åtbörder», »lefnadszätt» och framför allt en »dräkt», som LINNÉ måste ändra. »Stötte äro många af wåre bäste wänner igenom antagande af en drägt samt ett nytt lefnadszätt, som afwänder ungdommens sinnen ifrån all annan lydnad och företagande, afwundsiuka måste många wara, då de se en lära uppstiga med så mycket braskande och sådant gny, att deras stillare förehafwande därigenom förlorar alt des liud. . . . För öfrigt, hwart skulle det wähl taga wägen, om en KLINGENSTIERNA, en SOLANDER, en STRÖMMER och flere, som hafwa tillåpp, skulle hwardera för sig willia skillja deras åhörare ifrån hopen, och sättia dem i uniforme och harnäsk.»

LINNÉS svarsbrev finnes ej mera, men det måste ha inneburit en fullständig kapitulation och ha skrivits omedelbart efter mottagandet av HÅRLEMANS brev, ty redan den 2 augusti avsänder H. en nådig skrivelse, vari han förklarar sig fullkomligt nöjd med sin princeps' underkastelse. Denna skrivelse är dessutom av stort intresse, emedan den visar, att även HÖPKEN och CLAES EKEBLAD varit inblandade i aktionen.

Så vitt jag kunnat finna, stå vi ingalunda här inför en flyktig episod i LINNÉS historia. Detta avundens och småsinnets angrepp med den av LINNÉ både fruktade och djupt respekterade HÅRLEMAN som taleman grep hans känsliga för att ej säga överkänsliga sinne på det djupaste och bidrog enligt min tanke till en verklig kris i hans liv.

Jag talade en gång med ERIK MÜLLER om, att LINNÉ vid tiden för sin skånska resa, sålunda omkring 1749, tyckes genomgå eller ha genomgått en vetenskaplig kris med djupgående förskjutningar i uppfattningen av artbegreppet och ärftlighetsproblemen.[2] MÜLLER, som då var sysselsatt med studier i LINNÉS korrespondens med BÄCK, blev mycket intresserad och

[1] Enligt Nordisk Familjebok: »en kort sjömansskjorta eller ett slags blus, vanligtvis af hvitt eller blått bomullstyg; stundom benämning på ett slags vida sjömansbyxor».

[2] Jfr SERNANDER, Inledningsord till SAHLGREN, Linnæi Skånska resa p. 5.

nämnde, att han just vid denna tid i LINNÉS liv hade kommit en annan kris, vilken han som läkare ville karakterisera som nervös, på spåren. I sin ypperliga framställning av *Linné och Abraham Bäck* säger han också: »I slutet på år 1749 och början på år 1750 andas Linnæus' brev till Bäck en djup pessimism. Den glada fryntlighet och den intensiva verksamhetslust, som eljest träda fram i meddelanden till vännen, finnas icke mera. Han ser livet mörkt och misströstar om sig själv och sin betydelse.»

MALMESTRÖM har i sin nyss utkomna bok *Linné som kulturpersonlighet* kommit till samma resultat, men förlägger krisens början, som jag strax skall visa fullkomligt riktigt, till 1748. Han påpekar »hurusom Linné under åren 1748—1751 av alla tecken att döma — det skulle bliva för långt att här anföra citat — genomgick en nervös kris, som för hela den återstående levnadstiden gjorde sig märkbar i en ofta mycket stark förstämning».

Vari har man att söka de yttre anledningarna till denna kris? Vi hava här LINNÉS bestämda ord i hans egenhändiga Vita Caroli Linnæi att hålla oss till. Jag följer här AFZELII i Uppsala universitetsbibliotek bevarade originalavskrift, ej hans icke så litet förändrade version i Egenhändiga Anteckningar:

»1748. blifwer södra flygelen ombygd på Orangeriet, adopterat til drifhus och Museum.

Gmelin skickar sina Örter til Linnæus at namngifwas. Fatalt år. under Botaniske prælectionerne privatim, då Linnæus 2 gånger om weckan Botanicerar, gå studiosi uti busaronger, gå i procession in i staden med blomster i hattarne och musique. Feck som Linnæus mycket hulpit, hemligen anklagar Linnæus får ett bref utaf Grew Hårleman, som nästan dödat honom; han fick däraf ej sofwa på 2 månader.

Linnæus har nu disputation de Curiositate naturali in laudem Creatoris det hans bästa wän Hallenius publice opponerar, däräfter trodde Linnæus aldrig någon präst, som han wist honom disputation förut.

Nu utkom förbud att ej utskicka någon bok utomlands att tryckas vid 1000 D^{r} silf^{rmts} böter;

dessa [tre (oläsligt ord) händelser] bröto Linnæi hog, att han kastade pennan och sade sig skola arbeta lagom.»

Det lider väl ej något tvivel att detta HÅRLEMANS brev är just det, som jag nyss citerat, d. v. s. admonitionen i exkursionssaken.[1]

Man förstår nu en rad yttranden i LINNÉS brev till BÄCK från och med september 1748. Den Hårlemanska katastrofen kom omkring den 1 augusti. I september skriver LINNÉ: »Min Kiäre och trogne Bror. Det war wähl att min Bror wächte upp mig uhr sömnen: tillstår att jag nu på

[1] I Bref och skrifvelser af och till CARL VON LINNÉ VII, n:r 1542, p. 146 antages att det var ett brev i svedjesaken. Detta härrör emellertid från 1750.

en lång tid älskat stillheten och lugnet; har ej häller lust att segla mera om jag kan hålla mig i hamnen. Jag spar och mycket all correspondence, ty jag ser nu först fåfängan där af; doch skall wara mig ett hiertans nöje att få äga 2 à 3 goda wänner, sådane som min Bror är.»

Och i ett annat brev (n:r 684, 26. 12. 1649):

»Bror talar om Linnæi tid, af den är endast namnet quart. *olim Achilles eram.* det war och stor fåfänga.»

Och i ännu ett annat från slutet av 1749 (n:r 678):

»jag har sökt innocent at upmuntra ungdomen, och det har lyckats; men det har jag måst betala så dyrt, at ingen ting i min lefnad kostat på mig mera; jag undrar sielf at det ej brutit mig nacken.»

Men något *direkt* om den Hårlemanska konflikten står ej att finna i den Bäckska korrespondensen. Det bristande sammanhanget visar, att ett par av LINNÉs brev saknas. Det torde vara mer än en gissning, att dessa just innehållit skildringar av konflikten och att LINNÉ ordnat om att de skulle förstöras.

Så säger han den 13 december 1748 om förbudet att trycka böcker utomlands »sist fick jag *andra* dödsslaget» och en annan gång (brevet n:r 682, den 24 nov. 1749) följande härutinnan alldeles bevisande ord:

»Det war en ewig osanning at jag skrefwet till min Bror ärligare än till Hr Baron Hårleman; men det är wist at jag skrifwit friare. Man tors intet lika språka med Fader och Broder. Tordes jag så skrifwa, som jag ofta hade lust, så sparkade han mig för änden at jag stupade ned för alla trapporne.»

Detta utbrott kastar blixtbelysning över LINNÉs ställning till HÅRLEMAN. Dock må man ingalunda misstänka att det härutinnan är uttömmande. Det föreligger också mängdvis exempel på rörande ridderlighet från LINNÉs sida. T. ex. då han mitt under sin depression efter konflikten öppnar sitt hjärta med anledning av att HÅRLEMAN sjuknat:

»Men hwarföre låter ej Min Broder mig wetta, huru Baron Hårleman mår; han är den endaste, som jag sedt med allware och af hiertat wårdat sig om wettenskaper; de andre tala wähl och torde wähl hafwa lust, men jag wet ej hwad jag saknar.»

Och det är säkerligen ej smicker, då LINNÉ 1749 ägnar sin *Materia medica* till HÅRLEMAN, »på det att även efter min död måtte kvarstå ett minnesmärke af tacksamhet mot en den yppersta Mecænas, som — ädelsinnad, nitisk och handlingskraftig — genom goda råd i medgångens dagar stärkte, i motgångens uppehöll mitt mod».

Vilka voro avundsmännen bland kollegerna, som »hemligen anklaga» LINNÉ inför HÅRLEMAN och förmå denne att skriva det ödesdigra brevet? Eller voro tillskyndarna att söka på annat håll? Om FICK (jur

prof., död 1760), såsom LINNÉ tror, varit med, vet man ej. LINNÉS livliga fantasi gör honom ej alltid pålitlig som anklagare.

Något lyckligt framtida fynd i tidens vidlyftiga brevsamlingar och minnesanteckningar ge oss kanske en gång klaven till hela denna för LINNÉS historia ej oviktiga, men i och för sig föga uppbyggliga konflikt.

LITTERATURFÖRTECKNING.

Tryckta källor.

ALMQUIST, E., Linné och Flora Upsaliensis. — Sv. Linné-Sällsk. årsskr. 1922. Uppsala 1922.

ANNERSTEDT, CL., Upsala universitets historia. Del III. Senare Afdelningen. Uppsala 1914. Bihang V. Uppsala 1913.

FRIES, TH. M., Linné. Lefnadsteckning. Stockholm 1903.

——, JOHANN BECKMANNS Schwedische Reise in den Jahren 1765—1766. — Upsala universitets årsskr. I. Uppsala 1911.

—— och HULTH, J. M., Bref och skrifvelser af och till CARL VON LINNÉ med understöd af Svenska staten utgifna af Upsala universitet. — Afd. I: 1—8. Uppsala 1907—1922.

LINNÉ, C. VON, Herbationes Upsalienses. (Respondent: A. N. FORNANDER.) — Diss. Upsala 1753.

——, Amoenitates Academicæ. — Ed. I, Stockholm 1756; ed. II, Stockholm 1764; ed. III, Erlangen 1787.

——, Botaniska exkursioner i trakten av Uppsala. Översatt från latinet av C. A. BROLÉN. — Valda avhandl. av C. VON LINNÉ i övers. utgivna av Sv. Linné-Sällsk. Uppsala 1921.

——, Egenhändiga Anteckningar av Carl Linnæus om sig själv. — Utgivna av A. AFZELIUS. Uppsala 1823.

MALMESTRÖM, E., Linné som kulturpersonlighet. Stockholm 1925.

MÜLLER, E., Linné och Bäck. — Sv. Linné-Sällsk. årsskr. Uppsala 1921.

SERNANDER, R., I Linnés fotspår. — Ibid. 1921. Uppsala 1921.

——, i JÖRAN SAHLGRENS Carl Linnæi Skånska resa. Stockholm 1920.

Otryckta källor.

Caroli Linnæi collegium oeconomicum de cultura vegetabilium 1758 Upsala — Några annott. v. Arch. Linnæi excursiones. — K. Biblioteket.

Vita Caroli Linnæi. (Avskrift, gjord av A. AFZELIUS, från Linnés i British Museum i London förvarade originalmanuskript.) — Uppsala universitetsbibliotek. Ms. X. 274, b.

Magnus Bromelius.
Efter blyertsteckningar, antagligen av Lars Roberg.

NÅGRA ANTECKNINGAR OM OLOF OCH MAGNUS BROMELIUS

Föredrag vid Sv. Linné-Sällskapets sammankomst d. 26 nov. 1925.

av

OLOF HULT

DET ÄR JU SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS VACKRA tanke och mål att kunna med tal och skrift resa ett minnenas tempel, helgat åt Linné och hans livsgärning, ett panteon, där mästarens bild skall stråla oss till mötes i kretsen av dem som jämte honom inlagt ovansklig förtjänst om den svenska naturvetenskapliga forskningen. Linné själv älskade att se sig omgiven av lärjungar och lärde, han knöt vänskapsband för livet med en Abraham Bäck, en François Boissier de Sauvages, han upphörde ej att med kärleksfullt intresse och omtanke följa sina lärjungar på vägen ute i livet, ofta långt bort i främ-

mande världsdelars vildmarker. Men han visste ock att hedra minnet av dem, som före honom satt märken i forskningens historia, och deras namn hugfäste han gärna inom den vetenskapliga nomenklaturen. Sålunda gav han namnet Bromelia åt ett tropiskt växtsläkte efter en svensk läkare och botanist Olof Bromelius, och fransmannen A. L. Jussieer kallade sedermera den växtfamilj, till vilken nämnda släkte hör, Bromeliaceae. Det är emellertid ej om växtfamiljen, jag här skall tala, utan om ett par medlemmar av den svenska släkt, vars namn Linné på detta sätt odödliggjort i sin flora, den ovannämnde Olof och hans son Magnus Bromelius.

Källorna till dessa anspråkslösa meddelanden ha varit: professor Robergs anteckningar om svenska läkare (U. B.). — R. var som bekant samtida med Bromelierna —, Celsiuska papperen (U. B.) samt några brev ur Bergianska samlingen (K. V. A.). Även studiet av den yngre B:s egna efterlämnade manuskript har givit ett och annat av intresse.

Olov Celsius d. y. uppger, att han gjort sina anteckningar om Olof Bromelius ur dennes egenhändigt nedskrivna biografi, som dock nu synes vara spårlöst försvunnen. Av denna framgår, att Olof var född d. 24 maj 1639 i Örebro, där fadern Olof Gunnarsson var »en förnäm handelsman». Modern hette Ingeborg Krook. Vi låta nu till en början Celsius föra ordet:

»Anno 1645 fick Olof privat praeceptor» — han var då sex år gammal — »och gick tillika i Örebro skola. Han sändes til Strengnäs Gymnasium a. 1652, där han var uti tre års tid. Han anlände till Upsala a. 1656, där han först studerade teologien och språken, sedan medicinen, vartill han ifrån barndomen haft hug. Halp sig med kungligt stipendium uti fem års tid, hade disciplar att informera till a. 1665, då han redan kunde leva av sin praxi medica. Samma år grasserade därsammastädes en ganska häftig feber, som kallades 'studentedöden', så att i staden dogo flera på sex à sju veckors tid än annars på sextio à sjuttio år. Då fick han som äldste medicine studiosus betjäna de sjuka» — troligen följde han till en början sin lärare den lärde och kunnige Hoffvenius på sjukbesöken — »då det bland 360 av hans patienter ej flera än tre à fyra dogo, där de annars föllo som gräs. Han skaffade sig således renommé och rop och fick mycken praktik. Tänkte fördenskull att bliva qvar på denna orten för någon tid, men då han a. 1666 reste hem till sina föräldrar, anlitade landshövdingen i Örebro Abraham Leijonhuvud honom att kurera en svår och ganska häftig hjärtklappning, som han någon tid haft och som många berömda medici försökt förgäves att häva, det han lyckligen gjorde på en kort tid. Igenom denna couren fick han bekantskap med sal. greven H. Gustaf Soop, som för denna couren fattade den vänskap för honom, att han gav honom löfte att få resa med sig till de varma vattnen (Achen?) samt därifrån till vilken akademi, han hälst önskade utan bekostnad.»

Ungefär samtidigt gjorde Olof bekantskap med en prostdotter i Örebro, Maria Fogdonia, trolovade sig och fick med henne en son, som erhöll hans namn. Av ekonomiska skäl hindrad att fullfölja äktenskapet tog han dock hand om sonen och gav honom en god uppfostran. Denne Olof Bromelius d. yngre kom sedan till hertig Adolf Johan på Stegeborg som lek- och studiekamrat till sönerna, följde den äldste Prins Adolf ut i kriget, blev uppmärksammad av Magnus Stenbock, avancerade till krigskommissarie och blev en förmögen man. Fadern hade efter den avbrutna kärleksförbindelsen begivit sig till Upsala för att disputera och sedan följa sin välgörare greve Soop på resan ut. Våren 1667 ventilerade han avhandlingen *Om håll och stygn*, och var sedan resfärdig, men greve Soop fick efter riksskattmästaren Gustaf Bondes död träda i dennes ställe, och resan inhiberades. Bittert besviken vände sig då B. till stadsfysikus i Stockholm, den berömde doktor Wattrang och fick rådet att slå sig ned som praktiker i huvudstaden. Tack vare Wattrangs välvilliga rekommendationer och sin egen duglighet hade han inom ett halvt år fullt upp att göra. Bl. a. blev han 1668 genom greve Thotts bemedling förordnad »att hafva inseende å apoteken och blifva dess stads herborist att lära apotekare samt andra att känna de gräs och örter, som hos oss växa och beredas kunna». Några år senare bereddes honom möjlighet att få se sig om i främmande länder. Tvenne svenska diplomater Peter Sparre och Eduard Ehrensteen sändes 1672 ut till England och Holland som ambassadörer, och B. följde dem som legationsmedikus, kom till Leyden och lyckades där kurera en svensk baron Johan Stake, som redan var så gott som övergiven av läkare. Detta väckte sådant uppseende inom därvarande medicinska fakultet, att man tog närmare reda på den unge svensken, fann honom väl meriterad och erbjöd honom medicine doktorsgrad utan disputation. För stolt att mottaga denna grace beredde sig B. att med sina herrar lämna staden utan den akademiska lagern. Man ville dock gärna se sin legationsmedikus promoverad, men då tiden var knapp, skrev svenske envoyén Harald Appelbom till de akademiska fäderna och bad dem söka få en kompromiss till stånd, så att B. på möjligast korta tid kunde hinna klara disputationen. Så skedde, och efter tre veckor var B. medicine doktor.

Ett ganska intressant dokument[1] är ett brev, som innan disputationen

[1] Ur L. Roberg: Anteckningar om svenska läkare, sid. 56 (U. B. X 133):

Illustrissimis Viris, Sacratissimae Regiae Majestatis Sueciae Regis Legatis Extraordinariis Dno Petro Sparre Lib: Baroni etc. et D. B. Eduardo Ehrensteen, Haereditario in S. etc., felicitatem et pacem comprecatur Medica Facultas Lugdunensis.

Perhonorificas Vestrum, honorandi Viri, literas accepimus grati; Sed vices nostras dolemus, quid nos penes nihil sit, quo propensiorem nostram in viros tantos voluntatem reapse testemur. Si quippe in Olaum Vestrum Bromelium benificii quidpiam contulimus, id neutiquam Excellentiis Vestris, sed ejus meritis acceptum ferendum est. Is quippe quadruplex eruditionis

kom till stånd den 10 mars 1673 avläts till de båda ambassadörerna från medicinska fakulteten. I detta betonas B:s stora lärdomsmeriter, som förskaffat honom enhälligt votum inom fakulteten, och beklagas, att han vägrat mottaga den erbjudna hedersbetygelsen. Akten återfinnes bland Robergska papperen. Från Leyden gick färden till Aachen, där B. mycket intresserade sig för de varma källorna, och sedermera till Köln. Till sällskapet hade nu slutit sig en tredje ambassadör greve Claes Thott. I Köln stannade man till följande året, och här hade B. nöjet att sammanträffa med en hel del främmande legationers läkare. På hemresan vistades han några veckor i Amsterdam och efter återkomsten till Stockholm återtog han sin praktik och blev ledamot av Coll. Med. En kallelse till stadsläkaretjänsten i Falun (medicus ordinarius) nådde honom 1675, men året därpå förordnades han att vara ledamot i kommissionen över trolldomsväsendet. B. ingick 1676 giftermål med välborna jungfrun Agneta Christiansdotter Svinhufvud till Rosendal och Qvalstad och hade med henne två söner, av vilka den äldste dog strax efter födelsen. Den yngste, Magnus, kostade vid födelsen modern livet 1679. Sedan B. i sjutton år oavbrutet praktiserat i huvudstaden kallades han till stadsfysikus och provinsialmedikus i Göteborg och stannade där till sin död.

I en nyligen till trycket befordrad uppsats berättar Selim Birger, att B. d. 5 jan. 1695 tillsammans med fortifikationsbokhållaren A. Håkansson erhållit K. brev på att få anlägga en botanisk trädgård i Göteborg på bastionen Gustav I. Det var också här i Göteborg han utarbetade sitt förnämsta verk, »Cloris Gothica seu catalogus stirpium circa Gothoburgum nascentium etc.», »det egentliga Sveriges äldsta lokalflora», säger Selim Birger, »och såsom sådan av ett betydande historiskt intresse, men författaren har därjämte, som redan Linné påpekar i första upplagan av Flora suecica 1745, ökat arbetets värde genom att omtala de svenska växtnamnen och är den första svenska författare, som bifogat synonymer till ört-

Specimen ededit, in tentamina, in examinibus uno & altero, atque demum in Disputatione inaugurali. Quibus profecto in actibus, Spartam suam tam strenuus ornavit, ut unanimi nostram suffragio summos in Apollinis, quam profitemur Arte, sit sibi honores adeptus. Privatos quidem illos nactus est, sed publicos egregie doctus promeruit. Dolemus itaque sibi oblatos illum recusasse, sed satius duxit, tantos illos promeritum non vero consequutum esse, quam eos si consecutus esset immerito.

Deum T. O. M. comprecamur, ut quidquid honorum Vester ille dignus alumnus reportat; in Patriae decus, in Vestrum tantorum virum privatas utilitates, in aegrotantium Salutem, et in Altissimi gloriam, id omne refundat. — — —

Scripsimus Lugduni in Batavis VI Idus Mart. MDCLXXIII.
Excellentiis Vestris Addictissimi Aesculapici Lugdunensis.
Batavorum Athenaei Professores

Carolus Brelincurtius
Decanus Colleg.
nomine suor.

namnen». Olof Bromell ägde ett mycket stort botaniskt bibliotek och ett stort herbarium, vilket allt jämte hans övriga samlingar ärvdes av sonen Magnus. Biblioteket såldes sedermera på auktion i Stockholm och skingrades, vilket på sin tid bittert beklagades av Olof Celsius d. ä. i ett brev till Linné d. 14 jan. 1737.

Då Olof Bromell i februari 1691 kom till Göteborg som stadsfysikus och provinsialmedikus, var sonen Magnus 12 år gammal. Modern var död alltsedan sonens födelse, men den ömmaste omsorg ägnades gossens uppfostran och utvecklingen av hans rika anlag. Sin första utbildning erhöll han dels vid Göteborgs gymnasium dels genom privat undervisning av de skickligaste lärarna vid denna lärdomsanstalt. Han utmärkte sig också genom snabba framsteg och åtnjöt under tre år Lemmings stipendium å 81 Dsmt. I botanik, som blev hans älsklingsstudium, och anatomi handleddes han av fadern. Lusten för läkarkallet väcktes härigenom tidigt, och redan vid 17 års ålder sändes yuglingen till Leyden för att studera medicin. »En brinnande lärdomstörst, ett tidigt mognat förstånd och dygden själv voro på denna resa hans trogna följeslagare» skriver Roberg.

Om sina läroår i olika länder har B. i några fragmentariska anteckningar lämnat intressanta meddelanden. En majdag år 1697 lämnade han hemstaden och anlände efter åtta dagars sjöresa till Amsterdam, varifrån han fortsatte vidare till Leyden medförande rekommendationer till en doktor Broen. Någon värdefullare bekantskap tyckes denne ej ha varit, ty kort efter avdunstade han till England på grund av skuld och lägersmål. I Leyden träffade B. samman med en mängd landsmän. Den förste svensk han mötte, bar namnet Jan Bellman, troligen Carl Mikaels farfar. Från samma tid talar han om en doktor Wallerius som »väl visat honom ett och annat men var en brutal karl, när han supit hade». Vid ett tillfälle hade W. efter någon allt för riklig förtäring följt B. hem på hans kammare och »med värjan i hand hotat att taga livet av honom». Senare berättas, att Wallerius, medan B. låg i Leyden, promoverats, och kan man med ledning härav möjligen antaga, att han varit identisk med den Nils Wallerius, som sedan blev professor i medicin i Åbo. Bland samtida medicine studerande från Sverige nämnas Elfving och Hollsten. I tre år vistades B. i Leyden, studerade kirurgi och anatomi hos Bidloo, som demonstrerade patienter dels hemma hos sig, dels på sjukhuset, åsåg hans operationer och tog för ett pris av fem dukater ett privat kollegium i anatomi. Man fick under professorns ledning orientera sig på skelettet, studera topografi på »en naken karl», öva sig i att lägga förband och lära sig användningen av olika instrument. Stundom hände att läraren lät från sjukhuset

hem till sig transportera något lik, som anatomiserades. Men dissektionerna fingo studenterna ej själva utföra. För Hotton studerade B. botanik och terapi och fick under Hermannis ledning deltaga i botaniska exkursioner. Han följde under ett helt år Dekker på sjukhusronderna och Lemort's undervisning i kemi och pharmaci dels hemma, dels i laboratoriet. Han studerade även fysik och besökte Leuwenhoek i Delft, hos vilken han troligen lärt sig använda mikroskopet. På fjärde året av sin vistelse i Holland begav sig B. över Rotterdam till London, beundrade här doktor Sloane's imponerande samlingar och vistades några månader i Oxford, där han besökte kollegier och bibliotek. I sept. 1700 återvände han till Leyden. Just vid denna tid hade Boerhaave blivit akademisk lärare, och B. begagnade sig nu ivrigt av hans undervisning. Två gånger disputerade han, först under Bidloo över »De phlyctenis» och 14 dagar senare över »De non existensia spirituum». Hösten 1702 reste B. över Brüssel till Paris i sällskap med en ung greve de la Gardie och David Hillebrand. Här stannade han vintern över och fick på Hotel Dieu hos Petit och Duverney ytterligare utbilda sig i anatomi och kirurgi, därvid han räknade som en fördel att själv få lägga handen vid dissektionerna, vilket ej tillåtits i Leyden. Stort nöje beredde honom bekantskapen med den store Tournefort, som omfattade honom med synnerlig vänskap och vid vars sida han ofta vandrade kring i Jardin Royal och på ängarna kring Versailles och St. Cloud. Sin välvilja mot den unge svensken visade Tournefort bl. a. genom att undervisa honom gratis samt såväl vid hans avresa som sedermera förära honom en del rariteter till hans herbarier. B. skaffade sig under denna tid även en ansenlig samling anatomiska preparater. Bland övriga lärare nämner B. anatomen Littre och kirurgen Méry. Under Parisvistelsen anlitades B. som läkare av en del landsmän och fick bl. a. förtroendet att sköta en greve Wrede, en fänrik Petreus m. fl. På faderns önskan begav han sig efter ett års vistelse i Paris till Rheims för att förvärva medicine doktorsgraden, och sedan han här framgångsrikt försvarat sina theser och promoverats, ställde han färden till Amsterdam. Under vägen blev han i Gent arresterad på grund av passkrångel men räddades ur knipan genom mellankomst av tvenne landsmän, Sparre och Palmqvist. Ett helt år vistades B. i Amsterdam och följde dagligen undervisningen hos professor Fredrik Ruysch, utgivaren av det berömda planschverket *Thesauri anatomici decem.* Sin botaniska forskningsiver tillfredsställde han under vandringar i botaniska trädgården, frossade bland naturaliekabinettens kuriosa och köpte massor av böcker. Penningar försträcktes villigt av fadern, som delade sonens bibliofila intressen och samlingsiver.

Emellertid började den gamle stadsläkaren i Göteborg känna årens tyngd, och sjukdomen hindrade honom allt oftare från att besöka sina patienter. När budet härom nådde den unge vetenskapsidkaren, bröt han upp och anträdde

hemresan. Han besökte i förbifarten Bremen, Hamburg och Lybeck, träffade överallt vänner och studiekamrater från Leyden, mottogs i Köpenhamn med välvilja av faderns gamle vän Dr. Frankenau, besökte konstkammaren och botaniska trädgården därstädes, passerade Helsingör och inskeppade sig i Hälsingborg på en skuta till Göteborg. I maj 1704, alltså efter en sjuårig utomlandsvistelse, satte han åter foten på hemmets jord. Han fann fadern svårt insjuknad, stannade vid hans sjukläger samt uppehöll stadsläkaretjänsten ända till den gamles död året därpå. Ett erbjudande från magistraten att efterträda fadern i ämbetet tilltalade honom ej, utan begav han sig till huvudstaden, där han lättare kunde tillfredsställa sina vetenskapliga intressen. Introducerad som ledamot av Collegium medicum blev han också snart tagen i anspråk för olika uppgifter. Redan i mars 1705 meddela collegii protokoll, att B. tillsammans med doktorerna von Hoorn och Winge kommitterats att besiktiga salen på Södra stadshuset, som upplåtits för offentlig anatomisk demonstration. Denna demonstration försiggick sista dagarna i mars 1705, då B. »med största beröm visade viscera abdominis» på ett uppdissekerat människolik. Tjugufyra år senare förrättade B. på samma ställe en liknande demonstration, då bland åhörarna även befann sig den då tjuguettårige Linné, som enkom för denna sak från Uppsala rest in till Stockholm. B. förvärvade inom kort praktik i huvudstaden men fördes av omständigheterna snart ånyo ut på resor. Hans halvbroder Olof, som i egenskap av krigskommissarie låg med svenska hären i fält, hade förlovat sig med en fröken Helene Gyllenkrona och överenskommit med henne att mötas i Danzig, där vigseln skulle ske. Magnus hade av brodern mottagit 100 plåtar för att vara fästmön följaktig på resan ut, och den 30 april tog han avsked av Colleg. medici ledamöter »för att resa till Königsberg och så till armén i Polen» (se Coll. med. prot.). Men i sista stund ändrade sig den sköna och fordrade att bröllopet skulle stå i Stockholm. B. begav sig då ensam på väg för att trösta och medla och passade samtidigt på att bedriva studier och besöka gamla vänner på andra sidan Östersjön. Efter återkomsten stannade han endast några månader i Stockholm och reste i april 1706 till Göteborg, där han erhöll underrättelse om broderns död. Reseanteckningarna sluta här och äro daterade Upsala d. 19 dec. 1706.

Genom broderns död blev B. en förmögen man, alldenstund hela kvarlåtenskapen, omkring 16,000 Dsmt., övergick till honom, och hans önskan att uteslutande ägna sig åt vetenskaperna syntes härigenom lättare att realisera. Man ansåg honom också väl meriterad såsom akademisk lärare. I februari 1707 hade han av Collegium medicum blivit föreslagen till professor i medicin i Lund efter J. F. Below men blev förbigången av Döbelius. Sacklén uppger, att han även blivit föreslagen till professur i Åbo. Kom så det fruktansvärda peståret 1710, då alla, som kunde upptaga kampen

mot den fruktansvärda invasionen, måste i elden. B. fick till en början på sin lott författandet av en s. k. »pestkur» eller som titeln lyder *Kort underwisning huruledes man sig skall . . . ackta . . . för pestilentien.* Denna hans skrift är tämligen svag och ådrog sig också kritik från den satiriske och lärde doktor M. G. von Block. Hans praktiska insats blev så mycket värdefullare, då han i egenskap av pestmedikus förordnades att följa Svea hovrätt till Västerås, dit man förlagt detta ämbetsverk undan den fruktansvärda förödelsen i huvudstaden. Om hans läkargärning på denna ort föreligger en synnerligen vacker orlovssedel undertecknad av landshövding Fahlström Västerås d. 16 maj 1711, ur vilken må anföras:

Hofrättens ledamöter och betjente så ock stadens innevånare hade B. »med den sorgfällighet och lycka tillhandagått, att större delen sjuka, som sig av honom betjent och sökt tidig bot, blivit genom Guds nåd och välsignelse utur faran av den smittosamma sjukdomen räddade och till hälsan förhulpne; alltså bliver också bemälte doktor B. vid dess avskedstagande härifrån orten det välförtjänta lovord lämnat, att han med vederbörandes goda nytta har sig här uppehållit och vid varjehanda tillfällen en oförtruten omsorg och berömlig försiktighet låtit förmärka, varför han ock en kär och tacknämlig åminnelse och behagligt efterdöme nu här kvarlämnar.»

Efter praktikens svåra mödor, som satte B:s ingalunda starka hälsa på alltför hårda prov, längtade han till en lugnare sysselsättning, där han samtidigt kunde få ägna sig åt sitt älsklingsstudium och tillfredsställa sin samlarlust. När han därför på tillskyndan av professor Roberg föreslogs till medicine adjunkt i Uppsala, kom detta erbjudande synnerligen lägligt, och han uttalar i ett brev till professor Jean Upmark sin stora tacksamhet. Han hade dock sina betänkligheter mot att avstå sin goda inkomst av praktiken i huvudstaden mot den anspråkslösa adjunktslönen. Han önskade därför soulageras med professors titel, men fick nöja sig med att erhålla adjunkturen »under character af provinsial medicus bestående honom den lön, som för adjuncturen i staten är uppgjord» d. v. s. 150 Dsmt. Ehuru han knorrade och fann det svårare och odrägligare att tjäna två herrar, mottog han tjänsten. I Uppsala förvärvade han sig snart allas bevågenhet och ett hedrande anseende för lärdom, lärartalang, levande intresse och energi. Dissektionerna, som varit i hög grad försummade, började nu bedrivas med fart, man anatomiserade ej blott människokadaver utan också fyrfotadjur, fåglar, fiskar och reptilier, ja t. o. m. vivisektioner företogos av denne »Demokritos redivivus» säger Roberg. Hans i manuskript föreliggande »Collegium de regno animale» säges ha varit alldeles utmärkt. Även i botanik undervisade han och gav 1714 ett »Collegium de regno vegetabile», från vilket än nufinnes ett band anteckningar i Uppsala. Ett annat »De regno minerale» höll han 1713. Sina föreläsningar illustrerade han med demonstrationer av anatomiska och kemiska preparat, droger, växter, mineral etc., oftast ur

sina egna samlingar, samt företog kemiska experiment. Sitt intresse för medicinen visade han även genom att till sjukhusfonden skänka 600 daler. År 1716 hade man beslutat att kalla honom till tertius medicine professor, men hans tid i Uppsala blev kort, ity att han redan samma år återbördades till Stockholm i egenskap av anatomie professor. Ett visst dunkel vilar över hans verksamhet som sådan, och man vet endast genom förvarade kollegiianteckningar, att han 1717 hållit föreläsningar i materia medica och i anatomi, enligt konung Carl XII:s bestämmelse på svenska. Även ingick i hans skyldigheter att årligen förrätta anatomiska demonstrationer »med biträde av en anatomiae och chirurgiae operator publicus». Tillsammans med Salomon Schützer avlät han också en skrivelse till Collegium medicum med erbjudande att ge kurser i anatomi. Men huruvida han verkligen företagit några anatomiska demonstrationer, vet man ej. År 1719 utnämndes B. till assessor i Collegium medicum och förordnades att biträda Urban Hiärne vid skötseln av bergskollegiums kemiska laboratorium. Efter detta »avbrötos de anatomiska föreläsningarna», skriver Hjelt. B. hade hos Collegium skriftligen begärt upplysning, huruvida man fordrade, att han skulle fortsätta med sina föreläsningar och blev nog ej missnöjd, då svaret utföll nekande. Ty av sin professorsbefattning åtnjöt han ej annan inkomst än avgifterna för privata kollegier och vad som erlades av åskådarna vid offentliga dissektioner, om några sådana möjligen höllos. Men arbetsbördan växte. Utom göromålen i Collegium medicum, där B. under några år uppehöll syndikusbefattningen och efter Ribes frånfälle 1724 blev preses, hade han att sköta platsen som assessor i bergskollegium och tillika föreståndare för dess kemiska laboratorium samt var direktör för lapska bergverken. Därtill utövade han en omfattande praktik och togs som läkare i anspråk på hovet. Ofta såg man den lilla späda men spänstiga gestalten med snabba steg på väg till de sjuka, vid vilkas behandling han skall ha iakttagit mycken försiktighet. Men när dagen var all, voro mödorna och trötthetеn glömda, och han smög sig in i sitt stora bibliotek eller sitt älskade naturaliekabinett, där han gick omkring bland herbarier, anatomiska preparat, vaxfantomer, instrument, mikroskop, petrifikater, mineralstuffer, snäckor, mynt, medaljer m. m. ordnande och katalogiserande. »Blotta förteckningarna och beskrivningarna utgöra ett bibliotek för sig», skriver Roberg. Det var egentligen här hans lycka blommade, här och i hemmet i kretsen av en präktig maka och en stor väl fostrad barnskara. Man får några glimtar in i hans intima liv från tidigare år genom efterlämnade anteckningar av svärmodern fru Birgitta Enhjelm, syster till professor Lars Roberg, som bifogat de delvis på latin tättskrivna bladen till sina »Collectanea». Dessa förmäla, att B. sedan han genom arvet efter halvbrodern blivit en förmögen man, satt sig före att sammanbringa ett eget museum. Han hyrde en passande lägenhet hos änkan efter Carl XI:s och Carl XII:s liv-

medikus Johan Ziervogel-Rothlöben och köpte för 220 riksd. dennes efterlämnade naturaliekabinett, som införlivades med hans egna samlingar och dem han ärft efter fadern. Här mottog han bland andra inbjudna skådelystna ofta den ovan nämnda fru Brita Enhjelm, dotter till hovapotekaren och innehavaren av apoteket Lejonet Daniel Roberg, vilken dam efter egen uppgift intresserade sig mycket för anatomi. Men hennes intresse sträckte sig längre. Troligen voro de båda apotekarfamiljerna Roberg och Ziervogel ej främmande för varandra — Caspar Ziervogel blev Robergs efterträdare som hovapotekare — och fru Brita tyckte sig märka vissa ansatser hos gumman Rothlöben att söka få B. till måg. Men som hon själv tydligen hade samma önskan, tog hon sig för att varna B. från att äkta ett fruntimmer lika liten till växten som B. själv — han mätte nämligen knappt 2 $^{1}/_{2}$ aln — ty därav kunde frukten bliva »en liten apa». Om det nu var tanken på rasen, som avskräckte, eller fortsatta anvisningar av fru Brita, alltnog B. ställde sina giljaresteg till kamrer Enhjelms hem och förde dottern Anna-Beata i brudstol år 1707 i dec. Samtidigt flyttade han till apotekare Robergs hus — apoteket låg då vid hörnet av Gustav Adolfs torg och Regeringsgatan — där, som fru E. uttrycker sig, ytterligare arv var att hoppas. Sedan fru E. blivit änka och en hennes ogifte broder apotekaren Daniel Roberg j:r 1710 bortryckts av pesten, sålde gumman Roberg på B:s inrådan apoteket, därvid svärmodern ansåg, att B. sett mer på sin egen än hennes fördel. Att döma av boupptecknigen efter fru Anna Beata Bromell, f. Enhjelm, förrättad å Vårdala i Närtuna socken i sept. 1752, hade den Bromellska förmögenheten ingalunda vanskötts. Utom inventarier innefattande kreatur, kör- och lantbruksredskap, husgeråd och ett vackert möblemang (bl. a. gyllenläderstapeter, konterfejer, »skillerier m. m.) fanns i reda penningar 34,342 dr. kmtt. Hela »originalinventariet» slutar på 59,158:30 dr. kmt. Beträffande samlingarna hade man annonserat om deras försäljning även i tyska tidningar.

B:s vackra bana bröts tidigt. Liksom fadern led han av gikt och stenbildning och hade därtill ett svårt hjärtfel, som vållade mycken vånda. Roberg omtalar att kringstående kunde utanpå kläderna höra hjärtslagen. Men den lille mannen kämpade tappert och bibehöll sitt goda humör. På skämt kunde han stundom tala om, huru hans ständiga sysslande med stenar och petrifikater vållade förkalkning av hjärtat.

Trots hans egna och kollegernas alla omsorger kom slutet snart nog, och vid 52 års ålder slutade han sitt liv d. 26 mars 1731. Obduktionen visade »utom en ansenlig polyp i hjärtat att aorta från sitt ursprung i vänstra kammaren på en sträcka av en tum var omvandlad i brosk och ben» (aortitis).

B. hörde kanske ej till de mera spekulativa andarna, han var kanske ej någon betydande personlighet mäktig av nya uppslag och idéer, men

MAGNUS BROMELIUS.
Blyertsteckning av Lars Roberg, troligen efter porträtt i olja.

han var ehuru okomplicerad en vaken och skarpt iakttagande intelligens, på vilken naturen och dess hemligheter utövade en oemotståndlig lockelse. Hans kunskapstörst, hans redan tidigt uttalade reslust, som ej behövde stäckas av brist på penningmedel, hans livliga energi och troligtvis älskvärda väsen voro faktorer av stor betydelse, när det gällde att uppsöka de lärda i främmande länder och tillägna sig den nya medicinska vetenskapen hos samtidens förnämsta auktoriteter. Och kunskaper samlade han i rikt mått och därtill ett storartat åskådningsmaterial, som blev honom till stor hjälp vid undervisningen. Man får ingalunda uppfatta B. som en

samlarvurm i vanlig mening. Man levde i naturaliekabinettens glansperiod, och systematiken behövde material för sin utveckling. Samlandet och ordnandet av musieföremålen var just uttrycket för vad den biologiska forskningen villa åstadkomma, ej ett ofruktbart spekulerande som förut utan konkreta fakta och påtagliga bevis. Hans författarverksamhet torde ha gjort sig mest gällande på det geologiska och mineralogiska området. »Han var den förste», skriver Nathorst, »som mera omständligt avhandlar en större mängd svenska fossil. Detta skedde i *Lithographiae suecanae specimen secundum 1727,* i vilket arbete han såväl beskriver som avbildar trilobiter från Skåne, Väster- och Östergötland, koraller och snäckor från Gotland m. m. Vidare omnämnas växtlämningar i kalktuff, stenvandlat trä m. m.» Samme författare framhåller särskilt, att B. i sitt arbete uttalat åsikten, att trilobiterna snarare varit havsdjur än, såsom man förut antagit, landdjur. En annan auktoritet har yttrat: »Redan 1739 utgav B. en liten anspråkslös men förtjänstfull mineralogi, som ger oss en lättfattlig bild av naturvetenskapens dåvarande ståndpunkt.» Vad B. som botanist var för sin samtid, uttryckes av Olov Celsius i följande ord: »Magnus Bromelius physicus et praeterea botanicus post Rudbechiorum nomina in his terris borealibus celeberrimus.»

Av yttre utmärkelser, som tillföllo B. må nämnas archiaters titel, adligt stånd samt ledamotskap i vetenskapssocieteten i Uppsala.

I Med. Styrelsens i övrigt fullständiga samling porträtt av förutvarande praesides saknas bilden av Magnus von Bromell. Men i ett protokoll av 1755 står att läsa följande: »Blev beslutit att för Collegii omkostnad låta afcopiera Sal. Archiatern Hjernes och Bromells samt professor Robergs porträtter, vilka sb capitain Bromell offererat sig att så länge låna collegium, enär de från landet kunna inkomma, och utnämndes en contrefägare vid namn Streng därtill, med vilken Doctor Bäck påtog sig att härom ordna på det nogaste.» I boupptecknigen efter Magnus Bromells änka å Vårdala upptages även »Archiaterns och fruns contrefaits.» Ett porträtt av B. har sålunda funnits i släktens ägo, och troligtvis även ett i Collegium medicum. Försöken att uppspåra något av dem ha hittills ej krönts med framgång. Professor Roberg var en skicklig tecknare, och har roat sig med att här och där pryda sina biografiska anteckningar om svenska läkare med små utkast till porträtt, ofta kopierade efter förut befintliga gravyrer. Sådana förekomma bl. a. av Urban Hiärne, Durietz m. fl. På några blanka sidor efter »Vita Bromelii» finnas tre liknande porträtt, därav en mera omsorgsfullt utförd profilteckning i blyerts, de två övriga troligtvis reproduktioner efter original. Ehuru signering och namnteckning saknas, torde ingen tvekan behöva råda, att R. här återgivit Magnus Bromells drag. Reproduktionerna, i fall de få uppfattas såsom sådana, kunna ha gjorts antingen efter det förutnämnda må-

lade porträttet eller ock efter en miniatyr, som enligt anteckning av svärmodern förärades Anna-Beata Enhjelm av fästmannen under förlovningstiden.

Roberg har för övrigt lämnat följande noggranna beskrivning på B:s person. Han var, som nämnts, »en mycket liten man med ett ansikte som även under lidandets dagar präglades av glatt humör. Pannan var hög och ädel, blicken livlig och trohjärtad, näsan välformad, munnen liten och vacker med nästan sinnligt veka linjer och ett intelligent drag kring de skälmskt leende läpparna, som dock när så krävdes kunde uttala nog så bittra sanningar. Hakan skuggades av en mörk skäggbotten. För övrigt var gestalten finlemmad, rörelserna snabba och händerna välformade, särskilt lämpade för obstetrisk praxis. Till karaktären var B. rättskaffens och högsinnad.»

SPERLING, STOBÆUS, LINNÉ O. LECHE

OCH DE FÖRSTA UNDERSÖKNINGARNA ÖVER SKÅNES FLORA

Av

OTTO GERTZ

En mäktig och betydelsefull epok i den botaniska forskningens historia infaller för vårt land under 1740-talet. Linné hade då nått sina drömmars mål och blivit professor i Uppsala, som han gjort till en huvudort för all naturhistorisk bildning. Under detta decennium falla Linnés på offentligt uppdrag utförda resor, till Öland och Gotland 1741, till Västergötland och Bohuslän 1746 samt till Skåne 1749. Genom dessa hans forskningsfärder och därunder gjorda iakttagelser hade kännedomen om vårt lands naturförhållanden, dess kultur och ekonomi mäktigt befordrats. Och år 1745, då Linné utgav sin Flora Suecica, det första floristiska verk, som behandlar vårt land i dess helhet, hade han bragt den botaniska vetenskapen ett jättesteg framåt. Förutom Linnés egna iakttagelser innehåller detta även för vår tid betydelsefulla arbete ett antal uppgifter från andra botanister i landet, förnämligast Olof Celsius i Uppsala och Johan Leche i Lund. Den senare hade i sitt ett år tidigare (1744) utgivna arbete Primitiæ Floræ Scanicæ meddelat synnerligen värdefulla upplysningar om floran i vår sydligaste provins. Denna första redogörelse för Skånes flora, som Leche härmed lämnat, följdes fem år senare (1749) — samtidigt med att Linné bereste Skåne — av ett annat floristiskt arbete, Observationes Botanicæ, utgivet av Eberhard Rosén (Rosenblad). Dessa tvenne arbeten, klassiska inom Skånes botaniska litteraturhistoria, lämnade jämte Linnés Skånska Resa, utgiven 1751, den kännedom om Skånes flora, som sedan blev i det stora hela bestående intill Anders Jahan Retzius', Carl Adolf Agardhs och Elias Fries' tid.

Under studentåret i Lund, 1727—1728, hade emellertid LINNÉ själv lärt känna den skånska floran. I Hortus Cliffortianus (1737) omnämner han sålunda ett flertal växter från Skåne och meddelar mera bestämda fyndortsuppgifter för följande sex: *Chenopodium ambrosioides*, *Alyssum incanum*, *Lunaria rediviva*, *Thalictrum aquilegifolium*, *Petasites alba* och *Amarantus Blitum*.

Att emellertid ännu tidigare och förhållandevis utförliga uppgifter förelågo beträffande Skånes flora, hade varken LINNÉ, LECHE, ROSÉN eller andra den tidens botanister i vårt land sig bekant. Ifrågavarande uppgifter, vilka gå hundra år längre tillbaka i tiden, blevo först genom GÖRAN WAHLENBERG framdragna i ljuset. De första botanister, som i vetenskapligt forskningssyfte berest någon del av det nuvarande Sverige, voro sålunda tvenne danskar, JÖRGEN FUIREN och OTTHO SPERLING, den förre läkare i Köpenhamn och lärjunge till den berömde CASPAR BAUHINUS i Basel, den senare en 20-årig studerande, men trots sin ungdom väl bevandrad i botaniken. FUIREN hade år 1621 på konung KRISTIAN IV:s befallning berest Jutland för att där insamla sällsynta växter, och följande året fick han i uppdrag att i samma syfte företaga resor genom Skåne, Halland, Blekinge och Gotland. Under de tillsammans fyra resor, FUIREN företog under åren 1622 och 1623, och på vilka ovan nämnde SPERLING medföljde, anträffades ett stort antal växter. Dagboks- och reseanteckningarna finnas ej mera i behåll, men de förteckningar, som under färden gjordes över växter man fann, offentliggjordes år 1662 av FUIRENS systerson, professor THOMAS BARTHOLINUS, i dennes arbete Cista Medica under titeln Index plantarum indigenarum quas in itinere suo observavit D. GEORGIUS FUIREN. Denna uppsats utgör en uppräkning av, jämte andra, 46 växter från Skåne och Blekinge, vilka anträffades under den s. k. blekingska resan, 49 arter, funna under gotländska resan, och 62, som under den s. k. skånska resan iakttogos i Skåne och Halland.[1]

Turen till Blekinge gick över Hälsingborg, Rosendal, Kopparmöllan, Herrevadskloster, Gäddastorp (nordväst om Hässleholm), Ullstorp (Önnestads socken) och Nymö till Sölvesborg, varefter öarna i Karlshamns skärgård besöktes. Återresan skedde över Nymö, Vram, Linderöd, Hörby och Lund. Under den s. k. skånska resan togs vägen från Hälsingborg över Rosendal och Sandåkra till Ängelholm, därefter norrut längs kusten till Varberg, varefter återresan skedde samma väg. Under den gotländska resan gick återfärden till Köpenhamn över Kalmar, Kristianstadstrakten och Malmö.

[1] FUIRENS botaniska resor i Skåne omnämnas först på 1820- och 1830-talet i svensk botanisk litteratur. Växtförteckningen från blekingska resan avtrycktes år 1823 i CASTEN ASPEGRENS Försök till en Blekingsk Flora, och samtliga växtlistorna offentliggjordes av LINDBLOM år 1838. ELIAS FRIES lämnade i Flora Scanica (1836) en kortfattad översikt över de under FUIRENS resor funna skånska växterna.

Bland de växter, FUIREN och SPERLING under dessa resor anträffade, skola från Skåne följande mera anmärkningsvärda anföras. Från Hälsingborg: *Bryonia alba, Scorzonera humilis, Arnica montana, Helianthemum vulgare, Ranunculus bulbosus, Thymus Serpyllum, Silene inflata, Myrica Gale, Salix repens, Paris quadrifolia, Hypericum quadrangulum;* Rosendal: *Hypochæris maculata, Ranunculus arvensis, Rubus saxatilis, Vaccinium vitis idæa, Arnica montana, Scorzonera humilis, Serratula tinctoria;* Kopparmöllan: *Paris quadrifolia* (med 3- och 5-taliga bladkransar); mellan Herrevadskloster (Closter) och Gäddastorp (Giddestrup): *Arctostaphylos uva ursi;* Ullstorp: *Cineraria campestris*?, *Lychnis Viscaria;* Nymö (Nimme): *Androsace septentrionalis;* Vram: *Rubus Chamæmorus, Teesdalia nudicaulis;* mellan Vram och Linderöd: *Convallaria verticillata, Rumex Acetosella, Thalictrum aquilegifolium;* mellan Hörby (Hössby) och Lund (Londen): *Primula farinosa;* Lund: *Thlaspi campestre;* mellan Sandåkra (Sonager) och Ängelholm: *Anthoxanthum odoratum* och *Clinopodium vulgare*. Växtnamnen, som i FUIRENS arbete anföras efter äldre botaniska auktorer, huvudsakligen enligt CASPAR BAUHINI Pinax, ha i ovanstående sammanställning återförts till modern linnéansk nomenklatur.

OTTHO SPERLING torde ha varit den egentlige författaren till dessa första bidrag, som härmed lämnats till Sveriges flora. I sin självbiografi uppger nämligen denne, att han upprättat katalogen över de under exkursionerna tillsammans med FUIREN funna växterna. Att ifrågavarande undersökning ännu alltjämt bibliografiskt går under FUIRENS namn beror därpå, att efter FUIRENS död 1628 växtförteckningarna anträffades bland dennes papper och senare av BARTHOLINUS publicerades under FUIRENS författarnamn.[1]

Det dröjde sedan mer än ett sekel, innan Skåne åter blev föremål för floristiska undersökningar.[2] Från de följande hundra åren är, så vitt be-

[1] Medan FUIREN levde som privatman i Köpenhamn, där han som nämnt avled redan 1628, kom SPERLING under sitt långa, växlingsrika liv att spela en framträdande roll i Danmarks såväl botaniska och ekonomiska som politiska liv. Efter Skåneresan begav han sig till Italien för att där fortsätta sina studier. Under vistelsen vid universitetet i Padua gjorde han sig så känd för sina botaniska kunskaper, att han år 1626 fick av den venetianske rådsherren NICOLAUS CONTARINI — en annan CLIFFORD — i uppdrag att anlägga och ordna en botanisk trädgård. Detta uppdrag synes han ha utfört med sådan berömmelse, att han erhöll hedersnamnet Plinius secundus. De följande ödena i hans intressanta levnad, SPERLINGS upphöjelse och fall, har jag skildrat i ett arbete 1921. SPERLING avled år 1681 efter att i 15 långa år ha som statsfånge försmäktat i hårt fängelse. — Se även BAYS uppgifter i den av honom utgivna översikten över dansk botanisk litteratur (1890).

[2] Ansatser till en floristisk undersökning av Skåne synas dock ingalunda ha saknats under de närmast följande åren. SIMON PAULLI torde sålunda ha känt floran i Skåne tämligen väl, men det av honom utgivna arbetet Flora Danica (1648) meddelar endast få mera bestämda fyndortsuppgifter, och för växter från Skåne saknas sådana fullständigt. När PEDER KYLLING fyrtio år senare utgav Viridarium Danicum (1688), den första egentliga danska floran, omfat-

kant, beträffande Skånes flora endast att anteckna en uppgift i JOHAN LINDERS (LINDESTOLPE) Swenska Färge-konst (1720). Det heter där (p. 74) om *Rhamnus cathartica:* »Thetta Wahlbiörke- eller Wägtorna-Träd ... finnes mycket kring Ringsiön wid Bösiö-Closter».

Först på KILIAN STOBÆI tid gjordes emellertid vidare ansatser till en naturvetenskaplig utforskning av Skåne. När LINNÉ år 1727 kom som student till Lund, fann han i den så gott som obekanta skånska floran ett rikt fält för sina forskningar. Bekant är att han genom förmedling av sin förre informator och sedermera svåger, magister GABRIEL HÖÖK, fick inflytta hos den lärde doktor STOBÆUS — senare professor i Lund och arkiater — och åtnjuta dennes undervisning i skilda grenar av naturvetenskapen. Varmt omhuldad, kunde LINNÉ här i rikt mått tillfredsställa sin forskningslust, som mäktigt befordrades såväl genom umgänget med den lärde polyhistorn som genom den dagliga samvaron med andra STOBÆI lärjungar. De betydande naturaliesamlingar, STOBÆUS ägde av allehanda slag, stodo öppna för honom, och till dennes dyrbara, för sin tid synnerligen omfångsrika bibliotek erhöll han snart oinskränkt tillträde. Hos STOBÆUS fick LINNÉ sålunda göra bekantskap med ett Herbarium vivum av pressade och på vitt papper fastklistrade växter. Hans närmaste åtgörande blev nu att för sig upplägga en dylik samling över Skånes växter. Årstiden var visserligen framskriden — LINNÉ kom till Lund den 17 augusti och inflyttade hos STOBÆUS den 21 i samma månad[1] —, men den rika höstfloran i trakten stod i sitt flor. LINNÉ började genast ägna floran ett flitigt studium och lärde redan under hösten 1727 detaljerat känna densamma. »Han war ej wähl Student», skriver han i sin självbiografi, »förän han kiöpte sig JOHRENII Hodegus Botanicus, äfter TOURNEFORT ej kunde ärnås, och af honom lärde sig sjelf dennes metod. Han gick straxt», heter det vidare, »omkring på slätterne wid Lund, isynnerhet uht åht hafssidan, att leta äfter örter, som han ej sedt tillförene». Även våren 1728 synes LINNÉ ha flitigt begagnat till botaniska exkursioner, och dessa utsträckte han stundom, i likhet med höstens utflykter, långt utom stadens omgivningar. För dessa hans studier sattes emellertid ett slut genom det beklagliga missödet under en utflykt till Fågelsång — den 26 maj samma år —, då LINNÉ ådrog sig blodförgiftning i armen och för en månads tid blev urståndsatt att lämna staden. Och efter tillfrisknandet sade han farväl till Lund och begav sig till föräldrahemmet i Stenbrohult för att sedan som bekant fortsätta sina studier i Uppsala.

tande ej mindre än 1,103 arter jämte talrika fyndortsuppgifter för sällsyntare växter, hade Skåne redan i 30 år varit politiskt avsöndrat från Danmark.

[1] STOBÆUS bebodde det ännu kvarstående, men genom senare ombyggnad förändrade hörnhuset strax söder om domkyrkan, samma tvåvåningsbyggnad, där för närvarande domkyrkoarkitektens expedition är inrymd. Se närmare härom min uppsats om Linnæana (1925, p. 45).

Resultaten av LINNÉS nu nämnda undersökningar över Skånes flora finnas nedlagda i tvenne hans ungdomsarbeten, Catalogus plantarum rariorum Scaniæ (från år 1728 och förvarat i biblioteket på Löfsta) samt Spolia Botanica (från år 1729, bland samlingarna i Linnean Society i London). Båda dessa handskrifter utgåvos år 1888 i tryck genom E. ÄHRLING. Av den förra finnes därjämte en faksimiledition, utgiven genom friherre DE GEER till minne av Linnéjubileet 1907. I denna förteckning nämner LINNÉ 136 växter från Skåne, i sitt senare arbete 69, samtliga dessa redan upptagna i det förra. I Spolia Botanica redogör han även för Skånes naturförhållanden och meddelar i samband därmed följande upplysningar beträffande sina botaniska utflykter: »Man finner här [i Skåne] helt diverse örter ifrån dem man funnit i Småland, men tämel. öfwer ens stämmande med dem, som wäxa uti Upland. *Lund* ... hafwer omkring sig de mäste örter, som här komma att upräcknas, hwilka jag så mycket nogare komit att examinera, såsom jag 1728 hade åtskilliga discentes där att uti Botanicis inrätta. Hafsörterna hafwer jag tagit antingen wed *Malmöe* äl:r *Låmma* [Lomma] 1 mihl från Lund, ditt jag esomoftast gick att samla petrificationer i sanden wid hafsstranden. *Foglesång* är en gård, $^3/_4$ mihl från Lund, hwar jämte naturen giort sina theatrar och konstspehl: här är en hög backe av pyritide men liksom uti 2:ne delar klöfd, genom hwilken en ström rinner. På bägge sidor in åht bäcken är öfwer wuxet med buskasie, hwar uti allehanda raraste örter finnas. Här skulle man wähl kunna swärja», tillägger LINNÉ, »att gudarne haft sitt sedes, såsom en angenäm ort för alla i wärlden.»

I redogörelsen för de skånska växterna lämnar LINNÉ i allmänhet icke några mera bestämda fyndortsuppgifter. Sådana förekomma endast för 30 bland de sammanlagt 136 arter, hans Catalogus upptager, samt för 23 bland de 69, som nämnas i Spolia Botanica (andra delen, omfattande Plantæ Scanenses). Anförda efter modern nomenklatur, äro ifrågavarande växter följande:

från Lund och dess närmaste omgivning: *Lithospermum arvense*, *Malva silvestris*, *Veronica hederifolia*, *Reseda Luteola*, *Pulicaria vulgaris* (»på Lunds sumpige gator»[1]), *Bellis perennis*, *Chenopodium rubrum*[2], *Xanthium stru-*

[1] Med renligheten på Lunds gator var det den tiden, minst sagt, klent beställt. Att den lämnat åtskilligt övrigt att önska, framgår av prof. QUENNERSTEDTS humoristiska teckning av förhållandena i staden på KARL XII:S tid (II, pp. 129, 136). År 1734 tillkom väl en strängare stadga beträffande renhållningen i staden och särskilt rörande »på gatorne kringstrykande och lösa swin», men att den ej vidare respekterades, framgår därav, att genom akademiens försorg under år 1737 ej mindre än 24 svin blevo för ofog på gatorna och i akademiens trädgårdar infångade och lämnade till Hospitalet. Skrivelserna härom jämte övriga »Documenter om Gatornes renhållande och Swinens innystæengande», som finnas bland akademiens handlingar (Documenter om Oeconomie och Medelsaker 1670—1743) på Lunds universitetsbibliotek, bilda en försvarlig packe. Att under sådana i Lund rådande förhållanden en rik och yppig flora av ej minst ruderat- och adventivväxter kunnat frodas på gator och gränder är uppenbart.

[2] Eller kanske *Chenopodium murale*. Ovisst vilken art LINNÉ här åsyftar.

marium (»på dynghögarna utan för södra tullport»), *Amarantus Blitum* (»en enda planta fant jag wäxande på Lunds gata wid prof. SCULTENS gård»)[1], *Alyssum incanum;*

Fågelsång: *Petasites alba, Thalictrum aquilegifolium;*

Lomma: *Cakile maritima, Halianthus peploides, Salsola Kali, (Aster Tripolium, Plantago maritima);*

Malmö: *Cardamine hirsuta* (»straxt utanför Malmö uti en sidlänt äng: Vidi florentem die 1 maji»), *Stellaria Holostea, Alyssum incanum;*

mellan Malmö och Landskrona: *Erythræa pulchella;*

mellan Lund och Ystad: *Silene Armeria;*

mellan Hörby och Hurva: *Lunaria rediviva* (»denna har jag funnit uti en backe öfwerwuxen med buskasie, straxt wid landswägen emällan Hörby och Horre intet långt från endera af them»)[2], *Corydalis cava* (med röda och med vita blommor), *Astragalus glycyphyllus;*

Ramlösa: *Lonicera Periclymenum, Hedera Helix;*

Kristianstad: *Stratiotes aloides* (»skall finnas på ett ställe wid Christianstad uti ett kärr»);

Råbelöv: *Typha latifolia;*

mellan Råbelöv och Torsebro: *Melampyrum nemorosum var.* (»detta såg jag allenast en gång emällan Råble och Tåssebrods krudbruk 1726»);

Vittskövle: *Ribes nigrum* (»omkring Hwitsiöfle i siddorna»), *Anemone ranunculoides* och *Veronica triphyllos.*

Bland LINNÉS ovan citerade uppgifter synes mig särskilt hans anteckning beträffande den mellan Råbelöv och Torsebro funna formen av *Melampyrum nemorosum* med vit-, gul- och rödspräckliga blommor ägnad att väcka uppmärksamhet. Denna har han, som nämnt, funnit »allenast en gång emällan Råble och Tåssebrods krudbruk 1726». Sagda år var LINNÉ emellertid icke student. Något tryckfel i den Ährlingska editionen med avseende på årtalet 1726 föreligger ej, ty den av DE GEER utgivna faksimilupplagan av ifrågavarande manuskript, Catalogus plantarum rariorum Scaniæ, har samma årtal. Det är visserligen bekant, att LINNÉ i sina skrifter ej sällan gjort sig skyldig till minnesfel, men det förefaller dock osannolikt, att hans minne redan efter två år, när han nedskrev denna Catalogus, skulle svikit. Å andra sidan kan naturligtvis en rent tillfällig felskrivning ha skett, men det är också tänkbart, att LINNÉ, redan innan han avslutat sina skolstudier, och just sagda år 1726, fått från föräldrahemmet i Stenbrohult medfölja på någon resa till Skåne. I de självbiografiska anteckningar, LINNÉ efterlämnat, finnes emellertid intet, som häntyder på att han

[1] CARL SCHULTÉN (1677—1730), professor i österländska språk. Hans gård låg å hörntomten mellan Klostergatan och Stora Kyrkogatan.

[2] Troligen funnen vid de s. k. Pinelierna vid Gudmuntorp, där *Lunaria rediviva* ännu växer rikligt.

företagit en sådan resa. För min ovan uttalade förmodan finner jag dock ett visst stöd i en LINNÉS uppgift i Iter ad Exteros, där han säger sig ha besökt, bland andra landskap i Sverige, även Blekinge, ehuru denna uppgift ej återfinnes i någon annan LINNÉS anteckning. Man har antagit, att LINNÉ hänsyftar på någon resa under eller före studentåret i Lund, kanske på någon färd, han företagit i sin lärares, lektor JOHAN ROTHMANS, sällskap.[1] LINNÉ kunde då ha passerat Kristianstadstrakten och därvid mellan Råbelöv och Torsebro uppmärksammat den nämnda, egendomliga *Melampyrum*-formen.

Med avseende på de av LINNÉ anförda växterna är vidare anmärkningsvärt, att den för Skåne så utmärkande bokskogsfloran på våren endast flyktigt beröres. En i Skåne så allmänt förekommande växt som t. ex. *Anemone ranunculoides* nämnes sålunda endast från en plats, Vittskövle. De på vårväxter särskilt rika trakterna kring Fjällfotasjön och Yddingen, Dalby hage m. fl., vilka numera äro för varje botanist i Skåne välbekanta, synes LINNÉ ej ha besökt. Kanske beror detta därpå, att hans utflykter — såsom framgår av företalet till Spolia Botanica — åtminstone till en början närmast avsågo insamling av mineral, bergarter och fossil, naturalier, som mer än floran tyckas ha intresserat hans lärare STOBÆUS. Närmaste anledningen var väl dock, att LINNÉS utflykter i Skåne blevo avbrutna genom missödet i Fågelsång just vid den tid, då vårfloran i skogarna kring Lund står i sitt fagraste flor.

LINNÉS insamlingar av skånska växter härröra, såsom redan i det föregående antytts, såväl från sensommaren och hösten 1727 som från våren 1728. Närmare upplysningar om tiden för insamlingen meddelar LINNÉ visserligen icke, men av de anförda förteckningarna kan man, med kännedom om ifrågavarande växters blomningstid, tämligen säkert avläsa, när den skedde. Från exkursioner på hösten härröra sålunda *Euphorbia Peplus, Malva silvestris, Veronica triphyllos, Veronica spicata, Lepidium ruderale, Cakile maritima, Salsola Kali, Butomus umbellatus, Sagittaria sagittifolia, Stratiotes aloides, Hydrocharis morsus ranæ, Agrimonia Eupatoria, Xanthium strumarium, Gnaphalium arenarium, Artemisia maritima, Aster Tripolium* och *Ophioglossum vulgatum*. Vid vårens utflykter anträffades exempelvis *Asperula odorata, Primula farinosa, Valerianella olitoria, Adoxa Moschatellina, Stellaria Holostea, Anemone ranunculoides, Sanicula europæa, Orobus vernus, Corydalis cava* och *Petasites alba*.

För en del fyndortsuppgifter torde LINNÉ otvivelaktigt ha att tacka sina förmåner som särskilt gynnad och varmt omhuldad lärjunge till STOBÆUS. Detta synes t. ex. gälla beträffande de växter, han anför från Kristianstadstrakten, särskilt från Vittskövle, och från Ramlösa. Dessa

[1] WASTENSON har i ett meddelande i Fauna och Flora (1921) fäst uppmärksamheten på detta LINNÉS Blekingebesök.

trakter voro nämligen för STOBÆUS väl bekanta. Född i Vinslöv, ej långt från Kristianstad, och en tid bosatt i denna stad, där han vistades hos en sin släkting, postmästare LARS DIMBORG, hade STOBÆUS senare genom sina under årtionden fortsatta studier över kritfossilen ägnat flera platser i närheten av Kristianstad närmare undersökning. Vittskövle var honom särdeles välbekant. Här bodde hans svåger, trädgårdsmästaren ZACHARIAS SCHÜTZ[1], och den 6 april 1725 hade STOBÆUS på Vittskövle slott firat sitt bröllop med FLORENTINA SCHUBERT. Den praktik, han under många år utövat som läkare vid Ramlösa brunn, hade därjämte kommit honom att närmare lära känna även sistnämnda trakt. Troligen har LINNÉ fått medfölja vid en och annan resa, som STOBÆUS företagit till någon av dessa orter. Det kan också tänkas, att någon LINNÉS uppgift om där förekommande växter grundar sig på STOBÆI insamlingar eller av honom givna muntliga meddelanden. Vad särskilt beträffar Vittskövle, torde det emellertid få anses så gott som bevisat, att LINNÉ verkligen besökt denna trakt. Detta synes mig framgå dels därav att han, förutom de växter, han därifrån anför, vid Vittskövle synes ha insamlat talrika mineral, bergarter och försteningar,[2] dels av ett hans brev till STOBÆUS (från Uppsala den 8 november 1728), där han erinrar om »den lilla fogeln, som är så lik en *Motacilla*, hvilken blef uppstoppad på Hvitsiöfle, nemligen *Charadrius* s. *Hiaticula flavipes* RUDB.». Ytterligare kan i detta sammanhang hänvisas till de uppgifter, LINNÉ i ett senare arbete, Hortus Uplandicus (1730), meddelar angående vissa växter (t. ex. *Aloë margaritifera* och *Teucrium Marum*) i orangeriet på Vittskövle gods (Hortus Aschenbergianus[3] Hvitsiöfle). Å andra sidan synes en sådan uppgift som LINNÉS rörande *Stratiotes aloides:* »skall finnas på ett ställe wid Christianstad uti ett kärr», tyda på, att denna växt ej av honom själv anträffats, utan sannolikt genom STOBÆUS blivit honom bekant.

Förutom i ovan nämnda manuskript, Catalogus plantarum rariorum Scaniæ och Spolia Botanica, finnas uppgifter beträffande skånska växter i några andra LINNÉS handskrifter från samma tid. Catalogus plantarum rariorum Smolandiæ (1728) upptager endast en, *Fagus silvatica*, men i Plantæ Smolandicæ (första delen av Spolia Botanica) anför LINNÉ fyra arter från Skåne, nämligen *Gentiana Pneumonanthe*, *Hottonia palustris*, *Lonicera Xylosteum* (denna redan anförd i Catalogus plantarum rariorum

[1] Enligt Vittskövle sockens kyrkobok ingick ANNA CATHARINA SCHUBERT den 27 mars 1710 äktenskap med trädgårdsmästaren JOHAN ALBRECHT KRÜGER och efter dennes död (den 5 april 1717) med trädgårdsmästaren ZACHARIAS SCHÜTZ den 22 januari 1718.

[2] Omnämnda i Pluto Suecicus, en LINNÉS handskrift från år 1734 i Uppsala universitetsbibliotek. Den utgavs år 1907 av prof. C. BENEDICKS.

[3] Efter MARGARETHA VON ASCHEBERG (död 1753), änka efter ägaren till Vittskövle, Ugerup, Örtofta, Rosendal och flera andra gods i Skåne, överste KJELD CHRISTOFFER BARNEKOW (död 1700).

Scaniæ) samt *Arnica montana*. Ävenledes omnämner LINNÉ Salix oblongo incano acuto folio *C. B: Tourn: 591,* som hans fader inflyttat från Skåne till trädgården i Stenbrohult. Vilken *Salix*-art därmed åsyftas, har jag ej kunnat utreda. Kanske är det fråga om den redan då i Skåne på sina ställen planterade *Salix alba.*[1] I Plantæ Roslagicæ[2] (tredje delen av Spolia Botanica) möta vidare tvenne skånska växter, *Scnebiera Coronopus* och den s. k. *Sambucus Scaniæ*, den senare nämnd i det från något senare år härrörande tillägget.

En viktig källa för vår kännedom om LINNÉS botaniska studier under vistelsen i Lund lämna vidare hans arbeten Hortus och Adonis Uplandicus (handskrifter från åren 1730 och 1731). Här nämnas följande i Skåne vildväxande arter: *Valerianella olitoria, Cornus sanguinea, Cichorium Intybus* (Lund), *Bellis perennis, Chrysanthemum segetum, Achillea Ptarmica, Sambucus nigra, Bryonia alba* (Lund), *Corydalis cava, Melilotus officinalis, Silene Armeria, Polygonum Fagopyrum, Mercurialis perennis, Fagus silvatica* och *Carpinus Betulus.* Dessa arter äro i allmänhet redan i LINNÉS Catalogus och Spolia Botanica anförda från Skåne. LINNÉS arbeten Hortus och Adonis Uplandicus äro därjämte av intresse för de bidrag de meddela till vår kännedom om LINNÉS utflykter i Skåne. Förutom den akademiska trädgården, varifrån anföras *Ranunculus amplexicaulis?*, en art *Globulosa, Anthemis nobilis* och *Helianthus tuberosus,* (den senare blommande året 1727 sent på hösten, den 11 november) samt professorn, teologie doktor MARTIN HEGARDTS trädgård[3] i Lund *(Chenopodium ambrosioides)* besökte LINNÉ sålunda trädgårdar i Malmö *(Rubia tinctorum* och *Antirrhinum majus)* och i Kristianstad, vidare den ovan nämnda Hortus Aschenbergianus å Vittskövle *(Aloë margaritifera, Hesperis matronalis* och *Teucrium Marum)* samt Svenstorps trädgård *(Mentha Pulegium).*

De 28 juni 1728 lämnade LINNÉ, som ovan antytts, Lund för att efter någon tids vistelse i hemmet fortsätta studierna i Uppsala. Han nedskrev och fullbordade där i december samma år sin Catalogus. Bestämningarna

[1] I LINNÉS Adonis Stenbrohultensis (1732) finnes ej ifrågavarande *Salix*-art upptagen.

[2] I Botaniska Notiser (1925) har jag lämnat en närmare utredning om dessa LINNÉS Roslagsväxter och hans samarbete med domprosten OLOF CELSIUS angående Upplands flora.

[3] MARTIN HEGARDT (1685—1732), förste teologie professor och domprost. På sin resa genom Skåne år 1756 besökte ANDERS TIDSTRÖM ovan nämnda trädgård, vilken då innehades av medicine professorn GUSTAF HARMENS. TIDSTRÖM skriver därom (p. 25): »Professor HARMENS bor nedom torget på Stora gatan i stora huset, det Högstsalig Hans Maj:t Konung CARL XII innehaft och låtit tillbygga, då han var här i Lund 7 qvarts år. ... Professorns trädgård är en af de största i Skåne, har en ansenlig hop fruktträn, 2:ne fiskedammar med rudor, sköna häckar af berberis, liguster och afvenbok. *Rubia tinctorum* (krapp) var rätt vacker och nu i blomma, och är här stället, derest han först vuxit i Sverige. Tobaksplantor voro med blad, stora som skörten.» — Trädgården var belägen å nuvarande Katedralskolans tomt mot Grönegatan.

av de i Skåne insamlade växterna hade väl LINNÉ dock, åtminstone till största delen, slutfört redan under sin vistelse i Lund, där han ägde tillgång till STOBÆI stora och även på botaniska området rikt utrustade bibliotek samt till dennes herbarium. Och för de auktorer, LINNÉ citerat i Catalogus, var STOBÆI boksamling så gott som fullständig.

Den i Catalogus använda nomenklaturen följer i huvudsak TOURNEFORT, RIVINUS samt CASPAR och JOHANNES BAUHINUS. För en och annan växt har LINNÉ nog rådfrågat dessa auktorer, men i allmänhet torde han vid utarbetandet av detta sitt första utkast till Skånefloran ha nöjt sig med en bestämning av växterna efter tvenne kortfattade den tidens exkursionsfloror, JOHRENII Hodegus Botanicus (1710, 1717) och DILLENII Catalogus plantarum circa Gissam (1719). Av de sammanlagt 136 i LINNÉS Catalogus nämnda skånska växterna ha sålunda 78 bestämts efter JOHRENIUS, av de övriga 58 32 med ledning av DILLENII arbete. De återstående 26 växterna gå i några fall under kollektivbenämningar eller såsom av LINNÉ uppställda avarter (t. ex. efter blommornas färgvariationer), ett 20-tal under namn, hämtade från arbeten av TOURNEFORT, RUPPIUS, HEUCHER, BOERHAAVE m. fl.

Av de många synonymer, JOHRENII och DILLENII arbeten upptaga, citerar LINNÉ endast några få. Han har uppenbarligen träffat ett urval bland dessa och meddelat dem han vid bestämningen funnit säkrast eller mest betecknande. Endast undantagsvis torde han emellertid ha prövat citaten efter originalarbetena. Detta synes mig vara anledningen till de, låt vara smärre, ortografiska avvikelser, som på sina ställen möta, ej minst med hänsyn till TOURNEFORTS Institutiones. I den år 1888 utgivna upplagan av LINNÉS Catalogus återger ÄHRLING, vid fall av dylika avvikelser i LINNÉS manuskript, inom parentes motsvarande citat hos de anförda auktorerna. Vid en jämförelse med JOHRENII Hodegus Botanicus visar det sig emellertid, att den av LINNÉ använda läsarten redan där förekommer. LINNÉ har säkerligen, som redan antytts, i allmänhet icke rådfrågat vare sig TOURNEFORT eller vissa andra citerade författare. De av ÄHRLING i upplagan 1888 meddelade tillsatserna böra därför utgå. Vid jämförelse mellan JOHRENII arbete och LINNÉS Catalogus möta i detta senare manuskript några felaktigheter — särskilt med avseende på interpunkteringen —, som vanställa sammanhanget. Namnen för nedannämnda växter i LINNÉS Catalogus böra sålunda läsas:

66. Myosuros *J. B:* Holosteo affinis, Cauda muris *C. B:*

135. Evonymus vulgaris, granis rubentibus *T: C. B:* Evonymus multis, aliis Tetragonia *J. B:*

136. Ossea *Riv:* Cornus foemina *T. C: B.* Cornus foemina putata, Virga sanguinea *J. B:*

ÄHRLING har i sin edition av LINNÉS Catalogus och Spolia Botanica

återfört växtnamnen till modern nomenklatur. I några fall har dock växternas identifiering varit osäker, och för en art, 57. Eruca silv: angustifolia fl: luteo *J. B:* angustifolia austriaca *C. B:*, lyckades Ährling ej utreda, vilken växt Linné åsyftat. Beträffande tydningen av detta växtnamn ävensom rörande några andra spörsmål, som anknyta sig härtill, må följande meddelas.

4. Tithymalus maritimus, folio obtuso aurito, rubro perinde ac caule *Tourn:* Peplis *J. B:* maritima folio obtuso *C. B:* — De anförda synonymerna häntyda på *Euphorbia Peplis*, men Linné har uppenbarligen ej avsett denna art, utan *Euphorbia Helioscopia* eller kanske *E. palustris*. Sistnämnda art torde dock få lämnas ur räkningen, emedan denna — den tredje art inom släktet *Euphorbia*, som Linné beskriver i Flora Suecica (1745) — först blev honom bekant under öländska resan (1741). Hade *Euphorbia palustris* tidigare varit för honom känd från Skåne, hade han helt visst icke underlåtit att vid beskrivningen av arten från Öland omnämna detta. Johrenii Hodegus upptager 8 *Tithymalus*-arter; av dessa är 1 = *Euphorbia Cyparissias*, 4 = *E. Characias*, 5 = *E. Peplus*, 7 = *E. palustris* och 8 = *E. Helioscopia*. Den sistnämnda är otvivelaktigt Linnés ovan angivna art.

35. Veronica aqv: minor folio oblongo *T:* Anagallis aqv: min: folio oblongo *C. B:* — Johrenius anför därjämte som synonym Anagallis aquatica flore purpurascente, folio oblongo minor *I. B.*, ett namn, som Linné i Hortus Cliffortianus (1737) upptager under Veronica foliis oppositis læviter crenatis, floribus laxe spicatis ex alis. Ifrågavarande art är således *Veronica Beccabunga*, och det av Ährling i editionen 1888 med hänsyn till växtens identifiering bifogade frågetecknet kan utan vidare strykas.

57. Eruca silv: angustifolia fl: luteo *J. B:* angustifolia austriaca *C. B:* — Johrenius upptager därjämte följande synonymer: Eruca sylvestris angustifolia *Lob.* Eruca angustifolia *Lob.* Erysimum III. *Tab.* Wegsenff. Tabernæmontanus har avbildat nämnda växt såväl i Icones som i sin Kräuterbuch. Av hans ej oävna träsnitt framgår med full säkerhet, att den växt, Linné åsyftade, är *Erysimum cheiranthoides*.

60. Alsines variæ species mihi ignotæ. — Johrenius upptager 12 *Alsine*-arter, tillhörande de nuvarande släktena *Stellaria*, *Cerastium*, *Alsine* och *Halianthus*. Bland dessa 12 nämner Linné i Catalogus och Spolia Botanica *Stellaria Holostea*, i det senare arbetet därjämte *Halianthus peploides*.

70, 71. Undersökningarna av den här citerade Gundel[sheimer] äro anförda hos Johrenius i företalet till Hodegus Botanicus.

81. Cucubalus Plin: *T:* Cucubalum qvibusdam 1. Alsine baccifera *J. B.:* Alsine scandens baccifera *C. B:* — Johrenius upptager endast en Cucubalus: »Si calyx membranaceus: Fructus mollis est, seu bacca ovata; est Cucubalus». Linné torde ingalunda, såsom Ährling antager, åsyfta

Cucubalus baccifer, utan *Cucubalus Behen* eller *Lychnis dioica alba.* I Spolia Botanica nämnes växten icke och kan över huvud taget ej närmare bestämmas. För släktet *Cucubalus* ansåg TOURNEFORT vara utmärkande den bärlika frukten, vilket kanske förklarar feltolkningen.

100. Cardui species caule alato. — ÄHRLING antager, fast med tvekan, att härmed menas *Carduus acanthoides.* Troligare är dock, att LINNÉ avsett *Onopordon Acanthium,* en art, som TOURNEFORT benämner Carduus tomentosus, acanthi folio, vulgaris. I Spolia Botanica — vilket arbete LINNÉ som bekant senare utarbetade med ledning av sin Catalogus — nämnes endast sistnämnda TOURNEFORTS *Carduus*-art, varav torde framgå, att det även i LINNÉS Catalogus är fråga om *Onopordon Acanthium.*

131. Caprifolii qvædam species. — Då LINNÉ längre ned på samma sida nämner *Lonicera Xylosteum* (133. Chamæcerasus Dumetorum fructu gemino rubro *C. B:* Periclymenum rectum fr: rubro *J. B:* Xylosteum *Riv: Dod:*), är det uppenbart, att förstnämnda, ej närmare angivna art, vilken jämte *Hedera Helix* anföres från »Ramlösa Surbrun», utgör *Lonicera Periclymenum.* ÄHRLING har, ehuru med tvekan, tytt den på samma sätt.

128. Corallina. — Av ÄHRLING med tvekan hänförd till *Sertularia.* Det torde dock vara mera sannolikt, att LINNÉ härmed åsyftar *Ceramium-, Rhodomela-* och *Polysiphonia*-arter. I JOHRENII Hodegus, som LINNÉ av allt att döma följt även i detta fall, heter det nämligen i examineringsschemat för Herbæ Marinæ aut Fluviatiles, 4. »Si planta tenuissime divisa, ex partibus articulatione quâdam veluti conjunctis, vel in ramos capillaceos divisis, constans; est Corallina». Detta synes mig väl passa in på t. ex. *Ceramium rubrum.*

Vad beträffar LINNÉS andra arbete över Skåneväxterna, Spolia Botanica, råder tvekan endast med avseende på tvenne där anförda arter:

60. Chenopodium, Pes Anserinus primus *Tourn:* 506. — Hos JOHRENIUS anföras även följande synonymer: Atriplex dicta Pes Anserinus *I. B.* Blitum 4-tum & Solanum 4-tum *Trag.* Cynocrambe alterum genus *Cæs.* Melde, Gänsefuss, Schweinstodt. I DILLENII Catalogus, som LINNÉ här med säkerhet rådfrågat, läses: Atriplex sylvestris III. *Matth.* 342. Ett av LINNÉ, förutom ovanstående, citerat synonym från BAUHINI Pinax tyder otvivelaktigt på *Chenopodium rubrum*, men LINNÉ har kanske, såsom också ÄHRLING framhåller, menat *Ch. murale*, en art, som allmänt förekommer i och kring Lund.

62. Cynocrambe Dioscoridis *Tourn: Coroll.* 52. *C. B:* [1]22. *Prod.* 59. — Citatet ur BAUHINI Pinax (p. 122) lyder fullständigt: Cynocrambe Dioscoridis. In Matthiolo nostro & Prodromo descripta figurâ additâ. Avbildningen i BAUHINI Prodromos (p. 59) visar en typisk *Thelygonum Cynocrambe*, en växt, som dock aldrig, så vitt bekant, anträffats i Lund. Det andra av LINNÉ anförda synonymet, Blitum minus, återfinnes i hans Hortus

Cliffortianus såsom Blitum album minus *Bauh. pin.* 118 och senare i Flora Suecica (ed. 2) såsom *Amaranthus Blitum.* Det är säkerligen denna, tidigare — ännu på 1860-talet — i Lund ej sällsynta, ruderatväxt LINNÉ menat.

Under studietiden i Lund ägde LINNÉ ej något omfattande bibliotek. Några botaniska arbeten synes han emellertid ha förskaffat sig redan under skoltiden. I de självbiografiska anteckningarna från år 1724 heter det sålunda: »Pilten hade förskaffat sig åtskillige Böcker, dem han natt och dag läste, att han dem kunne på sina fingrar, såsom [ARVIDH MÅNSONS] Rydaholm Örta-Book, TILLANDS's Flora Aboënsis[1], PALMBERGS Serta Florea Suecana (usla wägledare), hwartill kommo änteligen BROMELII Chloris Gothica och RUDBECKII Hortus Upsaliensis, fastän desse sednare tycktes ännu för honom wara nog höglärde». Under sin lärare, lektor JOHAN ROTHMANS ledning hade han år 1726 fått »afrita Classes plantarum uti VALENTINI's Historia Plantarum, då Gossens hela tanka gick därpå ut, att kunna föra hwar och en ört till sin Class (äfter TOURNEFORTS sätt).» »Han war ej wähl Student», heter det i en annan anteckning, »förän han kiöpte sig JOHRENII Hodegus Botanicus, äfter TOURNEFORT ej kunde ärnås, och af honom lärde sig sjelf dennes method».

Som redan nämnts i det föregående, upprättade LINNÉ sin Catalogus huvudsakligen med ledning av JOHRENII Hodegus Botanicus. För ett mindre antal växter rådfrågade han, såsom man av nomenklaturen kan sluta, DILLENII Catalogus. Detta arbete synes han visserligen vid denna tid ej ha själv ägt, men det fanns i STOBÆI bibliotek. LINNÉ hade kanske redan tidigt på hösten 1727, tack vare sin förbindelse med studentkamraten DAVID SAMUEL KOULAS, fått i smyg låna denna DILLENII Catalogus ur STOBÆI bibliotek. När han senare, efter upptäckten av hans flitiga nattliga studier, erhöll oinskränkt tillträde till detsamma — efter vad han själv uppger, ett

[1] En och annan av dessa böcker hade LINNÉ kanske lånt, måhända ELIAS TILLANDS' ovan anförda Catalogus Plantarum prope Aboam inventarum (1683). År 1724 hade han till informator magister GABRIEL HÖÖK — som senare blev hans svåger —, och denne var ägare till ifrågavarande TILLANDS' bok. Detta exemplar, vilket LINNÉ kanske fått låna, finnes numera, väl bibehållet och bundet i pergament, å Botaniska Institutionens bibliotek i Lund, dit det kommit med den Agardhska donationen. Det bär å titelbladet utom C. A. AGARDHS namnteckning följande upplysande anteckningar: »SVENO HÖÖK, Pastor in Nöbbelöf, dono accepit hunc librum a Dno Studioso Aboensi HENRICO BARTHOLLINO, veteri discipulo apprime delecto, Aº 1690». »DANIEL LANG hunc librum dono accepit â Carissimo suo Patruo GABRIELE HÖÖK». — SVENO (LAURENTII) HÖÖK, »A:o 1678 Aboæ depositus, Upsaliam A:o 1681 accessit»; avled 1712. Dennes son GABRIEL HÖÖK var född i Nöbbeled 1698, död 1769. DANIEL LÅNG (född 1712, död 1779) var son till länsmannen JOHANNES DANIELSSON LÅNG och HELENA HÖÖK, GABRIEL HÖÖKS syster. Ovan nämnda bok har troligen förvärvats av CARL ADOLF AGARDH efter DANIEL LÅNGS son, jägmästare JOHAN DANIEL LÅNG, som avled 1802. De i Icones novæ tillskrivna svenska växtnamnen häntyda på SVEN HÖÖKS stil.

fjärdedels år sedan han inflyttat i STOBÆI hus, således i november samma år —, har han väl för en och annan växt därjämte rådfrågat de auktorer, JOHRENIUS och DILLENIUS citerat. Anmärkningsvärt är att LINNÉ, oaktat han själv ägde JOHRENII Hodegus[1], vid sina bestämningar i flera fall begagnat sig av STOBÆI exemplar. Som man finner av bokauktionskatalogen efter STOBÆUS, var detta STOBÆI exemplar av JOHRENII Hodegus sammanbundet med DILLENII Catalogus. Dessa båda böcker finnas numera på universitetsbiblioteket i Lund. De äro emellertid ej upptagna bland dem, som vid auktionen inköptes, och huru de kommit i bibliotekets ägo är över huvud taget ovisst. Att de tillhört STOBÆUS åren 1727 och 1728 framgår dels därav, att de bevisligen varit sammanbundna, dels även därav, att de, såsom jag funnit, bära anteckningar med STOBÆI och LINNÉS stil. Vid de hos JOHRENIUS (p. 159) beskrivna fyra arterna av *Chenopodium* träffar man nämligen hänvisningar till DILLENIUS[2] med en handstil, som slående överensstämmer med LINNÉS stil i den De Geerska faksimileditionen av Catalogus (1907)[3]. En rättelse å sidan 37 i samma bok härrör däremot från STOBÆUS, vars karakteristiska handstil återfinnes i tvenne anteckningar på bokens sista blad efter registret. I kanten å sidan 27 ha genom streck med bläck markerats tre *Veronica*-arter, *Veronica agrestis*, *V. triphyllos* och *V. hederifolia*, vilka LINNÉ, som ovan anförts, funnit i Skåne. Dessa streck torde sålunda vara ditsatta av LINNÉ. I universitetsbibliotekets exemplar av DILLENII Catalogus äro med liknande streck markerade några hattsvampar (p. 181—184), som LINNÉ sålunda lärt känna under vistelsen i Lund — den ena senare av honom benämnd *Agaricus campanulatus* —, ävensom ett par lavar och mossor (pp. 206, 229), såsom *Lichen juniperinus* och *Sphagnum palustre*.

Av de i LINNÉS Catalogus citerade auktorerna[4] saknades följande i STOBÆI bibliotek: RIVINUS, LOBELIUS och MORISON, ävensom CASPAR BAUHINI bekanta arbete Pinax theatri botanici. Sistnämnda, redan då sällsynta och högt skattade verk är visserligen upptaget i den Stobæiska auktionskatalogen, men av JOHAN LECHES utsago[5] veta vi, att STOBÆUS förskaffade sig detta först flera år efter det LINNÉ lämnat Lund.

Prof. C. FÜRST har fäst uppmärksamheten på att LINNÉ våren 1728 på STOBÆI borgen lånt böcker från universitetsbiblioteket i Lund. Av de

[1] Kanske var det första upplagan (1710) LINNÉ ägde. STOBÆI exemplar tillhörde den andra upplagan (1717).

[2] Anteckningarna lyda: Dill: Cat: 168; ibid: 169; Dill: Cat: 106; conf. Dillen: 67.

[3] Särskilt bevisande är förkortningen Dill: och motsvarande å sidorna 7, 10 och 17 i den faksimilerade editionen av LINNÉS Catalogus.

[4] STOBÆI exemplar av HEUCHERI Novi Proventus Horti Medici Wittenbergensis (1713), vilket LINNÉ efter allt att döma begagnat, finnes på Lunds universitetsbibliotek.

Se noten 1, p. 125 i det följande.

ännu bevarade lånesedlarna[1] framgår, att bland dem varit följande botaniska arbeten: JOHANNIS BAUHINI Historia plantarum universalis (tre mäktiga tomer), OLOF RUDBECKS Campus Elysius (andra tomen, den enda universitetsbiblioteket då ägde) samt »Herbarium Dodonæi». Huruvida med sistnämnda arbete avsetts DODONÆI Stirpium Historia Pemptades (Antwerpen 1617) eller Herbarius oft Cruydt-Boeck van REMBERTUS DODONÆUS (Antwerpen 1644), kan ej med säkerhet avgöras, då båda dessa arbeten, då som nu, funnos å biblioteket. Efter lånesedeln att döma, torde det dock ha varit den senare boken. Ett stöd för detta antagande finner jag ytterligare däruti, att STOBÆUS ägde DODONÆI Historia Stirpium, och LINNÉ hade

[1] Dessa ha avtryckts av FELIX BRYK i tidskriften Saisonen (vol, 4, 1919). De äro emellertid ej fullt troget återgivna, och deras ordagranna lydelse meddelas därför här nedan. Å p. 265 i bibliotekets lånejournal för år 1728 läses:

D: 27 [Februarii] »Låntes på (senare överstruket och ovan tillskrivet: af) Bibliotheket på Doct Stobæi wägnar Guil: Pisonis Historia med: et na[tur]alis indiæ orient. Item Aldrovandi ornithologia et (överstruket och ovan tillskrivet: och) Lib. De quadrupedibus.

Carl Linnæus».

(I kanten en tjänsteanteckning: rest[ituti]).

D 8 Mart. »Lånte af Bibliotheket på D: Stobæi wägnar Herbarium Dodonæi jemte Joh. Bauhini 3 tom. O. Rudbeckii camp. Elysei. Carl Linnæus».

Beträffande de nämnda arbetena må följande tilläggas.

Av ALDROVANDUS äger universitetsbiblioteket tvenne editioner, den ena i tvenne gamla läderband och omfattande Quadrupedia (Bononiæ 1616, 1637), den andra i stor folioupplaga och bunden i tre pergamentband. LINNÉ har säkerligen lånt de tvenne första volymerna av sistnämnda upplaga. Med full säkerhet kan detta sägas beträffande den andra volymen, emedan denna är bibliotekets enda edition av ornithologien (ULYSSIS ALDROVANDI Ornithologiæ hoc est de avibus Historiæ Libri XII [—XX]. Francofurti 1610—1613). Sannolikt har LINNÉ lånt även första volymen, Quadrupedia, av samma edition (ULYSSIS ALDROVANDI Quadrupedum omnium bisulcorum Historia. Francofurti ad Moenum 1547). Den tredje och största volymen av samma arbete kan LINNÉ emellertid ej ha lånt, emedan den å titelbladet bär KILIAN STOBÆI namnteckning och först efter dennes död inköptes. Den innehåller ett duplettexemplar av Quadrupedia och behandlar i övrigt fiskar, insekter, blötdjur, krustacéer och zoophyter; den del, som handlar om insekterna, bär namnteckningen PETRUS NIC. GARDÆUS Gothlandus. Samtliga dessa delar voro redan på STOBÆI tid sammanbundna till en volym, emedan ryggtiteln skrivits med dennes prydliga och karakteristiska handstil.

Av DODONÆUS finnas som nämnt tvenne böcker på biblioteket. Efter lånesedeln måste man närmast tänka på DODONÆI Herbarius oft Cruydt-Boeck, så mycket mera som STOBÆUS i sitt bibliotek ägde DODONÆI andra arbete, Stirpium Historiæ Pemptades.

Titeln å WILLEM PISONS arbete lyder: GULIELMI PISONIS . . . De Indiæ utriusque re naturali et medica. Libri quatuordecim. Amstelædami 1658. Arbetet, som är bundet i gammalt läderband, bär en andra titel, vilken är den, LINNÉ å lånesedeln kopierat, och som ger ett bättre uttryck för vad LINNÉ egentligen velat i arbetet se: GULIELMI PISONIS Historiæ Naturalis & Medicæ Indiæ occidentalis libri quinque.

LINNÉS karakteristiska förkortning av naturalis [naalis] i den ena lånesedeln återfinnes i ett utkast till Fundamenta Botanica (1730), som ÄHRLING återgivit i kommentaren till LINNÉS Ungdomsskrifter (band I, p. 93): CAROLI LINNÆI Smol-Sveci Medicin. et Histor. naal. stud. Fundamenta Botanica.

sålunda ej behövt låna detta arbete, då han hade tillfälle att studera det hemma i dennes bibliotek. Att LINNÉ i sin Catalogus vid 95: *Corydalis fabacea* och 112: *Cineraria palustris*, citerar de i Historia Stirpium förekommande namnen och ej de holländska benämningarna i Herbarius, är förklarligt, då han i Catalogus över huvud taget använder latinska namn. Vad beträffar RUDBECKS Campus Elysius, torde detta för sin tid oöverträffliga planschverk ha rådfrågats vid LINNÉS bestämning av vissa trädgårdsväxter, som han lärt känna vid sina studier i provinsens större trädgårdar.

Av sin lärare STOBÆUS erhöll väl LINNÉ till skänks en eller annan bok, någon kanske också av sin kamrat KOULAS. Efter överflyttningen till Uppsala synes hans botaniska bibliotek ha hastigt tillvuxit, och att det redan mot slutet av 1720-talet varit ovanligt rikhaltigt, framgår av en i Linnean Societys bibliotek förvarad handskrift: CAROLI NIC. FIL. LINNÆI Smol. Med. stud. Bibliotheca medica, vari under rubriken Botanica äro upptagna 21 arbeten och i naturvetenskap sammanlagt 216.

LINNÉ hade säkerligen redan i Lund till väsentlig del slutfört arbetet med Catalogus plantarum rariorum Scaniæ. Denna blev emellertid färdig först sedan han överflyttat till Uppsala, där det fortsatta arbetet med Catalogus i huvudsak torde ha bestått i bestämmande av de till densamma anslutna växterna från Småland. Men att även en och annan av de skånska växterna underkastades förnyad undersökning, framgår därav, att LINNÉ för *Lunaria* och *Oenanthe fistulosa* citerat BURSERI h:[ortus] sic:[cus], den berömde botanisten JOACHIM BURSERS stora herbarium, som då ännu förvarades på universitetsbiblioteket i Uppsala. LINNÉS Catalogus är daterad den 8 december 1728. Ännu i november arbetade LINNÉ bevisligen med densamma, ty i brev till STOBÆUS (den 8 november) frågar han denne till råds beträffande tvenne i Småland anträffade »herbæ innominatæ», vilka STOBÆUS bestämt, den ena till Triglochim *Riv.*, den andra till Scirpus foliaceus humilis; sistnämnda växt hade LINNÉ funnit upptagen i BURSERS herbarium under namnet Cariophyllus marinus pumilio flore. Vilken auktor STOBÆUS uppgivit för det av honom meddelade namnet är ej bekant; i LINNÉS Catalogus går denna växt — senare kallad *Litorella lacustris* — under det namn, den bär i det Burserska herbariet.

Ett halvt år senare (1729) avslutade LINNÉ sitt andra arbete över Skåneväxterna, Spolia Botanica. Av de 126 i Catalogus nämnda återfinnas här 69. Medan LINNÉ i sitt tidigare arbete anför endast några få synonymer och ej meddelar närmare hänvisningar till de auktorer, han rådfrågat, har han i Spolia Botanica tillagt ett flertal synonymer och för varje växt anfört den sida i citerade arbeten, där ifrågavarande namn förekommer. Arbetet ger i övrigt intryck av en grundlig omarbetning av materialet i

Catalogus. Spolia Botanica är daterat den 5 maj 1729. Såsom redan Ährling anmärker, föreligger emellertid med avseende på vissa däri upptagna växter säkerligen antedatering.

Av ett visst intresse är den »experimentering med ståndpunkter», som med avseende på den systematiska uppställningen kommer till uttryck i dessa Linnés tidigaste arbeten. I sin Catalogus har han sålunda för de skånska växterna i huvudsak använt Tourneforts system, för de härtill anslutna småländska åter begagnat sig av Rivini. I trilogien Spolia Botanica — Plantæ Smolandicæ, Scanenses, Roslagicæ — är uppställningen enligt resp. Tourneforts, Rivini och Raji systemer.

I en i denna tidskrift meddelad uppsats (1922) har jag sökt leda i bevis, att domprosten Olof Celsii numera å Riksmuseum förvarade stora herbarium, Flora Uplandica, som denne år 1730 förärade drottning Ulrika Eleonora, innehåller en om ock ofullständig typsamling av Linnés i Skåne och Småland insamlade växter. Dessa tidigare okända original- eller kanske rättare duplettexemplar ur Linnés äldsta herbarium — måhända de enda, som ännu därav äro i behåll — träffas i ett supplement, som omfattar växter från andra provinser i landet än Uppland, och utgöra 30 i ovan antydda uppsats närmare beskrivna arter. Bland dem återfinnas följande, vilkas fyndorter redan i Catalogus och Spolia Botanica äro angivna: från Lund: *Pulicaria vulgaris, Veronica hederifolia, Reseda Luteola;* från Malmö: *Stellaria Holostea, Cardamine hirsuta;* mellan Malmö och Lund: *Silene Armeria;* mellan Malmö och Landskrona: *Erythræa pulchella;* mellan Hörby och Hurva: *Lunaria rediviva, Corydalis cava* och *Astragalus glycyphyllus;* från Vittskövle: *Anemone ranunculoides.*

Kanske återfinnes också någon av Linné anträffad skånsk växt i en annan tidig Linnés växtsamling, det lilla herbarium, som tidigare tillhört Delessertska museet i Paris och numera förvaras i Genève. Denna samling, av intresse särskilt för de i Linnés Flora Lapponica (1737) beskrivna växterna, omfattar förutom växter från Lappland, Uppland, och Småland — bland de senare *Lactuca muralis, Arnica montana* och *Litorella lacustris,* sistnämnda exemplar troligen från Stenbrohult — ytterligare några utan upplysning beträffande fyndorten, såsom *Stratiotes aloides* och *Sagittaria sagittifolia,* vilka kanske förskriva sig från Skåne och utgöra de exemplar, Linné nämner av ifrågavarande arter i sin Catalogus.[1] Linné medförde denna växtsamling på sin utrikes resa 1735 och skänkte den under vistelsen i Holland till Johannes Burman. Dennes son överlät senare samlingen till Benjamin Delessert. Tyvärr föreligger detta intressanta herbarium ej längre i ursprungligt skick, utan har efter överförandet till Genève upplösts och dess växter inrangerats bland museets övriga samlingar.

[1] Enligt Flora Lapponica anträffade Linné *Stratiotes aloides* även under Lapplandsresan (1732), vid Kemi älv.

Ett 30-tal skånska växter finnas vidare i LINNÉS herbarium i Linnean Society. Följande bära påskriften Scania med LINNÉS hand: *Inula Britanica, Salix sp., Salix repens, Phleum arenarium, Koeleria glauca, Airopsis præcox, Psamma arenaria, Peucedanum Oreoselinum, Helosciadium inundatum, Anthericum Liliago, Scleranthus perennis, Dianthus superbus, Stellaria nemorum, Cerastium arvense, Euphorbia exigua* (Lundini PALM), *Fragaria elatior* (Lundini Scan.), *Cochlearia danica, Nasturtium officinale, Astragalus arenarius, Lotus uliginosus* (tillskrivet med LINNÉS hand: ROSEN. Lund), *Crepis biennis, Hypochæris radicata, Carduus acanthoides, Senecio aquaticus, Senecio paludosus, Carex arenaria* och *Blechnum Spicant.* Såsom framgår av förteckningen, kan man här endast i någon enstaka växt se en relikt från LINNÉS herbarium 1727 och 1728, och det troliga är väl, att samtliga dessa växter härröra från senare tid, sannolikt från skånska resan 1749. Endast följande tre bära närmare fyndortsbeteckning: *Euphorbia exigua, Fragaria elatior* och *Lotus uliginosus*, alla från trakten av Lund och den sista där insamlad av EBERHARD ROSÉN. Enligt HARTMAN (p. 135) är ovan anförda exemplar av *Inula Britanica* troligen det samma som LINNÉ anträffade vid Gunnarstorp (Flora Suecica, 1755). Tvenne växter, som LINNÉ insamlat 1727 och 1728, *Helianthus tuberosus* (från akademiska trädgården i Lund) och den lilla, i Spolia Botanica utförligt beskrivna *Centaurium semiunciale,* som han »fant straxt wid Lund på trädet äl:r åkrarna, som wilade sig», och som han enligt egen uppgift förvarat i sin Horto sicco (herbarium), finnas däremot ej bland de Linnéska herbariesamlingarna i London.

LINNÉS i det föregående utförligt omnämnda arbeten, Catalogus plantarum rariorum Scaniæ och Spolia Botanica, blevo som bekant först år 1888 utgivna, bland LINNÉS ungdomsskrifter.[1] Det första tryckta arbete av LINNÉ, som omnämner skånska växter, är Hortus Cliffortianus (1737). Här upptages från Skåne ett stort antal växter, bland vilka skola nämnas: *Valeriana dioica, Sherardia arvensis, Asperula odorata, Evonymus europæa, Cornus sanguinea, Primula farinosa, Anagallis arvensis, Lonicera Periclymenum, Convonvulus Soldanella*[2], *Gentiana Pneumonanthe, Chenopodium ambrosioides, Salsola Kali, Oenanthe fistulosa, Bupleurum rotundifolium, Daphne Mezereum, Convallaria verticillata, Adoxa Moschatellina, Reseda Luteola, Anemone ranunculoides, Teesdalia nudicaulis, Alyssum incanum, Lunaria rediviva, Cardamine hirsuta, Barbaræa vulgaris, Brassica nigra,*

[1] Ett annat LINNÉS i manuskript föreliggande arbete från denna tid, Flora Dalekarlica (1734), tryckt genom ÄHRLING år 1873, upptager *Astragalus glycyphyllus,* »den jag aldrig i Swerige tillförene wild observerat, mehr än på 2 ställen i Skånska slätten kring Lund» (p. VI). Bland odlade växter nämnas från Skåne *Carum Carvi* och *Vicia sativa* (pp. 12, 35).

[2] Uppgiften om denna växt, vilken tydligen tillkommit av förbiseende, återfinnes ej i Flora Suecica eller senare arbeten av LINNÉ.

Malva silvestris, Ononis arvensis. Astragalus glycyphyllus. Medicago lupulina. Melilotus officinalis. Artemisia campestris. Petasites alba. Achillea Ptarmica. Cineraria palustris. Chrysanthemum segetum. Bellis perennis, Xanthium strumarium. Amarantus Blitum, Carpinus Betulus och *Mercurialis perennis.*[1] Mera bestämda fyndortsuppgifter bifogas för *Chenopodium ambrosioides* (»Lundini in Scania»)[2], *Alyssum incanum* (»Circa Lundinum & Malmogiam Sveciæ»), *Lunaria rediviva* (»In Scania inter Christianopolim & Lundinum; & quidem inter diversoria publica Horva & Horre [Hurva & Hörby] juxta viam in colle»), *Thalictrum aquilegifolium* (»In Scania prope Lundinum ad pagum Fogelsong»), *Petasites alba* (»in Scania juxta Lundinum ad pagum Fogelsong») och *Amarantus Blitum* (»Lundini in Scania»).

I Flora Lapponica, utgiven samma år, nämner LINNÉ i förbigående följande sex Skåneväxter: *Veronica hederifolia* (allmän vid Malmö och Lund), *Primula farinosa. Carum Carvi* (sås i Skåne), *Convallaria verticillata. Linnæa borealis* (Skånes skogsbygd) och *Arnica montana.*

Skånska växter har LINNÉ vidare anfört i följande arbeten: Om medicinalväxterna (1741) (45 arter), Samling af Et Hundrade Wäxter, upfundne på Gothland, Öland och Småland (1741) (13 arter), Färgegräs på Gotland och Öland (1742) (3 arter), Öländska och Gothländska Resan (1745) (6 arter) samt slutligen Flora Suecica (1745), där inemot 200 arter från Skåne och bland dem 37 med närmare angivna fyndorter äro omnämnda.

Av dessa LINNÉS arbeten är det väl förstnämnda uppsats, om medicinalväxterna, som man minst synes ha uppmärksammat såsom källskrift för Skånes flora. Bland de 45 arter, LINNÉ där omnämner från Skåne, skola följande anföras: *Verbena officinalis, Pulmonaria officinalis, Lonicera Periclymenum* (»i Skåne wid Helsingborgs Redden»), *Lysimachia Nummularia, Lithospermum officinale, Datura Stramonium, Cynanchum Vincetoxicum, Acorus Calamus* (»wid Christianstad»), *Agrimonia Eupatoria, Aquilegia vulgaris, Betonica officinalis, Antirrhinum Orontium, Dentaria bulbifera, Melilotus officinalis* (»emellan Lund och Malmö»), *Arnica montana, Matricaria Chamomilla, Equisetum arvense* och *Sticta pulmonaria.* De flesta i denna förteckning härröra väl, liksom andra här ej uppräknade skånska växtarter, från LINNÉS insamlingar redan under studentåret i Lund. Att en del av dem ej äro upptagna i Catalogus och Spolia Botanica förklaras, synes mig, därav, att han i dessa uppsatser utelämnat »alla dem, som tillika både wäxa i Småland och Skåne». Och kanske voro ej alla växter, LINNÉ då insamlat, bestämda, när han nedskrev sin Catalogus. I företalet läses där nämligen: »Jag kan eij näka med mindre många äro utelämnade,

[1] Flertalet av de i Hortus Cliffortianus nämnda växterna från Skåne upptages i Prolegomena till ELIAS FRIES' Flora Scanica (1836), p. VIII.

[2] Troligen avses en annan art, enligt ELIAS FRIES kanske *Chenopodium Vulvaria.*

som jag dels icke haft tillfälle komma om, dels warit och äro mig ännu obekanta.»[1]

Bland de i uppsatsen om Sveriges medicinalväxter upptagna arter, som LINNÉ själv torde ha funnit i Skåne, ehuru de ej därifrån nämnas i Catalogus eller Spolia Botanica, kunna anföras *Pulmonaria officinalis*, *Sambucus nigra*, *Origanum vulgare*, *Matricaria Chamomilla* och *Equisetum arvense*. En annan växt, *Datura Stramonium*, kände LINNÉ med säkerhet från Skåne, ty han omnämner densamma i en liten, i Linnean Society förekommande förteckning över skånska växter, upprättad som det synes redan på hösten 1727. Vad beträffar *Lithospermum officinale*, kunde LINNÉS uppgift beträffande denna växt kanske bero på minnesfel. LINNÉ hade nämligen ej funnit den i Skåne under åren 1727 och 1728. I växtförteckningen från LINNÉS besök å Kofsan den 23 juni 1731 heter det om *Lithospermum [officinale]:* »heic sponte prevenire admiratione dignum cum in tota svecia spontanea etiamnum non observata sit planta hæc.»[2] Formuleringen av denna anteckning utesluter antagandet, att LINNÉ vid fyndet av växten å Kofsan kommit att erinra sig densamma från någon plats i Skåne, där han tidigare iakttagit den. Enligt Catalogus var *Lonicera Periclymenum* bekant från Ramlösa. I arbetet om medicinalväxterna anföres den som nämnt från »Skåne wid Helsingborgs Redden». Detta kunde antyda, att LINNÉ antecknat denna — och kanske ett antal för honom tidigare okända skånska växter — vid något senare besök i Skåne. Efter studentåret i Lund besökte han Skåne tre gånger på 1730-talet och sedan under skånska resan (1749), som dock här ej kan komma i betraktande. År 1732 nedreste LINNÉ från Stenbrohult till Lund för att hos sin forne lärare STOBÆUS lära känna stenarternas indelning. Uppehållet, som varade endast ett par dagar, skedde i februari månad, och någon växtundersökning kunde då ej förekomma. Andra gången passerade LINNÉ Skåne i april 1735 på resan till utlandet. I Iter ad Exteros nämner han emellertid ingenting om botaniska observationer de dagar (17—19 april), han uppehöll sig i Hälsingborg, men väl meddelar han detaljerade uppgifter om växtligheten i Helsingör. På återfärden efter utlandsvistelsen passerades Hälsingborg åter den 28 juni 1738, och det kunde tänkas, att LINNÉ då, ehuru inga hans anteckningar därom förmäla, observerat och tecknat sig till minnes ifrågavarande växter.

ELIAS FRIES har i Flora Scanica givit uttryck för en dylik tolkning av några till tiden omtvistade fyndortsuppgifter i LINNÉS Flora Suecica. I förevarande fall är emellertid denna tydning oriktig. Den grundar sig, som jag funnit, på en falsk uppgift i biografierna över JOHAN LECHE, den forskare, som under åren närmast efter LINNÉS vistelse i Lund ingående

[1] T. ex. 60. Alsines variæ species mihi ignotæ i Catalogus.

[2] J. M. HULTHS uppsats om handskrifterna till LINNÉS Flora Kofsöensis, p. 66.

sysselsatte sig med Skånes flora. Såväl i SACKLÉNS läkarehistoria som HJELTS levnadsteckning över LECHE i Åbo universitets lärdomshistoria anföres nämligen, att LINNÉ först vid ett sammanträffande med LECHE i Stockholm 1743 eller 1744 gjort den senares bekantskap och då lärde känna dennes i Skåne funna växter. LECHES bekantskap med LINNÉ daterar sig emellertid redan från 1730-talet, närmare bestämt det år (1738) LINNÉ hemkom från sin utlandsvistelse. Av LECHES omfattande brevväxling med LINNÉ[1] — en brevväxling, som inleddes med och övervägande rör Skånes flora — framgår nämligen, att LINNÉ under flera år regelbundet mottog från LECHE förteckningar över de växter, denne anträffade i Skåne, innan han ännu utgivit Primitiæ. En av LECHE upprättad förteckning, upptagande 115 växter, sändes sålunda till LINNÉ den 14 september 1738. Fyndorter nämnas ej i detta brev, men i tvenne senare skrivelser (den 4 november samma år och den 8 februari 1739) anföras sådana för ett flertal skånska växter. När LINNÉ skrev sin uppsats om medicinalväxterna[2], hade han sålunda dessa LECHES anteckningar att tillgå, och på detta sätt förklaras hans uppgifter beträffande *Aquilegia vulgaris*, *Verbena officinalis*, *Lithospermum officinale*, *Betonica officinalis*, *Antirrhinum Orontium*, *Dentaria bulbifera* och *Lysimachia Nummularia*, vilka samtliga återfinnas i dessa LECHES förteckningar. De tvivelsmål, LINNÉ till en början hyst, huruvida *Lysimachia Nummularia* och *Verbena officinalis*, ävensom t. ex. *Lepidium latifolium*, verkligen tillhöra Skånes spontana flora — tvivel, åt vilka han givit uttryck i anteckningar till nämnda brev — hävdes genom LECHES senare skrivelser.[3] Beträffande ytterligare en växt från Skåne, *Cynanchum Vincetoxicum* [Hirundinaria], omnämnd i uppsatsen angående medicinalväxterna, är det emellertid ovisst, varifrån LINNÉS uppgift om denna härleder sig, då den — ehuru upptagen i LECHES Primitiæ — ej återfinnes i dennes i brev meddelade förteckningar. Kanske hade LINNÉ sett den i STOBÆI herbarium eller i dennes frukt- och frösamling.

[1] Originalbreven i denna vidlyftiga korrespondens finnas i Linnean Societys bibliotek. Avskrifter ha till mig utlånats ur de å Uppsala universitetsbibliotek deponerade samlingarna av Linnébrev, och beder jag att till överbibliotekarien d:r J. M. HULTH få uttala mitt hjärtliga ack för det välvilliga tillmötesgående, varmed dessa för studiet av LINNÉ och LECHE betydelsefulla dokument ställts till mitt förfogande, ävensom för en del upplysningar, som varit mig till stor nytta vid slutförandet av här publicerade arbete.

[2] Från Blekinge nämnes *Daphne Mezereum* [Laureola], kanske den enda växt LINNÉ därifrån anfört. Jämför LINNÉS uppgift i Flora Suecica: »plantas ut investigarem, peragravi . . . Blekingiæ Lucos». Se även sid. 106 i ovanstående uppsats.

[3] I brev den 4 november 1738 gör LECHE en förfrågan beträffande en till LINNÉ avsänd växt: »nr. 26. Lapathum maritimum, sed apud quem auct. invenio?» I anteckning till brevet meddelar LINNÉ: »vidi plantam circa Lommam quondam, non memini, utrum aliquem eam descripsisse legerim, nec ne inquiram». Denna av LINNÉ vid Lomma funna växt återfinnes i Catalogus, 117. Lapati marini species, synonym med *Rumex maritimus*. Växten är beskriven av BOCCONE (LECHES Primitiæ, p. 7; LINNÉ i Skånska Resan, p. 248).

År 1744 utgav LECHE som nämnt sin för vår kännedom om Skånes flora synnerligen viktiga dissertation Primitiæ Floræ Suecicæ. De många fyndorter för skånska växter han där anför — ej mindre än 85 arter[1], varav dock ett trettiotal redan tidigare voro av LINNÉ anträffade i Skåne — upptog LINNÉ i Flora Suecica (1745).[2] Han omnämner där även åtskilliga andra av LECHE i Skåne, Västergötland och andra delar av landet gjorda växtfynd, varom han, förutom genom dennes Primitiæ, erhållit kännedom genom sin korrespondens med LECHE alltsedan år 1738. I ett och annat fall finner man LECHES namn där ej citerat, t. ex. vid *Hydrocotyle vulgaris*, som i Flora Suecica anföres som växande i Skåne. Denna uppgift har utan tvivel meddelats honom av LECHE, ty i Plantæ Smolandicæ, 20 (Spolia Botanica) har LINNÉ om *Hydrocotyle* antecknat: »In Uplandia vel Scania non adhuc reperta». Från LECHE härröra väl även följande tre i Flora Suecica från Skåne upptagna växter: *Cornus sanguinea* (Hammarskog), *Chærophyllum temulum* (Övedskloster) och *Neottia Nidus avis* (Övedskloster). Ingen av dessa nämnes i LECHES Primitiæ, de två senare ej heller av LINNÉ i tidigare arbeten; och beträffande *Cornus sanguinea* heter det i Spolia Botanica endast: »16. Ossea . . . Där skogsbygden och slätten gräntzar tillhopas.»

Fyndorterna för ännu två i Flora Suecica från Skåne nämnda växter blevo LINNÉ år 1741 bekanta genom några hans följeslagare på öländska resan, JOHAN MORÆUS, HANS JACOB GAHN och GOTTFRID DUBOIS.[3] Dessa togo nämligen på hemresan från Kalmar vägen över Blekinge och Skåne och anträffade därvid *Hordeum murinum* (på vallarna i Landskrona) och *Dianthus arenarius* (mellan Sölvesborg och Kristianstad).

Under studietiden i Lund meddelade LINNÉ undervisning åt flera sina kamrater. Redan 1727, då han blivit närmare bekant med medicine studeranden DAVID SAMUEL KOULAS, »läs han för honom Physiologien[4], såsom han den lärt af Doct. ROTHMAN, hwaremot KOULAS alla nätter utlånade böcker utur STOBÆI Bibliotheque till LINNÆUS». Och år 1728 hade LINNÉ, såsom en annan självbiografisk anteckning lyder, »åtskilliga discentes där att uti Botanicis inrätta», bland dem MATHIAS BENZELIUS och NILS RETZIUS.

[1] Närmare angivna av ELIAS FRIES i Prolegomena till Flora Scanica (1836), p. VIII, IX.

[2] I not till Spolia Botanica (p. 101) anför ÄHRLING, att *Lunaria rediviva* ej omnämnes i LECHES Primitiæ. Denna uppgift beror på förbiseende, då växten i fråga där nämnes från Övedskloster och ön Lybeck vid Krageholm (l. c. p. 12).

[3] Se FRIES' Linnébiografi, I, p. 308.

[4] Härmed åsyftas HERMAN BOERHAAVES Institutiones medicæ in usus annuæ exercitationis domesticos digestæ. Se härom vidare ÄHRLINGS kommentar till LINNÉS Ungdomsskrifter, I, p. 14.

Kanske var det den entusiastiske och energiske LINNÉS undersökningar över Skånes flora och de oväntat rika resultat, dessa hans studier lämnat, som gåvo ny näring åt STOBÆI verksamhetslust och forskarnit. Året efter det LINNÉ lämnat Lund se vi sålunda STOBÆUS realisera den plan, han länge hyst, att från naturvetenskaplig synpunkt mera systematiskt utforska Skåne. Själv kroppsligen svag och ofärdig, måste STOBÆUS till stor del överlåta ett dylikt företag åt sina lärjungar. Oegennyttigt ställde han emellertid medel till förfogande, och sommaren 1729 anträdde trenne unga studerande en forskningsresa genom Skåne. I denna färd deltogo de ovan nämnda MATHIAS BENZELIUS (BENZELSTJERNA), senare statssekreterare och överpostdirektör (död 1791), och NILS RETZIUS, sedermera provincialmedicus i Malmöhus och Kristianstads län (död 1757); den tredje var JOHAN FJELLSTRÖM, senare amiralitetsmedicus i Karlskrona (död 1760). Under resan gjordes dagboksanteckningar och företogs väl även insamling av naturalier. Till stor förlust för vetenskapen ha emellertid dessa anteckningar gått förlorade. Likaså är det att beklaga, att samma öde träffat STOBÆI säkerligen för sin tid betydande och rikt försedda herbarium, vari väl de under resan anträffade växterna införlivats. Åt eftervärlden har sålunda intet bevarats, som kunnat giva närmare upplysning om denna på STOBÆI initiativ anställda och av honom bekostade forskningsfärd. Kanske var det under samma resa ett antal av STOBÆUS beskrivna dendritformer anträffades. I en år 1730 utgiven avhandling, De Dendrite Scanico, anför STOBÆUS såsom fyndorter för dylika bildningar Kropp, Rosendal, Ramlösa, Ignaberga, »Cataracta Forssakar» och Andrarum.[1] De till grund för denna undersökning liggande dendritfynden hade, såsom STOBÆUS själv uppger, blivit gjorda av hans lärjungar, det i avhandlingen först beskrivna sålunda av MATHIAS BENZELIUS, som även utfört teckningarna till den avhandlingen åtföljande planschen (Tab. I). Om denne sin lärjunge skriver nämligen STOBÆUS: »Juvenis literis & moribus ornatissimus, Parentum nobilissimorum maxima spes & delicium, D:nus MATTHIAS BENZELIUS, rerum naturalium indigator strenuissimus & dilectissimus (qui etiam primus Glossopetras Scanicas detexit) invenit & mihi obtulit.»[2]

Några rent botaniska skrifter av KILIAN STOBÆUS äro ej kända med undantag av en beskrivning i Acta Upsaliensia (1723) över en i Lund anträffad fascierad *Hesperis matronalis*. I denna avhandling omnämner han

[1] Även nämnda i en senare avhandling: Historia Naturalis Dendritæ Lapidumque cognitorum. Præside KILIAN STOBÆO, respondente NICOLAO RETZIO. Londini Gothorum 1734.

[2] JOHAN LECHE fäller emellertid om STOBÆI tidigare lärjungar ett mindre fördelaktigt omdöme. Enligt dennes brev till LINNÉ den 31 mars 1742 skulle de ha visat endast ringa intresse för åtminstone botanisk forskning. »Hans [STOBÆI] första Disciplar KOULAS, RETZIUS, M. BENZELIUS, REEF, af hwilka några blefwo brukade til Botaniska resor, hade aldrig memoriam localem. Den man skall nödga til skogen bitter intet många djur.» — Den här omnämnde MÅRTEN REEF blev kunglig livmedicus och assessor i Collegium Medicum (död 1764).

därjämte några teratologiska och cecidologiska fynd, särskilt en av *Aulacidea hieracii* deformerad *Hieracium murorum*.[1] Att ett måhända floristiskt utkast av STOBÆUS förefunnits, antydes i ett brev den 27 september 1728 från hans forne lärjunge KOULAS, som då vistades i Uppsala. Denne skriver: »Hl. Doct. CELSIUS hat mich ersucht den Hl. Doctor um dessen Catalogum Plantarum Scanensium zu bietten, weil Er im Begriff ist Floram Uplandicam instehendes Jahr zu ediren.» Vad härmed åsyftas har ej kunnat med säkerhet utredas. Måhända är det fråga om en katalog över STOBÆI herbarium. I brev till STOBÆUS den 23 juni 1729 skriver LINNÉ: »Doctor CELSIUS communicerade med mig Hr Professorens Methodus itineris curiosa p[er] Scaniam, hvilken var härlig.» Det är föga troligt, att denna STOBÆI Methodus är samma arbete som STOBÆI ovan nämnda Catalogus. Mera sannolikt förefaller, att hans Methodus var den instruktion, han utfärdat för sina lärjungar vid resan genom Skåne. Då brevet avsändes från Uppsala redan så tidigt som den 23 juni 1729, kan det nämligen ej gärna vara fråga om de under resan vunna resultaten, ej heller om några därvid gjorda samlingar, emedan resan svårligen kunnat dessförinnan medhinnas och dess resultat meddelas CELSIUS i Uppsala. ÄHRLING har fäst uppmärksamheten på en i SACKLÉNS läkarehistoria omnämnd handskrift av STOBÆUS, Sciagraphia Orychthographiæ Scaniæ, som kanske är samma arbete som ovan nämnda Methodus. I tvenne senare skrivelser (den 25 mars och 1 september 1730) beder LINNÉ STOBÆUS låna honom en annan katalog, »den lofvade och högst åstundade Catalogus Musæi Mineralis D. STOBÆI», tydligen en förteckning över stensamlingen i STOBÆI museum.

Några år in på 1730-talet slöt sig till STOBÆUS som lärjunge en ung, för naturvetenskap livligt intresserad forskare, som det senare blev förunnat att lämna den första mera utförliga redogörelsen för Skånes flora, den ovan flerestädes nämnde JOHAN LECHE. Redan då han kom till STOBÆUS (år 1733), var han väl bevandrad i botaniken. Liksom LINNÉ hade han till stor del inhämtat sina kunskaper såsom autodidakt. Under de första studentåren hade nämligen LECHE innehaft kondition hos assessorn NILS LANGELIUS (BILDENSKÖLD) på Simontorp (Bläntarps socken, på Romeleåsens sluttning), där han jämte andra åligganden haft att meddela undervisning i naturvetenskap, särskilt botanik. Åt den rika floran i trakten

[1] I den å Lunds universitetsbibliotek förvarade Stobæanska manuskriptsamlingen, Collectiones mineralogicæ, finnes ett löst liggande, handskrivet folioark med en gammal intressant berättelse om röd vegetationsfärgning av sötvatten, iakttagen i Villie socken i Skåne. Handskriften ifråga, vilken jag publicerat i Botaniska Notiser 1916, härrör emellertid, som jag redan där påvisat, ej från STOBÆUS, utan berättelsen har blivit uppsatt av WILHELM JULIUS LEDEBUR — mellan åren 1739—1750 innehavare av Villie och Örsjö pastorat — och först i senare tid införlivats med den Stobæanska handskriftssamlingen.

ägnade han livlig uppmärksamhet, och en frukt av hans därstädes under flera år fortsatta undersökningar blev en utförlig växtförteckning, Flora Simontorpiana, omfattande traktens såväl vilda som i trädgårdar odlade växter. Rika möjligheter hade också stått LECHE till buds att fullständiga sitt arbete. »Dess [LECHES] frikostiga Matfader», heter det i ROLAND MARTINS levnadsteckning över LECHE, »beviste Honom ... benägenhet ... Dess Jägare och Trädgårds-betjening skulle vara LECHE tillhands uti dess samlingars fyllande af foglar och växter. De öfrige Herrskapers Trädgårdsmästare i negden», heter det i fortsättningen, »voro i denna afsigt Dess vänner och skaffare til dess Naturalie-behof. Härigenom blef Han inom kårt tid färdig med et prof af sin idoghet, bestående uti en uptekning af de växter, som funnos på Herrgården och Ängarna däromkring, hvilken han kallade Florula Simontorpiana. Däruti voro ock mera än 500 Species Trädgårds- och Orange-växter uptagne.»

Genom ovan nämnda levnadsteckning känna vi även vilka hjälpkällor LECHE begagnat, när han utarbetade Flora Simontorpiana. »JOHREN och KRAMER[1], Tournefortske Methodens efterföljare, voro dess förste Auctorer, och SIMONIS PAULI Flora Danica för figurerne skul samt MATHIOLI och CAMERARII arbeten.»

Då LECHE år 1733 kom till Lund och blev lärjunge till STOBÆUS, skänkte han denne handskriften till Flora Simontorpiana, ävensom en del av sina samlingar, särskilt de insekter, han hopbragt under vistelsen på Simontorp.[2] Samma välvilja och förmåner, som LINNÉ åtnjutit, kommo nu LECHE till del. »Han bodde fritt i STOBÆUS' hus, med förplägning

[1] JOHRENII Vade mecum Botanicum s. Hodegus Botanicus och JOHAN GEORG KRAMERS Tentamen Botanicum sive Methodus Rivino-Tournefortiana, den senare en exkursionsflora med bestämningsnyckel, uppställd efter årets månader och innehållande därjämte en översikt över Musci och Fungi. KRAMERS bok utgavs år 1728.

[2] Dessa insekter uppsatte LECHE mellan tvenne grönaktiga glasplattor, som sammanklistrades med förgyllt brokadpapper, på samma prydliga sätt som övriga insekter i STOBÆI museum. Den Stobæiska insektsamlingen — katalogiserad på 1750-talet av ERIK GUSTAF LIDBECK — omfattade ursprungligen tjugo lådor. Av dessa finnas numera endast fem kvar med sammanlagt 80 insekter, en del blott såsom fragment. På sin tid upprättade prof. DAHLBOM en förteckning över samlingen efter den Lidbeckska katalogen.

Genom LINNÉS Fauna Suecica känna vi de viktigaste insekter LECHE samlat. En förteckning över dessa erhöll LINNÉ vid sitt sammanträffande med LECHE i Stockholm 1743, en del av LECHES insekter kände han redan förut genom dennes brev. LECHES namn nämnes i Fauna Suecica vid ett femtiotal där beskrivna insekter.

Under Lundatiden och senare under vistelsen i Göteborg (1745) och i Åbo (efter 1748) fortsatte LECHE sina entomologiska undersökningar. Ett antal därvid insamlade insekter omnämnas i ISAAC UDDMANS dissertation (1753), bland dem några från trakten av Lund och Göteborg. Enligt prof. SAHLBERGS bestämning äro dessa: *Gnorimus nobilis* (Göteborg), *Dermestes sp.* (Göteborg), *Hyperaspis rappensis* (Göteborg), *Smerinthus ocellatus* (Göteborg), *Cidaria montana* (Lund, Göteborg). (HJELT i Åbo universitets lärdomshistoria, p. 123 ff.)

samt tillgång af denne kloke Lärares böcker och samlingar uti hvarjehanda ämnen. Däremot fordrades af Lärjungen icke andre vilkor än sådane som han billigt för egen upkomst skulle räknat för lycka at utan ärsätning få ingå.»[1] Så fick LECHE bestämma växter och andra naturalier[2], arbeta på STOBÆI Laboratorium chemicum, biträda vid vården av sjuka samt till stor del sköta STOBÆI vidlyftiga brevväxling. Det var under denna tid han även fortsatte sina forskningar över Skånes flora.

LECHES Flora Simontorpiana har gått förlorad. Om innehållet i densamma veta vi föga mera än det ringa, LECHE lät därur inflyta i sitt senare (1744) utgivna arbete Primitiæ Floræ Scanicæ. Följande 28 mera sällsynta eller i övrigt anmärkningsvärda fanerogamer och kärlkryptogamer anför han där från Simontorp:[3] *Valeriana dioica, Hedera Helix, Ribes nigrum, Ribes*

[1] Såsom belysande för den inbördes tillgivenhet och det ädelmod, som präglade förhållandet mellan lärare och lärjunge, må följande anföras: »Han [LECHE] kom oförmodeligen i sin Sal. Faders Bok-lämning öfver en Auctor, som Han sjelf ansåg för et stort fynd, och Archiatern STOBÆUS sade honom vara mycket rar. Det var BAUHINI Pinax Theatri Botanici, en bok, som den lärde STOBÆUS ofta på skämt yttrade at den unge LECHE skulle dö före, på det hon måtte tilfalla honom sjelf. LECHE ville betala sin Lärare detta skämtet, med at verkeligen skänka honom boken, då Han reste bårt til Västergöthland; men som Herr STOBÆUS aldrig med snikenhet ville betjäna sig af en eftergifven ungdom, så tog han väl emot boken, men skaffade sig u[n]der dess bårtovarelse, et annat exemplar, och sade Honom, då Han kom tilbakars, at han icke nändes behålla det han fått, utan gaf det strax åter.» (MARTINS levnadsteckning över LECHE, p. 16).

[2] Utom genom sitt arbete med STOBÆI samlingar av växter och insekter var LECHE på andra sätt verksam för de Stobæiska naturaliesamlingarnas förkovran. Ett av praktexemplaren i Museum Stobæanum, skelettet av en svan, var ett verk av LECHES arbete och flit. »Här sitter Svanens benrangel, som Herr LECHE med egen hand förfärdigat.»

[3] Simontorp är en herrgård med gamla, förnäma anor. På sin tid omfattade den stora områden av omgivande trakt, sålunda så gott som hela Bläntarps by, men är numera, efter successiv utsöndring av ett flertal hemman, reducerad till omkring 300 tunnland. Gården omtalas redan på 1600-talet, då den innehades av OVE TOTT och, åren 1697—1700, av KRISTIAN och GÖRAN BILLE. Den tillhörde år 1715 ryttmästare JOHAN KRISTOFFER VON LÖWEN, den förstnämndes måg, och år 1726, enligt jordeboken, assessorn NILS LANGELIUS (BILDENSKÖLD), gift med PETRONELLA BILLE och svåger till KRISTOFFER VON LÖWEN. Simontorp återkom sedan till ätten VON LÖWEN, som ägde gården på 1740-talet och ännu år 1768. År 1795 innehades egendomen av överste VON HEIN. I början av 1800-talet tillhörde den fru EVA CHARLOTTA LJUNGFELT, tödd EHRENSPARRE, och kom efter hennes död 1823 till sonen, ryttmästare GUSTAF LJUNGFELT, som avled ogift 1845. Gården såldes då till tvenne lantbrukare i trakten och innehaves nu av en ättling av dessa båda släkter, agronom EMIL PÅLSSON.

Från den tid LECHE vistades på Simontorp äro ej många minnen kvar. Såsom sådana torde emellertid med säkerhet få anses tvenne åldriga bokträd, som inleda allén vid inkörseln till gården. Deras mäktiga stammar mäta vid brösthöjd 5,10 (vid markytan 5,80) resp 4,22 m. Det ena trädet är, ehuru i god växkraft, angripet av *Polyporus fomentarius* och *Armillaria mucida*. Många andra träd i denna allé och i utkanten av trädgården äro av betydande dimensioner — sålunda valnötsträd 3,34, hästkastanj 3,25, lönn *(Acer platanoides)* 2,96, flera lindar *(Tilia europæa)* resp. 3,75, 3,60, 3,25 m., allt stamomfånget beräknat vid brösthöjd —, och troligen kan även dessas ålder beräknas till 200 år och därutöver. Tvenne vackra lövsalar av

rubrum, Gentiana Pneumonanthe, Gentiana campestris, Hydrocotyle vulgaris, Sanicula europæa, Radiola linoides, Convallaria verticillata, Vaccinium Myrtillus, Pyrola minor, Pyrola rotundifolia, Cerastium arvense (vid kvarnen i Björket), *Pyrus communis, Anemone ranunculoides, Thalictrum aquilegifolium* (i Humlarelyckan), *Galeobdolon luteum, Teesdalia nudicaulis, Dentaria bulbifera* (i skogarna Mellanhagen och Fohlahagen), *Cardamine amara, Cardamine hirsuta* (vid Hallemölla), *Arnoseris minima* (vid kvarnen i Björket), *Senecio silvaticus* (i skogen), *Cineraria palustris, Struthiopteris germanica* (vid bäcken), *Blechnum Spicant* (i skogen Fohlahagen) och *Equisetum limosum* (i skogen Fohlahagen). I samma arbete meddelar LECHE, att han i Simontorps trädgård, på ett ställe med torr, mager jord, sådde frön av *Sarothamnus scoparius*. Första året uppkommo några få plantor, andra och tredje året ytterligare några. Den vackra och i trakten allmänt beundrade busken nådde slutligen 7—8 fots höjd.[1]

Ur LECHES Primitiæ gingo sedan dessa uppgifter om de vid Simontorp anträffade växterna över i LINNÉS Flora Suecica. Fyndorten Simontorp nämnes där vid följande fem arter: *Pyrola minor, Thalictrum aquilegifolium, Arnoseris minima, Struthiopteris germanica* och *Blechnum Spicant*. Dessa jämte ytterligare ett par andra växter äro från samma fyndort senare upptagna i ELIAS FRIES' Flora Scanica (1836) samt NILS LILJAS och F. W. C. ARESCHOUGS floror (1838; 1866 och 1881).

Även i sina brev till LINNÉ berör LECHE på ett par ställen Simontorps flora. Han nämner sålunda *Stellaria nemorum* 1738 (»semel tantum inveni, idque ante 7 annos, prope rivulum») samt *Blechnum Spicant* (»i skogen wid Simontorps Herregård i Torne härad»), *Arnoseris minima* (»fins

klippta avenbokar erinra också jämte ett lusthus av bok om den gamla tiden. Av de skogar, LECHE omnämner i närheten av Simontorp, är den s. k. Fålahagen (omkring 500 m. söder om gården) numera försvunnen och området uppodlat, men Björket, Mellanhagen (visserligen till omfånget reducerad) och Djurhagen (»Dyrhaven», närmast intill gården) finnas ännu kvar.

Sedan några år har jag samlat material till en Flora Simontorpiana rediviva. Vid mina exkursioner i trakten har jag återfunnit samtliga växter, som LECHE i Primitiæ omnämner från Simontorp, utom en, *Arnoseris minima*. *Blechnum Spicant* finnes för närvarande (1925) i endast ett exemplar, men *Struthiopteris germanica* t. ex. växer i ett flertal ståtliga exemplar på samma ställe vid bäcken i skogen. Bland växter, som LECHE ej i Primitiæ anfört från Simontorp, kunna nämnas: *Impatiens noli tangere, Solanum Dulcamara, Veronica montana, Lysimachia nemorum, Circæa intermedia, Hypericum humifusum, Epilobium hirsutum, Stellaria uliginosa, Lactuca muralis, Lycopodium clavatum* m. fl.

[1] En mera utförlig beskrivning av *Sarothamnus* lämnar LECHE i brev till LINNÉ den 31 mars 1742. »Cytisogenista vulg. Scoparia fl. lut. T. . . . Jag har sådt frö deraf några gånger, och observerat somt af fröet kommit up första sommaren, men somt intet för än 2:a och 3:die sommaren. Wäxer i trägårdar 4 eller 5 allnar högt och som en Pyramid, wil wäl förwaras för kiölden om wintren om intet sidsta sommar utskåttet skal frysa bort och gjöra wäxten oformlig. Jag har sedt stammen uti trägårdar blifwa ett stycke från roten et swenskt tum tjock i diametren; men i mörcker blifwer den knapt en liten finger tjock.»

på de med lera blandade sandåkrarna wid Simontorps gård») och *Epilobium hirsutum*, de tre sistnämnda i brev 1742. Vidare anföras *Sium latifolium* 1748 och år 1763 Agaricus esculent. alb. etc. *Mich.* p. 122, T. 64. fig. 2 (»har jag funnit på rutnande Boker wid Simonstorp»), den senare en art, som enligt ELIAS FRIES' Systema Mycologicum (I, p. 409) är identisk med *Hydnum coralloides*. En i samma brev omnämnd *Carduus tuberosus* Spec. 18. p. 804 (»tagen i Skåne vid Simontorp eller Krågeholm») har tydligen vuxit i trädgård.

Ännu några uppgifter om Simontorps flora meddelar LECHE i anteckningar i sitt handexemplar av LINNÉS Flora Suecica (1745). Denna intressanta bok — med namnteckningen I. LECHE 1745 — har genom välvillig förmedling av överbibliotekarien J. M. HULTH i Uppsala godhetsfullt ställts till mitt förfogande av nuvarande ägaren, fil. mag. GUNNAR VON FRENCKELL (Helsingfors). Simontorp har LECHE där antecknat som fyndort för följande tre växter: *Triodia decumbens, Lactarius piperatus* (»in fageto hortensi ad Simontorp Scaniæ») och *Phallus impudicus* (»in Scaniæ sylva Simontorpensi, ubi Penis Lupi a rusticis dicitur»).

Under studietiden och sedan såsom docent och anatomie prosektor vid akademien i Lund, mellan åren 1735 och 1740, fullföljde LECHE vidare sina undersökningar över Skånes flora. Hans viktiga arbete Primitiæ Floræ Scanicæ, utgivet år 1744 såsom specimen för den av LECHE sökta medicine professionen i Lund och enligt hans egen utsago en frukt av 15 års fortsatt botanisk forskning, meddelar rika skatter till Skånes flora, som redan nämnts ej mindre än 85 nya arter.

Värdefulla upplysningar om förarbetena till Primitiæ lämna LECHES brev till LINNÉ. Under loppet av 1730- och 1740-talet sände LECHE sålunda långa, detaljerade listor över växter, han funnit i Skåne, och för en och annan meddelar han därjämte upplysning om tiden, då växten i fråga blev honom bekant. Sålunda fann LECHE *Stellaria nemorum* i Simontorp 1731, *Ribes alpinum* å Halland Väderö 1733, *Sium angustifolium* 1734, *Filago germanica* vid Hälsingborg 1735, *Stachys arvensis* vid Hälsingborg 1736, *Betonica officinalis* vid Hjularöd 1738 och samma år *Asplenium Ruta muraria* å Hälsingborgs kyrka och *Galium saxatile* vid Maglö gård.

Ännu två år innan LECHE utgav Primitiæ hade han ej besökt en av Skånes intressantaste platser, Stenshuvud. »Alpes Scanicos el^er^ Albo rectius Alpbo härad», skriver han till LINNÉ den 10 oktober 1742, »och i synnerhet det deruti belägna mycket höga och wid stranden branta berget Stens Hufwud, hade jag ärnat i Sommars nagelfara; men det kunde intet så passa sig, icke heller har jag någonsin haft tillfälle at komma på Kylleberg. På bägge stellen måste nödwändigt något serdeles wara at träffa». Från Stenshuvud nämner LECHE i Primitiæ *Sedum rupestre, Sedum annuum* och *Geranium lucidum*, den senare även från Glimåkra (»inter petras montis

in parœcia Glimåkra, loco qui dicitur Trollare stuga»), en plats, som kanske besökts under en i samband med resan till Stenshuvud sommaren 1743 företagen färd till trakten kring »Kylleberg».

Av värde för vår kännedom om LECHES i samband med förarbetena till Primitiæ bedrivna litteraturstudier är ett LECHES brev (Alsopoli [Alstad] den 31 mars 1742), där han omnämner vilka botaniska arbeten han hade i sitt bibliotek. LECHE ägde sålunda CASPAR BAUHINI Pinax och Prodromos, JOHANNIS BAUHINI Historia plantarum, MICHELII Nova plantarum genera, DODONÆI Stirpium Historiæ Pemptades, TRAGUS, CLUSII Historia stirpium per Pannoniam etc. observatarum, FUCHSII Icones, JOHRENII Vade mecum botanicum, KNAUTII Methodus plantarum genuina, DILLENII Catalogus plantarum circa Gissam nascentium cum Appendice, RAJI Synopsis methodica stirpium Britannicarum, RUPPII Flora Ienensis och BROMELII Chloris Gothica, vartill komma åtta LINNÉS arbeten, bland vilka dock saknades dennes då kanske viktigaste verk, det för synonymiken oumbärliga Hortus Cliffortianus. »Är hela min egendom», tillägger LECHE.[1] Tidigare hade han för sina studier även betjänat sig av KILIAN STOBÆI utmärkta bibliotek, men denne hade kort förut avlidit. Om universitetsbiblioteket i Lund skriver LECHE i samma brev: »Bibliotheca publica är nu i detta måhlet som förr; Ingen botanicus är med mitt wett kjöpt dertil, sedan jag begynt se effter örter. Nu får man intet mer låna ut någon bok af Bibliotheket, derom Bibliothecarius WÅHLIN nyligen hafft den fägnaden at underrätta mig.»[2] Att LECHE ej gick fri från avundsmän och intriger, sedan han mist det trofasta stöd, han haft i sin lärare KILIAN STOBÆUS, är bekant. »De mäste här wid Academien äro mina owänner», skriver LECHE. »De swåraste äro HARMENS, MÖLLER och [NILS] STOBÆUS, samt Bibliothekarien WÅHLIN. Hwilka med största force contracarera alt hwad jag begynner. De hade hafft lust at förbjuda mig practicera om de allenast wågat sig wid.» Dessa intriger utgjorde förspelet till de akademiska stridigheter, som stodo om besättandet av den efter VON DÖBELN lediga, av LECHE sökta medicine professionen

[1] En bok ur LECHES bibliotek, RUPPII Flora Ienensis (editio emendata et aucta, 1726), finnes å Botaniska Institutionen i Lund. Den bär namnteckningen J. LECHE 1736. Tillhör Agardhska donationen.

[2] Enligt univetsitetsbibliotekets Rationarium lånte LECHE under loppet av 1730-talet »uppå caution» av VON DÖBELN, HARMENS och STOBÆUS flera stora botaniska verk, bland dem DODONÆI Herbarium (Amsterdam 1644), BAUHINI Historia plantarum, RUDBECKS Campi Elysii Lib. II, CLUSII Stirpium Hispanicarum Historia, PENÆ et LOBELII Stirpium Adversaria och CAMERARII Kräuterbuch. I början av studietiden synes LECHES intresse huvudsakligen varit fjättrat vid ornitologien. År 1733 lånte han sålunda GESNERI arbete de Avibus och ALDROVANDI Ornithologia, och detta sitt första boklån har han i bibliotekets lånejournal egenhändigt undertecknat I. LECH, ett namn — även skrivet LECK —, som förekommer i samtliga till journalen i fråga fogade anteckningar.

i Lund, vilken år 1744 fick till innehavare den framstående läkaren, assessorn i Sundhetskollegium, EBERHARD ROSÉN (ROSENBLAD).

LECHES brev till LINNÉ meddela ett antal fyndortsuppgifter, som ej återfinnas i Primitiæ, ävensom ej oviktiga upplysningar i övrigt rörande av honom funna skånska växter. Följande må i utdrag ur breven härom meddelas: *Betonica officinalis* (»In Iuleröd in horto quodam veteri inter Anemone ranunculum *[Anemone ranunculoides]* hoc anno observavi folia ejus»), *Sium latifolium* (»inveni ad Ålaboderna apud Glumslöf»), *Bupleurum rotundifolium* (»Hanc penes molam Söfdensem, aliquando repertam dixit Capitaneus KÖNIGSFELDT»)[1], *Anthriscus vulgaris* (»Helsingburgi vidi. it. in munimentis Malmogiensibus»), *Ribes alpinum* (»inventa ante 5 annos inter scopulos Insulæ Torokoensis vulgo Hallands Wärö; copiose occurrit in sylva prope Lund») (Brev den 4 november 1738);

Galium saxatile (»Hanc inveni sub initium Mensis Maji in pascuo quodam communi inter lapides sparsos et grumos penes aulam Maglö»), *Linaria Elatine* (»inventa est penes aulam Biersgård») (Brev den 8 februari 1739);

Verbena officinalis (»Kring Helsingborg besynnerligen utom Kulleporten bland Cynoglossum»), *Suæda maritima* (»af mig är upletad wid Helsingborgs strand; men på den orten har jag aldrig hafft tillfälle, at wistas utan allenast om surbruns tiden, då dess blomstertid icke så just torde infalla»), *Chenopodium Vulvaria* (»fins i Lund ganska säkert, luchtar obeskrifweligen försmädeligt, förlorar luchten så snart den blir torr»)[2], *Betonica officinalis* (»slår intet fel at den ju fins will, på Maglö gård . . .»), *Antirrhinum Orontium* (»den har jag aldrig funnit utan i Academiæ trägården eller rättare sagt Swine gården. Ett åhr lätt den miserable trägårdsmästaren denne växten blifwa ståndande på en hel säng, i hop at det woro Satureja»), *Asparagus officinalis* (»Sahl. Archiater STOBÆUS har funnit den i Alnarpe skog wid Malmö. Jag har med flit sökt men intet funnit . . . Jag tror at fröet torde wara af foglar fördt i skogen från trägården») (Brev den 31 mars 1742);

den 5 juni 1743 meddelar LECHE en förteckning på »hwad jag sjelf [LECHE] funnit el^er^ mig blifwit af andra tilbrakt af skånska jordmonen». Förteckningen upptager 13 arter.

Av LINNÉS Catalogus och Spolia Botanica veta vi, som redan i det föregående antytts, att åtminstone 30 av de 85 för Skåne nya arter, LECHE

[1] Anmärkningsvärt är att denna art nämnes även av LINNÉ, såväl i Catalogus som i Spolia Botanica (Plantæ Scanenses).

[2] Denna art växte länge och ännu in på 1870 talet vid Sandgatan i Lund. Den omnämnes därifrån först av RINGIUS i Herbationes Lundenses (Dissertatio, præside SVEN NILSSON, Lund 1838). LILJA uppgiver den (1838) från Kraftstorg, Domkyrkan och Sandgatan. Numera torde *Chenopodium Vulvaria* vara utgången i Lundatrakten.

omnämner i Primitiæ, förut där uppmärksammats av LINNÉ. Vid jämförelse mellan de nämnda arbetena finner man för några arter samma växtställen anförda hos såväl LINNÉ som LECHE. Så är t. ex. fallet med *Alyssum incanum* (Lund, Malmö), *Cardamine hirsuta* (Malmö), *Petasites alba* (Fågelsång), *Xanthium strumarium* (Lund) och *Amarantus Blitum* (Lund). Det synes mig sannolikt, att LECHES uppgifter i dessa fall grunda sig på undersökning av växtexemplar, som insamlats av LINNÉ och av honom skänkts till STOBÆUS. Liksom LINNÉ, enligt vad jag sökt visa, lämnade sin gynnare i Uppsala, domprosten OLOF CELSIUS, herbarieväxter från Skåne, torde han också under Lundatiden ha skänkt duplettexemplar ur sitt herbarium till STOBÆUS, som väl införlivat dem med sitt Herbarium vivum. Då LECHE några år senare fick i uppdrag att ordna STOBÆI växtsamling, torde han ha gjort bekantskap med dessa LINNÉS växter och dennes där säkerligen antecknade fyndortsuppgifter, vilka han sedan infört i Primitiæ. STOBÆUS skänkte visserligen sina naturaliesamlingar till akademien redan år 1735, då han var dess rector magnificus, men denna donation omfattade ej herbariet, vilket LECHE sålunda fortfarande hade för sina studier att tillgå hos STOBÆUS.[1] Överensstämmelsen mellan de nämnda fyndortsuppgifterna hos LINNÉ och LECHE skulle sålunda förklaras därav, att LECHE sett de av LINNÉ skänkta växtexemplaren i STOBÆI herbarium och avskrivit dennes därtill fogade anteckningar.

I LINNÉS och LECHES arbeten träffas de första uppgifterna om i Skåne förekommande kryptogamer. LINNÉ nämner *Ophioglossum* och några alger, Fuci marinæ species, bland dem *Fucus vesiculosus,* samt *Corallina,* varmed han, som jag redan i det föregående antytt, mindre torde ha åsyftat *Corallina* och *Sertularia,* utan väl snarare *Ceramium-, Polysiphonia-* och *Rhodomela*-arter. I LECHES arbete möta 9 kärlkryptogamer och några svampar, nämligen *Tremella Auricula* (Auricula Judæ) och tvenne *Lycoperdon*-arter, bland dem jätteröksvampen *(Lycoperdon Bovista),* som LECHE lärde känna redan i sin fädernebygd. Svampen i fråga (Crepitus lupi. Lycoperdon album capite humano majus. Fungus non vescus XII. *Loesel. pruss.* 90) omnämner LECHE med följande fyndortsuppgift: »Crescit in hortis humidis ut in Barkåkra», en uppgift, som torde äga ett visst intresse, då den synes vara bortglömd i vår mykologiska litteratur. Till de nu anförda kunna ytterligare läggas LECHES i brev till LINNÉ och i sitt handexemplar av Flora Suecica antecknade uppgifter beträffande *Lactarius piperatus, Phallus impudicus* och *Hydnum coralloides,* samtliga funna vid Simontorp. I sina brev och till LINNÉ lämnade växtförteckningar omnämner LECHE ytterligare *Ophioglossum*, *Lycopodium Selago, L. Chamæcyparissus* jämte ännu en *Lycopodium*-art — troligen *L. inundatum* —, en *Fontinalis* samt *Chara-*

[1] LECHE fick för övrigt redan 1735 sig anförtrodd uppsikten över de till akademien skänkta samlingarna.

arter, bland dem *Chara vulgaris, Ch. tomentosa, Ch. hispida* och *Ch. flexilis*.

Det ingår ej i planen för denna historiskt botaniska skiss att vidare skärskåda LINNÉS och LECHES betydelse för utforskandet av Sveriges flora efter år 1745, då Flora Suecica utkom och därmed en ny epok i vårt lands botaniska forskning tog sin begynnelse. Här må endast tilläggas, att LECHE ännu i flera år fortsatte sina floristiska undersökningar. Dessa utsträckte han även till andra delar av landet, särskilt Västergötland, vars flora han redan de första åren av 1740-talet lärt känna, då han innehade tjänsten som provincialmedicus i Skaraborgs län. Sedan LECHE sett sina förhoppningar om professuren i Lund gå om intet, flyttade han år 1745 åter till Göteborg som läkare vid Ostindiska kompaniet. Från denna tid härröra tvenne för Västergötlands flora särdeles viktiga växtförteckningar, Observatiunculæ Lechei A^{o} 1747, m[ense] Iun. och Observatiunculæ per æstatem A^{i} 1747 factæ, vilka han sände LINNÉ. År 1748 utnämndes LECHE till innehavare av medicine professionen vid Åbo akademi efter HERMAN SPÖRING. Före avresan till Finland företog han en sista botanisk studiefärd genom Skåne och besökte därvid ett flertal till stor del för honom redan tidigare floristiskt bekanta orter. Under resan, vilken sedan gick över Västergötland och andra landskap till Stockholm, upprättade han en detaljerad växtförteckning, Observata in itinere ab initio Julii ad medium Sept. 1748, som han i brev från Åbo (den 24 september samma år) meddelade LINNÉ.[1] Då LINNÉ följande år (1749) bereste Skåne och under

[1] De många, ofta rikt detaljerade fyndortsuppgifter, LECHE lämnat för Västergötland, dels i tryck i Primitiæ och Vetenskapsakademiens Handlingar (1744), dels i brev och anteckningar, har jag sammanställt i en uppsats i Botaniska Notiser (1925). Följande av LECHE omnämnda växtfynd härröra från andra trakter av landet. Ur Primitiæ: *Sedum annuum* (»vidi in Sudermannia ad Lagmansö»), *Genista pilosa* (»crescit in loco editiori copiose ad prædium Stiernarp in Hallandia»), *Fagus silvatica* (Omberg), *Berberis vulgaris* (»crescit nullibi copiosius, quam ad Lyckås in Smolandia»); i Vetenskapsakademiens Handlingar anföras: *Oenanthe fistulosa* (»Nu i sommar [1744] har jag funnit densamma uti Herr Grefve HORNS trägård på Kungsholmen»), *Filago arvensis* (»Densamma har jag sett mellan Stockholm och Upsala»); i skrivelser till LINNÉ: *Pulsatilla vernalis* (»Lassåhna i Nerike»), *Arctostaphylos uva ursi* (Nerike), *Cineraria palustris* (Varberg), *Saxifraga tridactylites* (Varberg), *Genista pilosa* (»ad templum Ilsberga in Hallandia loco editiori ad Halmstadium»), *Echinops sphærocephalus* (»per plus quam viginti annos spontanea est in Horto D^{i} Assessoris EKMAN in prædio Stoby prope Linkopiam»), *Samolus Valerandi* (»ad Lacum prope villam Senatoris WREDE ad Waxholm»), *Populus alba* (»ad Ekholmssund»), *Cornus sanguinea* (»in horto Comitis HORN Stockholmiæ»), *Psamma arenaria* och *Eryngium maritimum* (»in Hallandia ad Molevik»). Uppgifterna i brev härröra från åren 1747 och 1748, med undantag av de tvenne första, vilka LECHE meddelat redan 1742.

I sitt exemplar av Flora Suecica har LECHE vidare antecknat: *Berberis vulgaris* (»copiose in montibus sylvosis ad aulam Livianam ad Iunecopiam»), *Populus alba* (»Habit. copiose ad Ekholmsund Uplandiæ etiam Stockholm ad S. Mariam»), *Populus nigra* (»ad Partele»), *Taxus baccata* (»Sudermannia circa Dalarö et Utö»), *Genista pilosa* (»ad templum Ilsberga it. inter Ilsberga et Stiernarp») och *Salix myrsinites* (»ad Lassåna»).

denna sin skånska resa själv ägnade floran en grundlig undersökning, torde detta vara förklaringen till att några under LECHES resa 1748 gjorda viktiga växtfynd ej finnas upptagna i andra upplagan av Flora Suecica (1755). Hittills okända i den botaniska litteraturen, må LECHES iakttagelser år 1748 därför här i korthet anföras.

Följande skånska växter och fyndorter nämnas i LECHES Observata: *Sium latifolium* (Ålaboderna nära Glumslöv; tidigare funnen vid Simontorp), *Scabiosa Columbaria* (mellan Hälsingborg och Landskrona, på sandfält mellan Kävlinge och Lackalänga), *Onopordon Acanthium* (Hälsingborg, Landskrona, Lund, Malmö), *Xanthium strumarium* (Landskrona, Lund), *Rumex maritimus* (Landskrona), *Lepidium sativum* (Landskrona), *Glaux maritima* (Landskrona), *Chenopodium hybridum* (Lund), *Chenopodium Vulvaria* (Landskrona), *Chenopodium polyspermum* (Lund, Landskrona), *Suæda maritima* (Landskrona, Hälsingborg), *Atriplex litoralis* (Landskrona), *Ballota nigra* (Landskrona), *Anthriscus vulgaris* (Landskrona), *Geranium molle* (Hälsingborg, Lund), *Asplenium Ruta muraria* (»Ante 10 annos copiosissimas rimas templi Helsingburgensis impleverat. Post templi renovationem periit ut nullum amplius vestigium aparuerit. Iam vero repullulat.»)[1], *Salsola Kali* (Hälsingborg), *Lathyrus silvestris* (Ålaboderna), *Cirsium oleraceum* (Hurva, Gabelljung [»Gabilon»]), *Psamma arenaria* (Ängelholm), *Elymus arenarius* (Ängelholm), *Melampyrum nemorosum* (Hallandsås), *Melampyrum arvense* (Rå), *Alisma ranunculoides* (»Hanc inveni in via arenosa fere semper aquis inundata jam vero per insolitum æstatis calorem fere exsiccata inter Helsingburgum et Rå ... Hanc nunquam antea vidi.»), *Verbena officinalis* (»Helsingburgi juxta fossam portæ Australis. Copiosius quondam in vallo ad portam Kullensem, sed jam ager est, quod antea vallum.»), *Picris hieracioides* (mellan Rå och Glumslöv), *Campanula glomerata* (Rå, Glumslöv), *Astragalus glycyphyllus* (Ålaboderna), *Nasturtium officinale* (Kävlinge, Lackalänga), *Limosella aquatica* (»in piscina exsiccata horti hospitii Kæflinge. Hanc antea non inveni in Scania.»), *Cineraria palustris* (Gummastorp i Färs härad), *Gnaphalium arenarium, Medicago falcata, Anchusa officinalis* och *Dianthus arenarius* (de fyra sistnämnda funna mellan Kävlinge och Lackalänga), *Asparagus officinalis* (Vällinge strandängar), *Saxifraga tridactylites* (tidigare funnen vid Kristianstad), *Peucedanum Oreoselinum* (vid vägen mellan Lund och Dalby), *Dianthus Armeria* (mellan Lund och Dalby), *Epilobium hirsutum* (Silvåkra) och *Glyceria aquatica* (Silvåkra).

Följande växter eftersökte LECHE förgäves på nedannämnda ställen

[1] Anmärkningsvärt är att varken LECHE eller LINNÉ kände *Asplenium Ruta muraria* från Lunds domkyrka. Denna dess kanske intressantaste växtplats i södra Sverige blev bekant 1756 genom ANDERS TIDSTRÖM, men närmare uppmärksammad först i början av 1800-talet genom CARL ADOLF AGARDH och ELIAS FRIES. Se vidare härom min uppsats i Skånes Natur 1922.

under resan: *Stachys arvensis* (Hälsingborg), *Filago germanica* (»In declivitate monticulor. glareosorum, vel schistoso-argillaceorum extra portam Kullensem Helsingburgi. Hanc in hoc solo loco inveni, idque 1735.»), *Trifolium striatum* (Rå), *Orobanche major* (Rå, »jam cum præcedentibus omnino disparuit»), *Artemisia maritima* (»Hanc munimenta Landscronæ ad litus usque continuata deleverunt») och *Apium graveolens* (»Periit ad arcem Lanscronæ eandem ob causam. Si intra arcem, ut antea, adhuc inveniatur, non licuit disquirere»).

Det stora flertalet av dessa växter voro LECHE tidigare bekanta, så även många av fyndorterna. Nya för Skåne voro *Alisma ranunculoides* och *Limosella aquatica*.

I Observatiunculæ I nämner LECHE från Skåne *Scirpus maritimus* (»sumsi Malmogiæ») och *Campanula rapunculoides* (»in plateis Lundensibus, non raro occurrit sepimenta sequens, quidni civis floræ Sveticæ»). Sistnämnda växt upptog LINNÉ som svensk art i tillägget till Fauna Suecica (1761). Då den där endast anföres från Halland (OSBECK) och Nerike, har tydligen LECHES uppgift om dess förekomst i Skåne fallit LINNÉ ur minnet

Ett fragmentariskt brev, troligen skrivet under första delen av LECHES Åbotid, omnämner en form av *Cochlearia officinalis* (Landskrona), en *Gentiana* och en *Orchis*. de båda senare från Övedskloster. Beträffande den förra — kanske *Gentiana Amarella* — tillägger LECHE: »Sic tres Gentianæ Species Scania alit», en förmodan, som visat sig vara fullt riktig, då i Skåne förekomma såväl *Gentiana Pneumonanthe* och *campestris*, vilka LECHE tidigare kände därifrån, som *Gentiana Amarella*. Den *Orchis* LECHE omnämner har LINNÉ enligt anteckning till brevet ifråga bestämt till *Ophrys latifolia*.

Slutligen må tilläggas, att även i LECHES ovan omnämnda handexemplar av LINNÉS Flora Suecica finnas anteckningar om fyndorter för växter i Skåne, Västergötland och några andra provinser i Sverige, som LECHE besökt, ävensom några från Åbotrakten i Finland. I anteckningar rörande Skåne nämnas: *Glyceria aquatica* (Ramlösa), *Triodia decumbens* (»Lundini in Refften; ad Simontorp»), *Campanula Cervicaria* (Ramlösa), *Malva Alcea* (Övedskloster), *Picris hieracioides* (Rå, Krageholm), *Amarantus Blitum* (»Lundini») och *Panicum Crus galli* (»in agris humidis ad Ramlösa copiose, it. Lundini in fossis cum Persicaria acri *[Polygonum Hydropiper]*»), därjämte de i det föregående nämnda svamparna *Lactarius piperatus* och *Phallus impudicus*.

I samma bok träffar man ett antal penntecknings av gräsinflorescenser ävensom analyser av gräsblommor, vilka förråda stor konstnärlig skicklighet. I sina brev till LINNÉ meddelar LECHE vidare flera ypperligt utförda teckningar. Bekant är, att han utfört ritningarna till de tavlor, som åtfölja LINNÉS Fauna Suecica (1746). Däremot torde det hitintills ha varit okänt,

att LECHE ävenledes lämnat den vackra avbildning av en *Linnæa*-ranka, som utgör den bekanta planschen i LINNÉS Flora Suecica (1745, 1755). Omnämnda bok bär nämligen nedtill till vänster å denna plansch LECHES egenhändiga signatur med prydligt textade bokstäver: I. LECHE delineavit. Ett par extra blommor av *Linnæa* ha likaledes av LECHE där intecknats.

En av LECHES många förtjänster som botanist var även, att han införde den numera allmänt använda metoden att pressa växter mellan gråpapper. Tidigare synes konservering av växter ha skett helt enkelt genom deras inläggande i en större bok. »De örter Han [LECHE] förvärfvat sig, inlade Han på et af Honom sjelf uptänkt förvarings-sätt, hvilket han lärt alla, som begärt hans undervisning, det bestod i Örternas torkning, i mellan 2:ne ark grått papper, så varsamt at de behöllo sitt skick, och at ändå fuktigheten väl fick slå af dem.» (MARTINS levnadsteckning, p. 25.)[1]

[1] Vid sin död — den 17 juni 1764 — efterlämnade LECHE ett herbarium, omfattande 2,000 växter. I sitt sista kända brev till LINNÉ (den 2 april 1763) omnämner han detta sitt herbarium och dess anordning samt berör med några ord de omständigheter, som gjort det för honom omöjligt att ytterligare förkovra detsamma. Av ett brev från JONAS DRYANDER till CARL PETER THUNBERG (den 28 augusti 1787) framgår, att LECHES herbarium inköptes av JOSEPH BANKS i London. Det förvaras ännu bland British Museums samlingar, men befinner sig, enligt meddelande av prof. JACKSON, ej längre som en separat samling, utan har blivit upplöst och dess växter införlivats med British Museums övriga växtsamlingar. DRYANDER, som sett de Lecheska växterna, nämner bland dem särskilt *Epipogon aphyllum* (Satyrium Epipogium), enligt egenhändig anteckning av LECHE »funnen i Tammela på Suckula bys ägor, i skogen af Herr BARK. Detta är en recrute för Flora Suecica.» (HJELT i Åbo universitets lärdomshistoria, p. 132). — Ett annat LECHES bidrag från Finland till Flora Suecica (1755) var upptäckten av *Elatine Alsinastrum*, vilken där nämnes som av LECHE funnen i Åbotrakten. LECHES brev till LINNÉ om ytterligare en i Finland upptäckt växt, *Centaurea phrygia*, — antytt i PEHR KALMS brev till LINNÉ den 11 februari 1753 — finnes ej i behåll. I Flora Suecica citerar LINNÉ som sagesman för denna art P. ARGILLANDER. Dennes brev angående berörda art är av den 21 oktober 1752. KALMS ovan anförda brev meddelar emellertid: »En Prof. LECHS discipel, Hofrätts rådets MARTINS son [ANTON ROLANDS MARTIN], som i somras gjorde en liten Botanisk resa till Nyland, fan den först d. 31 Junii uti Ingoskären i Nyland, samt vid Elgsiö by, växande i en smedjebacke ...»

En del växter ur LECHES herbarium finnas enligt HARTMAN bland de Linnéska växtsamlingarna i Linnean Society. De bära en och annan anteckning eller påskrift av LINNÉ och ha säkerligen skänkts av LECHE under dennes senare år, emedan de av honom skrivna växtnamnen hänföra sig till andra upplagan av LINNÉS Flora Suecica (1755) och Species plantarum (1753). Bland ifrågavarande växter, som sålunda torde härröra från LECHES Åbotid, äro följande: *Serratula tinctoria, Saussurea alpina, Cirsium heterophyllum, Inula Helenium, Chrysanthemum segetum, Orchis militaris, Gymnadenia conopsea* (2 exemplar), *Urtica dioica* och *Hydrocharis morsus ranæ*.

Vad beträffar äldre herbarier från Finland — varom tidigare endast föga varit bekant (GERTZ 1918) — må tilläggas, att ELIAS TILLANDS ägde trenne herbaria viva, insamlade i Belgien. Dessa förstördes liksom KALMS stora herbarier vid Åbo brand 1827. Samma olycksöde träffade vid detta tillfälle ett litet intressant herbarium, som tillhört OLOF RUDBECK d. y. och av KALM skänkts till Åbo akademi.

LINNÉS och LECHES högt vördade lärare, den vid akademien i Lund och vida omkring i Skåne allmänt avhållne och älskade arkiater KILIAN STOBÆUS, avled den 17 februari 1742. Redan på hösten samma år — den 16 oktober och följande dagar — hölls auktion på hans kvarlåtenskap. Därvid försåldes ett antal matematiska och fysikaliska instrument, kartor, ett för sin tid rikt porträttgalleri, STOBÆI herbarium och hans stora, särdeles värdefulla boksamling. Huru omfattande hans bibliotek var, framgår av auktionskatalogen, som upptager 203 volymer i folio, 530 i kvart, 685 i oktav och 249 i duodec., således nära 1,700 volymer. Vid auktionen skingrades även STOBÆI stora samling av manuskript, vilken uppgick till ej mindre än 60 band. Bland dem märkas följande två handskrifter av LINNÉ: CAROLI LINNÆI Dissertatio de nuptiis & Sexu plantarum samt Ejusdem [CAROLI LINNÆI] Systema Lapidum (n:r 22 och 23 i katalogen bland manuscripta in quarto). Medan det förra manuskriptet sannolikt utgör en avskrift eller variant av LINNÉS Fundamenta Botanica och Nuptiæ plantarum, båda kända genom andra handskrifter, torde det senare, såsom jag i ett meddelande (1925) sökt visa, vara ett okänt LINNÉS ungdomsarbete. Vidare försåldes LECHES Flora Simontorpiana (n:r 25 i samma samling). Att denna handskrift väl för länge sedan gått förlorad, är från historiskt botanisk synpunkt att beklaga, och i kanske än högre grad att samma öde drabbat STOBÆI Herbarium vivum (n:r 30 bland manuscripta in folio), vilket vid samma tillfälle gick under klubban. Utom där befintliga originalexemplar, som STOBÆUS själv torde under sina resor i Skåne insamlat, har detta säkerligen omfattat växter ur flera hans lärjungars samlingar, såsom av LINNÉ, KOULAS, BENZELIUS, RETZIUS och LECHE, och nog på sina ställen burit spår av såväl LINNÉS som LECHES ordnande hand. Vad vi med säkerhet veta angående STOBÆI herbarium är emellertid endast det lilla, som framgår av tvenne LINNÉS och ett LECHES brev. Sålunda har STOBÆUS ur sitt herbarium skänkt LINNÉ ett exemplar av »en ört, som var inlagd på ett qvart papper, som han bad mig söka efter, hvilken är Ammi», troligen *Ammi majus*. (Brev den 8 november 1728.) I ett annat brev (den 12 oktober 1731) heter det: »Jag erinrar mig sett ibland de rara örter (hos H. H. Professoren) äfven en blomma under namn af Flos Auriculæ off., hvilken blifvit bragt ifrån Siberien af fångarne.» Om blombyggnaden hos denna växt gör LINNÉ i skrivelsen en del ingående frågor. Tyvärr kan ej utredas vilken växt här är åsyftad. LECHE nämner en *Asparagus officinalis*, som »Sahl. Archiater STOBÆUS har funnit i Alnarpe skog wid Malmö». (Brev till LINNÉ den 31 mars 1742.) Troligen ingick även denna växt i STOBÆI herbarium, och där hade väl likaledes hamnat det i det föregående omnämnda monströsa exemplar av *Hesperis matronalis* (Hesperis monstrosa coalitis pluribus caulibus in vnum, lecta in horto consulis Lundenis O. NORDSTEN A:o 1722), som STOBÆUS beskrev år 1723.

Redan under sitt rektorat år 1735 hade STOBÆUS, vid det tillfälle, då akademien fick besök av sin kansler CARL GYLLENBORG, till densamma överlåtit sin stora samling av allehanda naturalier. Denna, »det ljufva Museum Stobæanum», såsom LINNÉS omdöme lyder (Brev till STOBÆUS den 12 oktober 1731), lade grunden till Lunds universitets naturhistoriska samlingar, varom åminnelsetavlan å Zoologiska Institutionen ännu erinrar. På det botaniska området var väl Museum Stobæanum mindre representerat än på det zoologiska och geologiska, där det enligt omdömen av samtida personer kunde fullt ut mäta sig med samlingarna i Köpenhamn. Bland STOBÆI botaniska samlingar nämnas Semina, Radices och Fructus samt ett antal trädslag, tillsammans 42 nummer, enligt en av ERIK GUSTAF LIDBECK år 1759 upprättad förteckning. Hans Herbarium vivum, ovärderligt för vår kännedom om Skånes flora, hade kanske, om det skänkts till universitetet, ännu varit bevarat, och mången oklarhet, som nu råder beträffande Skånes äldsta botaniska litteraturhistoria, hade för visso då kunnat skingras.

LITTERATURFÖRTECKNING.

A. AFZELIUS, Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig sielf. Med anmärkningar och tillägg. Stockholm 1823.

F. W. C. ARESCHOUG, Skånes Flora. Lund 1866. Andra upplagan 1881.

G. CASTEN ASPEGREN, Försök till en Blekingsk Flora. Carlskrona 1823.

CASPAR BAUHINUS, πιναξ theatri botanici sive index in Theophrasti, Dioscoridis, Plinii et botanicorum, qui a seculo scripserunt, opera. Basileæ 1623.

——, προδρομος theatri botanici. Francofurti ad Moenum 1620.

J. C. BAV, Tillæg til »Den danske botaniske Literatur fra de ældste tider til 1880, sammenstillet af Eug. Warming». (Botanisk Tidsskrift. Bind 17. Kjøbenhavn 1890. p. 315.)

F. BRYK, Linnés Lundavistelse. (Saisonen. Bd. 4. 1919. p. 134.)

G. CARLQUIST, Lund på 1690-talet. 1. Klemens och Drottens rotar. (Skrifter utgivna av Föreningen Det gamla Lund. V. 1923.)

C. CHRISTIANSEN, Botanik i Danmark i det 17. Aarhundrede. (Naturens Verden. V. 1921. p. 145.)

E. D. CLARKE, Travels in various countries of Europe, Asia and Africa. Vol. XI. London 1824. [p. 322 ff: om Åbo universitets herbariesamlingar].

A. G. DAHLBOM, Museum Entomologicum Lundense eller Lunds Academie's Entomologiska Samlingar. 1:sta Häftet. Stobæiska Samlingen. 1846. (Handskrift på Zoologiska Institutionen i Lund.)

JO. JAC. DILLENII Catalogus plantarum sponte circa Gissam nascentium cum Appendice. Francofurti ad Moenum 1719.

S. J. ENANDER, Studier öfver Salices i Linnés Herbarium. Uppsala 1907. Inbjudningsskrift. [p. 87: om Linnéherbariet i Delessertska muséet.]

J. ERIKSON, Carl Linnæus, »Botanisternas Furste». Stockholm 1907.

ELIAS FRIES, Systema Mycologicum. I, II. Lundæ 1821—1823. III. Gryphiswaldæ 1829.
——, Om Vegetationens förändringar, jemte uppgift på sällsyntare vexter anmerkte i Skåne. (Physiographiska Sällskapets Årsberättelse. Lund 1823. p. 84.)
——, Flora Scanica. Upsaliæ 1835—37.
TH. M. FRIES, Anteckningar rörande en i Paris befintlig Linneansk växtsamling. (Öfversikt af K. Vetenskapsakademiens Förhandlingar. 1861. N:o 6. p. 225.)
——, Linné. Lefnadsteckning. I, II. Stockholm 1903.
[G. FUIREN], Index plantarum indigenarum quas in itinere suo observavit D. Georgius Fuiren. (THOMÆ BARTHOLINI Cista Medica Hafniensis. Hafniæ 1662. p. 278.)
C. M. FÜRST, Kilian Stobæus d. ä. och hans brefväxling. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Afd. 2. Band 2. Nr. 11. Lund 1906—1907.)
——, Kilian Stobæus och hans lärjungar. (Under Lundagårds kronor. Lund 1918. p. 54.)
O. GERTZ, En af Kilian Stobæus beskrifven bildningsafvikelse å Hesperis matronalis L. (Svensk Botanisk Tidskrift. Band 9. 1915. p. 236.)
O. GERTZ & E. NAUMANN, Röda vegetationsfärgningar vid Villie i Skåne år 1745. 1. Ett hittills obeaktadt dokument ur Stobæi handskriftsamling. [Af OTTO GERTZ.] (Botaniska Notiser. 1916. p. 145.)
O. GERTZ, Christopher Rostii herbarium vivum i Lund. En studie till herbariernas äldsta historia. (Lunds högre allmänna läroverks årsredogörelse 1917—1918.)
——, Olof Celsius d. ä. och Flora Uplandica. Ett blad till Uppsalabotanikens historia. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. III. Uppsala 1920. p. 36.)
——, Jörgen Fuiren, Ottho Sperling och den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Skåne. (Skånes Natur, Skånes Naturskyddsförenings Årsskrift. 1921. p. 36.)
——, Den första naturvetenskapliga forskningsfärden i Skåne. Ett 300-årsminne. (Fauna och Flora. Bd. 16. 1921. p. 97.)
——, Linnéanska herbarieväxter i domprosten Celsii herbarium. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. V. 1922. p. 106.)
——, Asplenium Ruta muraria L. och andra växter å Lunds domkyrka förr och nu. (Skånes Naturskyddsförenings Årsskrift. 1922. p. 39.)
——, Floran på Lunds domkyrka. (Separatavtryck ur Sydsvenska Dagbladet Snällposten den 17/10 1923.)
——, Olof Celsius d. ä. och hans fyndortsuppgifter i Flora Uplandica. (Botaniska Notiser. 1925. p. 113.)
——, Linnæana i framlidne professor Otto Nordstedts kvarlåtenskap. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. VIII. 1925. p. 43.)
——, Tvenne sannolikt förlorade Linnéska manuskript ur Kilian Stobæi bibliotek. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. VIII. 1925. p. 94.)
——, Några äldre fyndortsuppgifter för Västergötland. (Botaniska Notiser. 1925. p. 388.)
C. HARTMAN, Anteckningar vid de skandinaviska växterna i Linnés Herbarium. (K. Vetenskaps-Akademiens Handlingar. 1849. p. 145.)
O. E. A. HJELT, Naturhistoriens studium i Finland under sjuttonde och adertonde seklet. Helsingfors 1868.

O. E. A. Hjelt, Naturalhistoriens studium vid Åbo universitet. Helsingfors 1896. — Åbo Universitets lärdomshistoria. 6. (Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland. XXXII.)
J. M. Hulth, Om handskrifterna till Linnés Flora Kofsöensis. (Svenska Linné-Sällskapets Årsskrift. VII. 1924. p. 62.)
——, Studenten Carolus Linnæus' bibliotek. (Bok- och Bibliotekshistoriska Studier tillägnade Isak Collijn. Uppsala 1925. p. 395.)
M. Höjer, Konungariket Sverige. Götaland, I. Stockholm 1881. [p. 641: om Simontorps historia och ägare.]
B. D. Jackson, Notes on a Catalogue of the Linnean Herbarium. London 1922. [p. 17: kortfattat omnämnande af Lecheska växter i Linnés herbarium.]
M. D. Johrenius, Vade mecum Botanicum seu Hodegus Botanicus. Francofurti & Lipsiæ 1717.
Petri Kyllingii Viridarium Danicum. Hafniæ 1688.
Johan Leche, Primitiæ Floræ Scanicæ. Londini Gothorum 1744.
——, Förteckning öfver de raraste Växter i Skåne. (Wetenskaps Academiens Handlingar. Vol. V. 1744. p. 261.)
E. G. Lidbeck, Inventarium på Kongl. Academiens Naturalie-Kammare. 1759. (Handskrift.)
N. Lilja, Skånes Flora. Lund 1838. Andra upplagan 1870.
A. E. Lindblom, Om O. Sperling och G. Fuiren samt deras bidrag till Skandinaviens Flora. (Physiographiska Sällskapets Tidskrift. Första bandet. Lund 1837—1838. p. 360.)
J. Linder (Lindestolpe), Swenska Färge-konst. Stockholm, Åhr 1720.
Carolus Linnæus, Catalogus Plantarum rariorum Scaniæ item Catalogus Plantarum rariorum Smolandiæ. Upsal: 1728. (Carl von Linnés Ungdomsskrifter. Första serien. Stockholm 1888. p. 27.) — Faksimilupplaga, utgiven av friherre Carl de Geer, Holmiæ 1907.
——, Spolia Botanica sive Plantæ Rariores per Smolandiam, Scaniam et Roslagiam. 1729. (Carl von Linnés Ungdomsskrifter. I. p. 55.)
——, Hortus [Adonis] Uplandicus. I—IV. 1730. 1731. Utgifna af M. B. Swederus. (Carl von Linnés Ungdomsskrifter. I. p. 107—360.)
——, Hortus Uplandicus (V) med inledning och förklaringar af Th. M. Fries. Uppsala 1899. Program.
——, Flora Dalekarlica. 1734. Edidit Ew. Ährling. Örebroæ 1873.
——, Iter ad Exteros. 1734. (Carl von Linnés Ungdomsskrifter. II. p. 369.)
——, Vita Caroli Linnæi. (Carl von Linnés Ungdomsskrifter. I. p. 1.)
——, Pluto Svecicus och Beskrifning öfwer Stenriket, utgifna af Carl Benedicks. Uppsala 1907. Inbjudningsskrift.
——, Flora Lapponica. Amstelædami 1737.
——, Hortus Cliffortianus. Amstelodami 1737.
——, Upsats på de Medicinal wäxter som i Apothequen bewaras, och hos oss i Fäderneslandet wäxa. (Vetenskaps-Academiens Handlingar. Vol. II. 1741. p. 81.)
——, Samling af Et Hundrade Wäxter upfundne på Gothland, Öland och Småland. (Vetenskaps-Academiens Handlingar. Vol. II. 1741. p. 179.)
——, Förteckning af de färgegräs, som brukas på Gotland ock Öland. (Vetenskaps-Academiens Handlingar. Vol. III. 1742. p. 20.)
——, Öländska och Gothländska Resa på Riksens Högloflige Ständers Befallning förrättad åhr 1741. Stockholm och Upsala 1745.

CAROLUS LINNÆUS, Wästgöta Resa. På Riksens Högloflige Ständers Befallning förrättad åhr 1746. Stockholm 1747.
——, Skånska Resa på Höga Öfwerhetens Befallning förrättad åhr 1749. Stockholm 1751.
——, Flora Suecica. Stockholmiæ 1745. Editio altera 1755.
——, Fauna Suecica. Stockholmiæ 1746. Editio altera 1761.
——, Bref och skrifvelser af och till CARL VON LINNÉ, utgifna af Uppsala Universitet. Första afdelningen. VIII. Stockholm 1922.
——, Adonis Stenbrohultensis. 1732. Utgiven av FELIX BRYK. Stockholm 1920.
ROLAND MARTIN, Åminnelse-Tal öfver Kongl. Vetensk. Academiens Ledamot, Professorn Herr Doctor Johan Leche, hållit den 27 Februarii 1765.
SIMON PAULLI, Flora Danica. Kiøbenhafn 1648.
A. QUENNERSTEDT, Ur Karl XII:s lefnad. Senare delen. Stockholm 1916.
H. H. RINGIUS, Herbationes Lundenses. Præside Sv. NILSSON. Lundæ 1838.
EBERHARD ROSÉN (ROSENBLAD), Observationes Botanicæ. Londini Gothorum 1749.
J. F. SACKLÉN, Sveriges läkarehistoria, ifrån Konung Gustaf I:s till närvarande tid. Första afdelningen. Nyköping 1822.
S. BIRKET SMITH, Dr. med. Otto Sperlings Selvbiografi (1602—1673), oversat i Uddrag efter Originalhaandskriftet. Kjøbenhavn 1885.
KILIAN STOBÆUS, Observatio Botanica circa Hesperidem Hortensem Monstrosam. (Acta Literaria et Scientiarum Sveciæ. Vol. I. 1723. Upsaliæ & Stockholmiæ. p. 413.)
——, De Dendrite Scanico. (Acta Literaria et Scientiarum Sveciæ. Vol. II. Upsaliæ 1730. p. 63.)
——, Historia Naturalis Dendritæ Lapidumque cognitorum. Respondente NICOLAO RETZIO. Londini Gothorum 1734.
ANDERS TIDSTRÖMS Resa i Halland, Skåne och Blekinge år 1756. Utgifven af Martin Weibull. Lund 1891. (Boksamling, utgifven af De Skånska Landskapens historiska och arkeologiska Förening.)
J. P. TOURNEFORT, Institutiones Rei Herbariæ. Parisiis 1700.
ISAAC UDDMAN, Novæ Insectorum species. Præside JOHANNE LECHE. Aboæ 1753.
FR. WAHLGREN, Om den zoologiska institutionen vid Lunds Universitet. Lund 1865. Inbjudningsskrift.
A. WASTENSON, Hvilka svenska landskap har Linné besökt? (Fauna och Flora. Bd 16. 1921. p. 281.)
E. ÄHRLING, Carl von Linnés Svenska arbeten i urval med noter utgifna. Stockholm 1878—1880.
E. ÄHRLING & M. B. SWEDERUS, Carl von Linnés Ungdomsskrifter, utgifna af K. Vetenskapsakademien. Stockholm 1888.

I litteraturförteckningen ej upptagna, i ovanstående uppsats citerade arbeten, som erbjuda övervägande bibliografiskt intresse, återfinnas i ÄHRLINGS kommentar till LINNÉS Ungdomsskrifter (första serien, 1888) och i PRITZELS Thesaurus Literaturæ Botanicæ (Lipsiæ 1872).

TILLÄGG OCH RÄTTELSER.

S. 105. Varken i Lunds rådstugoprotokoll eller i handlingar å landsarkivet eller universitetsbiblioteket i Lund ha några uppgifter anträffats, som lämna direkt upplysning om var denna prof. SCHULTÉNS av LINNÉ omnämnda gård varit belägen. Då emellertid SCHULTÉN var gift med domprosten HAQUIN STRIDSBERGS (död 1718) änka, född LILJENGRANAT, talar all sannolikhet för det antagandet, att han bebodde den Stridsbergska gården, vilken enligt 1691 års sjättepenningslängd och 1688 års karta uppförts å prof. CASPER WEISERS vid den förhärjande branden 1678 »afbrände gårds plats och ödetompt» (CARLQUIST, Lund på 1690-talet, p. 20). Prof. SCHULTÉNS gård skulle sålunda ha legat strax sydväst om domkyrkan, å hörntomten mellan Klostergatan och Stora Kyrkogatan, och snett över gatan från KILIAN STOBÆI hus. Sistnämnda gård, där LINNÉ som bekant bodde under sin Lundavistelse, var liksom flera andra den tidens professorers ett slags studentkasern med ej mindre än 20 studentkamrar, vardera möblerad med ett bord, två stolar och ett sängställ (ERIKSON, p. 16). I boupptecknings-handlingarna efter fru FLORENTINA STOBÆUS, som avled 1745 — tre år efter makens död —, upptages den såsom »Huset i Staden beläget på Bredgatan, hardt när in til Kiörckian, brede wid Stadsens Schola och gent emot apotheket; werderas», heter det vidare i boupptecknings-instrumentet, »med 4. järn- och 2. pottugnar till 820.» (Protokoll i Consistorium academicum den 4 december 1745.)

S. 107. De skånska fyndorter, LINNÉ omnämner i Pluto Suecicus (1734), äro följande: Hwitsiöfle (Witsiolf), Åhus, Kiöping, Lumma, Lund och Andrar[um]. Någon av dessa kan naturligtvis ha meddelats honom av STOBÆUS, men i allmänhet torde väl LINNÉ själv å de uppgivna platserna insamlat de mineral och bergarter, han därifrån beskriver. Det söder om Åsum och ungefär 1 mil norr om Vittskövle belägna Köpinge har han sålunda med visshet besökt. Detta framgår nämligen av en hans uppgift i Skånska Resan (p. 96), där han omtalar en iakttagelse från Köpinge vid ett besök därstädes på 1720-talet (»då jag var här för 20 år sedan»). Tydligen har LINNÉ på samma resa passerat det ej långt därifrån belägna Vittskövle.

S. 113. Anteckningarna å sidan 37 och å sista bladet i STOBÆI exemplar av JOHRENII Hodegus Botanicus härröra, som jag senare funnit, icke från STOBÆUS, utan från dennes lärjunge LECHE. Mitt manuskript till här föreliggande uppsats var i denna del redan inlämnat till sättning, då jag från Uppsala universitetsbibliotek till låns erhöll LECHES handexemplar av LINNÉS Flora Suecica. En närmare granskning av de många där befintliga, av LECHE gjorda anteckningarna ha övertygat mig om att de anteckningar i Hodegus Botanicus, jag tillskrivit STOBÆUS, i stället härröra från LECHE. LINNÉS åter äro anteckningarna i samma bok å sidan 159.

Ett vackert prov på LECHES utomordentligt prydliga handstil — vilken nära påminner om STOBÆI — lämna även protokollen för läsåret 1735—1736 i Skånska Nationens Notarie Book (p. 216—220). Prosektorn och docenten JOHAN LECHE var sagda år nationens notarie, följande år dess kurator.

Min å sidan 113 uttalade förmodan, att LINNÉ ägde den första upplagan (1710) av JOHRENII Vade mecum Botanicum s. Hodegus Botanicus, har icke funnit bekräftelse. Överbibliotekarien Dr. J. M. HULTH omnämner i sin uppsats om studenten CAROLUS LINNÆUS' bibliotek (1925, p. 399) ett i Linnean Societys bibliotek förefintligt exemplar av sagda arbete, vilket LINNÉ enligt egenhändig anteckning inköpt i Lund den 25 september 1727. Denna bok (sign. D 1) tillhör andra upplagan (Colbergæ 1717, apud Jeremiam Hartmann), är interfolierad och försedd med talrika anteckningar av LINNÉS hand, behandlande bland annat fyndorter för växter, som LINNÉ anträffat i Skåne, Småland och Uppland. Vad beträffar STOBÆI exemplar av samma bok — vilket LINNÉ som nämnt vid ett och annat tillfälle begagnat, kanske då han rådfrågade DILLENII därmed sammanbundna Catalogus —, tillhör även detta andra

upplagan, men en annan edition (Francofurti & Lipsiæ 1717, apud Godofr. Conradi) än det Linnéska exemplaret.

S. 119. Den lilla här citerade handskriften i Linnean Society — Manuscripta Medica, T. 1 (Box 21) — torde utgöra LINNÉS första kända botaniska utkast. Den meddelar på två sidor en förteckning på »örter som jag lärt sedan jag kom till Lund» och »främmande örter som jag eij sett förr i Skåne», ävensom »främmande synonyma på dem jag käner». Överbibliotekarien HULTH har fäst min uppmärksamhet på dessa LINNÉS anteckningar, varav en fotostatisk kopia välvilligt ställts till mitt förfogande.

S. 129. Den med så föga smickrande omdöme av LECHE i brevet år 1742 omnämnde akademiträdgårdsmästaren i Lund var JOHAN HENRIC DUCKEWITZ (även skrivet HINDRICH DOCKVICH). Avled den 17 juni samma år.

S. 133. Penntecknингarna i LECHES exemplar av Flora Suecica utgöra kopior efter avbildningar i JOHANNIS SCHEUCHZERI Agrostographia (Tiguri 1719). Lunds universitetsbiblioteks exemplar av ifrågavarande arbete har å sidorna 221, 222 m. fl. ställen i texten införda errata med LECHES handstil och torde sålunda av honom begagnats under studietiden i Lund. Boken har tillhört KILIAN STOBÆI bibliotek och bär dennes namnteckning.

S. 134. Den av LECHE till LINNÉS Flora Suecica tecknade *Linnæa*-bilden tillkom under en tre veckors resa, som LECHE sommaren 1745 anträdde från Göteborg till Uppsala, Örebro samt till Ryholm, Höjentorp och Alingsås i Västergötland. LECHE skriver härom i ett brev till LINNÉ från Göteborg den 24 juli 1745: »Linnæa fick jag på wägen och ritade henne så godt jag kunde til alla sina delar utan microscope, som jag beklagar fattades mig wid detta tillfälle. Jag skall, då jag kommer i stånd och får någon tid, fullkomna det påbegynta utkastet.» Flora Suecica var då under tryckning, men förelåg ännu, såsom av brevet vidare framgår, i korrektur.

RESUMÉ OF CONTENTS

Doctor B. DAYDON JACKSON, General Secretary of the Linnean Society in London, gives an account of the visit of Linné to England in the year 1736 and of his meeting with the President of the Royal Society, Sir Hans Sloane, Doctor Thomas Shaw, Professor Dillenius and others. The account is based upon records and documents in the possession of the Linnean Society.

At the annual meeting of the Swedish Linnésällskap on the 24th of May 1925. Doctor C. FORSSTRAND lectured on Linné as a describer of Swedish peasant life. The lecture which was chiefly based on Linné's own observations and facts from his books of travels has now appeared in an enlarged and revised edition and gives an idea of the importance of Linné's work in ethnography and ethnology and this is all the more interesting and valuable as many of the customs and habits of living of the Swedish peasants have now changed or altogether disappeared.

Referring to some prescriptions among the collections belonging to the Swedish Linnésällskap Mr. G. DRAKE, gives an account of the contents of these prescriptions. In doing so he contributes to the knowledge of Linné as a medical practitioner and also to the history of the pharmacy of the eighteenth century.

The Rev. E. MALMESTRÖM continues and finishes his account of Linné's funeral oration on Andreas Neander one of his friends in Uppsala who died in 1765. The beginning of this account forms part of the 8th volume of the Årsskrift of the Svenska Linnésällskap. At the same time as it gives a good picture of the personality of Neander and of his position in life it also gives an interesting insight into Linné's religious opinions and especially of his idea of Nemesis divina that he cherished at this time of his life.

Professor O. JUEL gives an account of four plant collections contemporary with Linné and now at Uppsala.

1) A herbarium containing abount 1600 specimens, purchased in 1829 and later on presented to the Botanical Museum at Uppsala by professor H. Sätherberg (the author of »Blomsterkonungen», a poem on Linné) who, from a comparison with Linné's handwriting came to the conclusion that the annotations on most of the specimens were written by Linné himself. This statement, however, probably holds good only for a small number of sheets on which the generic names are written in capitals very similar to

those used by Linné. About one half of the whole collection consists of sheets having the names in a handwriting which professor Juel proves to be that of Eric Tuwén (fig. 2). Very often these sheets are adorned with an engraved urn glued on the base of the plant (fig. 1).

2) A small collection now in the possession of the Linné-Sällskap and formerly believed to have belonged to Linné. It contains several specimens with Tuwén's handwriting, but none with that of Linné.

3) A collection of 42 specimens, which have belonged to the herbarium of J. G. Wahlbom one of Linné's pupils. On all of them the names are written by Linné himself. It is kept in the Botanical Museum of Uppsala.

4) A herbarium in a case of about the samme shape and size as Linné's own herbarium-cases now in London, and arranged in the way recommended by Linné in his Philosophia Botanica. The collection contains several specimens with the handwriting of Tuwén. On 25 sheets the names are written by Linné. The herbarium was kept in the Botanical Museum, but is now deposited in Linné's »museum» at Hammarby. In the sequel some notices are given about Erik Tuwén, a pupil of Linné and mentioned by him in his autobiography, in his letters and also in a passage in the Flora Suecia. He was a »demonstrator botanices» and keeper of the Hortus Medicus in Stockholm. He collected herbaria which he sold to students and amateurs.

Professor R. SERNANDER gives an account of a conflict hitherto unnoticed between Linné and Karl Hårleman, the renowned architect and a man of great influence, concerning the classic Herbationes upsalienses. Ever since Linné was made professor these had been celebrated with great solemnity and had been much frequented by the students. Preceded by musicians and a standard bearer and dressed in special uniforms the processionists aroused of course a great deal of attention through their romantic get-up, the result of which was that envious colleagues made Hårleman send a letter to Linné on the 28th of July, 1748, with an admonition carefully sugared over but all the same very sharp. This cut Linné to the quick and along with other reverses caused him a nervous breakdown which for the rest of his life made itself felt through a very frequent deep melancholy.

Chiefly with the help of notes made by Professor L. Roberg and now in the possession of the University Library of Uppsala, Doctor O. HULT has contributed to the biography of the famous physicians Olof and Magnus Bromelius, who are looked upon as two of the most prominent scientists in Sweden previous to Linné. In recognition of the merit of the elder, Olof Bromelius, the father of Magnus, Linné gave the name of Bromelia to a tropical plant-family. Olof Bromelius was born in Örebro in

1639. He went to school in his native town and also in Strängnäs and was afterwards matriculated at the University of Uppsala. Here he studied medicine under Hoffvenius and afterwards worked as medical practitioner and »herborist» in Stockholm. In 1674 he was attached as medical officer to the Swedish Embassy in Holland and in the following year was granted the degree of M. D. by the University of Leyden. Having returned to Stockholm in 1674, he devoted his time to his patients and was also a member of the »Commission against Sorcery». In 1691 he was appointed Medical Officer of Health to the city of Gothenburg and at the same time »provinsialmedicus» (= Medical officer to the environments of Gothenburg). He lived here till he died in 1705. Olof Bromelius was especially prominent as a botanist and assembled big collections of books, materials and curiosities. Magnus Bromelius, who was born in 1679, went to school in Gothenburg, after which he went abroad for several years devoting his time to studies in medicine and natural history. In Leyden he studied chirurgy with Bidloo, botany with Hotton and Hermann and medicine with Dekker, Lemorts and Boerhaave, in Delft microscopy with Leeuwenhoek, in Paris botany with Tournefort and so on. Having returned to Sweden in 1704, he settled down in Stockholm and was appointed a member of the Collegium Medicum and later was occupied for some time as a lecturer in medicine at the University of Uppsala. He returned to Stockholm, however, where he was made professor and later on president of the above-mentioned Collegium. He was also employed at the Bergskollegium as an »assessor» and at the Court as a physician. He was given the title of »arkiater», was knighted in 1726, and died in 1731, leaving behind him many great and valuable collections and a name highly respected as a man and a scientist.

Doctor O. GERTZ gives a detailed account of the earliest investigations of the flora of Scania. These were begun in the first half of the 17th century by Jörgen Fuiren and Ottho Sperling, who in the years 1622 and 1623 went on a botanizing expedition to the provinces of Scania, Halland, Bleking and Gothland all of which belonged to Denmark at this time. Sperling's plant-list was printed in 1662 in the Bartholinus' Cista Medica and at the beginning of the 19th century G. Wahlenberg redirected the attention to these investigations. They were continued by Linné who whilst at Lund from 1727 to 1728 made several excursions in the province, the results of which he embodied in the following books: Catalogus plantarum rariorum Scaniæ (1728) and Spolia Botanica (1729), which did not appear until 1888 and which contain 136 and 69 plants respectively of some importance in connection with Scania. Very frequently the places where they were found are also given. This information, as well as also Linné's notes in Hortus (Adonis) Uplandicus and in Pluto Suecica make

it possible for us to determine which places in Scania Linné visited during his stay in Lund. The first observations on the flora of Scania that Linné printed are to be found in Hortus Cliffortianus (1737) and some stray information here and there in essays and publications from the years 1741—1745, when appeared his Flora Suecica containing about 200 species from Scania and among them 37 with the places of origin stated. An important but hitherto unnoticed source of information with regard to the knowledge of the flora of Scania is Linné's work on the medicinal plants (1741), in which he mentions 45 species from Scania, among them being several which he had obviously not found himself but which originate from the Lund botanist, Johan Leche, with whom he had carried on a lively correspondence since 1738.

The year after Linné left Lund, Kilian Stobæus enabled three of his pupils, Benzelius, Retzius, and Fjellström to start on a scientific expedition through Scania. The diary of the expedition is lost and also the collections of the different things that were done during the journey. From Johan Leche, perhaps the most prominent of Stobæus' pupils after Linné, originates a Flora Simontorpiana, which is a detailed description of the flora of the surroundings of Blöntorp in Scania written in the early seventeen-thirties. This manuscript, which was certainly lost a long time ago, was given to Stobæus by Leche and is known only from the extracts from it that Leche has included in his standard work on the flora of Scania, Primitiæ Floræ Scanicæ (1744), and in his letters to Linné, and also from some notes made by Leche in Linné's Flora Suecica. Leche's letters also give valuable information about the preparatory work of Primitiæ, the result of the botanical investigations of 15 years. This work and Linné's Catalogus and Spolia Botanica also give information on the cryptogamic plants of Scania. During the years 1747 and 1748 Leche published three important supplements to Primitiæ, Observationumculæ 1—2 and Observata. The last-mentioned work is a list made in 1748 during the journey to Åbo, where Leche was appointed professor in medicine. Leche was of an artistic disposition and among other things he drew is the well-known spray of twin-flower that adorns Linné's Flora Suecica. The method of pressing plants between sheets of brown paper was also invented by Leche. The herbarium, which he left behind him at his death in 1764, was bought by Joseph Banks and is now in the possession of the British Museum. A few of Leche's herbarium plants are among the Linné collections of the Linnean Society. Stobæus' herbarium most certainly contained a number of plants found during the botanical excursions of Leche and Linné in Scania. They would of course have been of great importance to the investigations into the earliest history of literature of Scania but unfortunately they were lost long ago.

LINNÉ-SÄLLSKAPETS EGNA ANGELÄGENHETER.

STYRELSENS ÅRS- OCH FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1925.

Den ordinarie vårsammankomsten — Sällskapets åttonde högtidssammankomst — hölls söndagen den 24 maj å Linnés Hammarby.

Sedan de talrikt samlade ledamöterna besett samlingar och park, öppnades sammankomsten av ordföranden professor Rob. E. Fries, som hälsade samtliga välkomna.

Revisorernas berättelse för 1924 upplästes och i enlighet med deras förslag beviljades styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsbefrielse för den tid revisionen omfattade.

Doktor Carl Forsstrand höll föredrag om »Linné som folklivsskildrare». Överbibliotekarien J. M. Hulth förevisade ett av Uppsala universitetsbibliotek nyligen förvärvat exemplar av den mycket sällsynta (tryckt i blott 10 ex.) och praktfullt utstyrda Gaudia poetica av Fred. Calvert lord Baltimore. Boken är tillägnad Linné och innehåller också brevväxlingen mellan Linné och Baltimore. Vidare redogjordes för Baltimores besök hos Linné 1769, då Linné på Hammarby höll en föreläsning för lorden, som därför belönade Linné med dyrbara presenter.

Sedan sammankomsten avslutats, intogs under angenämaste stämning gemensam middag i parken bredvid museet. I sammanträdet deltogo som gäster professor T. Nakai från Tokyo och professor G. Koidzumi från Kyoto.

Sällskapets höstsammankomst hölls i Stockholm på Svenska Läkaresällskapets lokal torsdagen den 26 november med början kl. 7 e. m. Närvarande ett 60-tal ledamöter. Sedan ordföranden professor Fries hälsat de närvarande välkomna och förklarat sammankomsten öppnad, företogos de stadgeenliga valen. Därvid återvaldes för 1926 till ordförande professor Rob. E. Fries och till vice ordförande professor R. Sernander. Till ledamöter i styrelsen för åren 1926—1928 omvaldes doktor C. Forsstrand, professorerna E. Lönnberg och N. E. Svedelius och till suppleant för samma tid doktor G. Neander. Till revisorer för 1926 omvaldes förste bibliotekarien A. Grape och rådman K. W. Herdin, Uppsala. Till suppleanter för samma tid omvaldes bibliotekarien A. Hj. Uggla, Uppsala, och doktor Fr. Sandman, Stockholm.

På styrelsens hemställan godkändes dess åtgärd att av lotterimedlen använda kr. 14,638: 89 till slutbetalning av det Linnébibliotek, som inköpts från doktor E. Förbergs sterbhus.

Antog Sällskapet på styrelsens förslag »Reglemente för Svenska Linné-Sällskapets Linnéfond» (se sid. 150).

Prof. Sernander höll föredrag om »Linnés exkursioner i Uppsalatrakten». Föredraget illustrerades av ett stort antal skioptikonbilder, dels efter avbildningar från Linnés tid och dels åskådliggörande de nutida naturförhållandena, som varit föremål för föredragandens och hans lärjungars studier »i Linnés fotspår».

Doktor O. Hult höll föredrag om »Bromelierna, far och son».

Efter sammankomsten, som varat till kl. 10, intogo ett 30-tal medlemmar en angenäm supé på källaren Gyllene Freden.

Styrelsen har haft sammanträden den 22 mars och 18 april i Stockholm, den 24 maj på Linnés Hammarby, den 8 nov. i Uppsala och den 26 nov. i Stockholm.

Under året har Nr 2 av »Skrifter utgivna av Svenska Linné-Sällskapet» utkommit. Det är »Caroli Linnæi Vulcanus docimasticus hwilken föreställer proberkonsten kort doch tydeligen til des Instrumenta primaria och Secundaria, Materialia Simplicia och præparata, Processus generales och Speciales med cauteler, observationer, variationer. 1734 Octobr. Fahlun», som efter originalet i Linnean Society i London utgivits av direktör G. A. Granström i Stockholm. Originalet har genom Linnean Society's välvilja fått lånas till universitetsbiblioteket i Uppsala. Till bestridande av kostnaderna för tryckningen har Jernkontoret bidragit med 1,000 kr. och direktör H. Sundholm, Blötberget, med 476 kr. Bokhandelspriset för »Vulcanus docimasticus» är 5 kr., men den kan av Sällskapets medlemmar erhållas för 4 kr. efter hänvändelse till sekreteraren.

SKATTMÄSTARENS BERÄTTELSE FÖR ÅR 1925.

Linné-Sällskapets inkomster och utgifter samt fondernas ställning framgår av följande sammandrag:

Kassakonto:

Debet:

Ingående balans (behållning från 1924)	35: 50
Årsavgifter	5,617: 50
Årsskriften och publikationer (statsbidrag och sålda skrifter)	1,574: 13
Lotterimedel (till Linnéfonden)	44,078: 63
Linnémuseet (inträdesavgifter)	97: 86
Gåva (till museifonden)	1,000: —
Giroräkning	15,101: 07
Kapitalräkning	30,091: 61
Sparkasseräkning	5,530: 02
Räntor	7,391: 05
Kronor	110,517: 37

Kredit:

Omkostnader (allmänna omkostnader och löner)	4,428: 24
Linnéträdgården	6,294: 34
Linnémuseet	2,401: 46
Samlingarna	15,888: 89
Årsskriften	2,923: 22
Giroräkning	15,022: 79
Kapitalräkning	24,086: 21
Sparkasseräkning	9,144: 96
Räntor (vid obligationsköp)	327: 23
Obligationer	29,875: —
Utgående balans (behållning till 1926)	125: 03
Kronor	110,517: 37

Ingående balanskonto:

Fasta fonden	20,000: —	Samlingarna	183,334: 90
Museifonden	186,202: 25	Trädgårdsåterställandets konto	59,543: 18
Trädgårdsfonden	46,658: —	Obligationer och kommanditlotter	119,313: 58
Dispositionsfonden	12,400: —	Kapitalräkning	12,197: 68
Frivilliga bidrag	38,193: 25	Giroräkning	105: 30
Linnéfonden	75,000: —	Sparkasseräkning	3,923: 36
		Kassabehållning	35: 50
Kronor	378,453: 50	Kronor	378,453: 50

Utgående balanskonto:

Samlingarna	199,223: 79	Museifonden	201,841: 14
Obligationer och kommanditlotter	149,188: 58	Fasta fonden	20,000: —
Kapitalräkning	6,192: 28	Dispositionsfonden	12,400: —
Giroräkning	27: 02	Linnéfonden	104,814: 74
Sparkasseräkning	7,538: 30	Reservfonden	23,239: 12
Kassabehållning	125: 03		
Kronor	362,295: —	Kronor	362,295: —

Sällskapets inkomster av årsavgifter under 1925 visar i jämförelse med år 1924 tyvärr en minskning med icke mindre än nära 900 kr., vilket beror på att många medlemmar anmält sitt utträde ur Sällskapet, varjämte även flera med döden avgått, vilken minskning icke kompenserats genom nya inval.

Årets största inkomstpost — kr. 44,078: 63 — är liksom förra året inkomsten från det lotteri, varav Sällskapet år 1924 blev delaktigt och som nu slutlikviderats. Sedan enligt Sällskapets beslut den 26 nov. 1925 härav använts kr. 14,638: 89 till slutlikvid av det Förbergska biblioteket, har återstoden över-

förts till Linnéfonden, som genom detta tillskott och dessutom genom viss ränteavkastnings läggande till fonden nu den 31 dec. 1925 utvisar en behållning på kr. 104,814: 74. För denna fond fastställde Sällskapet den 26 nov. 1925 särskilt reglemente, som här nedan meddelas. Genom denna fond har Sällskapets framtida verksamhet högst väsentligt tryggats.

Under året har följande penninggåva kommit Sällskapet till del:

Professor Rob. E. Fries . . . . . 1,000 kr.,

vilket belopp användes, jämte lotterimedel, till slutlikviden av det Förbergska biblioteket.

De allmänna omkostnaderna visa någon minskning i jämförelse med år 1924, medan däremot trädgårdens kostnader ökats. Detta beror på att »area vernalis» och »area autumnalis» nu börjat ordnas, vilket krävt en del extra utgifter. Även kostnaderna för Linnémuseet äro detta år höga, beroende på att en hel del likvider för museets ordnande skjutit över på 1925, men det finnes ingen anledning att antaga, att ej denna utgiftspost för nästa år skall bli obetydlig.

Köpeskillingen för det Förbergska biblioteket är nu fullgjord och häftar Sällskapet således icke vidare i någon som helst skuld.

Årsskriften 1925 har dragit en kostnad av kr. 2,923: 22, vilket med kr. 479: 37 understiger kostnaden för år 1924.

Inga obligationer ha under året utlottats.

Av disponibla medel har under året inköpts:

nom. 5,000 kr. A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 ½ % obligation 1916 (Litt. A, nr 200) till 99 ¾ %;

nom. 5,000 kr. Boxholms A.-B:s 5 ½ % obligation 1923 (Litt. A, nr 83) till 99 ¾ %;

nom. 5,000 kr. Äggfors A.-B:s 5 ½ % obligation 1917 (Litt. A, nr 180) till 99 %;

nom. 10,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 5 ½ obligation 1925 (Ser. A, Litt. B, nr 213, 214) till pari, samt

nom. 5,000 kr. Vargöns A.-B:s 6 % obligation 1919 (Litt. A, nr 766) till 99 %.

Linné-Sällskapets obligationer och kommanditlotter och deras bokförda värden den 31 dec. 1925 äro som följer:

nom. 80,000 kr. Konungariket Sveriges Stadshyp.-kassas 5 % obl. 1920	80,643: 38
nom. 30,000 kr. Sveriges Allmänna Hypoteksbanks 5 % obl. 1924	30,000: —
nom. 5,040 kr. Stockholms Intecknings Garanti A.-B:s 4 % obl. 1904	4,120: 20
5 st. Stockholms Enskilda Banks 5 % kommanditlotter, Ser. II, 1911 å nom. 5,000 kr.	4,550: —
nom. 5,000 kr. A.-B. Stjernfors-Ställdalens 5 ½ % obl. 1916 . . .	4,987: 50
nom. 5,000 kr. Boxholms A.-B:s 5 ½ obl. 1923	4,987: 50
nom. 5,000 kr. Äggfors A.-B:s 5 ½ % obl. 1917	4,950: —
nom. 10,000 kr. Hellefors Bruks A.-B:s 5 ½ % obl. 1925, Ser. A.	10,000: —
nom. 5,000 kr. Vargöns A.-B:s 6 % obl. 1919	4,950: —
Summa kr.	149,188: 58

Det sammanlagda bokförda värdet å Sällskapets obligationer och kommanditlotter uppgår således den 31 dec. 1925 till kr. 149,188: 58.

Sedan Linnéträdgården numera, åtminstone till sin huvudsakliga del, blivit

återställd och årligen återkommande utgifter, som belastats kontot, endast utgöra kostnaderna för trädgårdens underhåll, har styrelsen på skattmästarens förslag tagit under övervägande, huruvida ej »Trädgårdsåterställandets konto» borde alldeles avföras ur räkenskaperna, då ju den restaurerade trädgården såsom sådan — i motsats till samlingarna — icke har något ekonomiskt värde av den art, att det bör upptagas såsom tillgång i bokslutet. För täckandet av denna avskrivning ur räkenskaperna skulle först och främst å »Trädgårdsfondens konto» bokförda medel, kr. 46,658: —, användas samt det resterande beloppet, kr. 12,885, 18, tagas från »Frivilliga bidrags konto». För de löpande utgifterna för trädgården upplägges i stället i räkenskaperna ett nytt konto, »Trädgårdens konto», vars saldo vid årsslutet överföres till »Vinst- och förlustkontot».

»Frivilliga bidrags» konto har vidare numera övergått att vara ett konto för reserverade medel och har det årliga överskottet resp. underskottet förts på detta konto från »Vinst- och förlustkontot». Under sådana omständighetet vore det därför lämpligast, om nämnda kontos namn från »Frivilliga bidrags konto» ändrades till »Reservfonden», vilken benämning bättre åskådliggör fondens verkliga natur.

Genom beslut av den 26 nov. 1925 har Styrelsen för sin del godkänt dessa förslag, och har således i 1925 års bokslut i den utgående balansen såväl »Trädgårdsåterställandets» som »Trädgårdsfondens» konton fullständigt avförts och »Frivilliga bidrags» konto minskats med skillnaden, d. v. s. kr. 12,885: 18, samtidigt som detta namn försvunnit och ersatts med »Reservfondens» konto. Härigenom har översikten över Sällskapets ekonomiska ställning högst väsentligt vunnit i klarhet.

Stockholm och Uppsala i mars 1926.

Rob. E. Fries ordförande.		Rutger Sernander vice ordförande.
	H. O. Juel Uppsala universitets ombud.	
Carl Forsstrand redaktör för årsskriften.	J. M. Hulth sekreterare.	Nils E. Svedelius skattmästare.
Chr. Aurivillius.	P. Bellander.	E. Hemmendorff.
O. Hult.	T. Lagerberg.	E. Lönnberg.
S. Murbeck.	G. Neander.	John Åström.

REGLEMENTE

för

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS LINNÉFOND.

§ 1.

De Svenska Linné-Sällskapet genom K. Maj:ts resolution den 10 mars 1922 tillkommande lotterimedlen förvaltas som en särskild fond, kallad Linnéfonden, vilken alltid skall vara placerad i räntebärande värden.

§ 2.

Fonden får icke utan Sällskapets beslut till sitt kapital förminskas. För dylikt beslut fordras, att väckt förslag skall biträdas av minst tre fjärdedelar av de avgivna rösterna.

§ 3.

Av den årliga ränteavkastningen lägges alltid ett belopp, motsvarande minst en halv (½) procent på kapitalbehållningen enligt det föregående årets bokslut till fonden. Denna ränteavsättning till fonden begynner från och med år 1925.

§ 4.

Den övriga disponibla ränteavkastningen användes till främjandet av Sällskapets verksamhet i enlighet med föreskrifterna i K. Maj:ts resolution den 10 mars 1922 på sätt Styrelsen bestämmer.

LINNÉTRÄDGÅRDEN 1925.

Redan under föregående år gjordes de första förberedelserna för iordningställandet av de bägge vår- och höstkvarteren, »area vernalis» och »area autumnalis» (se Årsskriften 1925, sid. 126). Under sommarens lopp utlades och ordnades nu dessa bägge areor och inramades de med nyanskaffad buxbom. Dessförinnan hade ett täckdike lagts genom »area vernalis» för dräneringen av planen framför museet. Redan vid areornas första iordningställande år 1924 borttogos jämte en silverpil även en del popplar, som i trädgården inplanterats på 1860-talet av Östgöta nation, som då disponerade orangeriet till nationslokal. Tills vidare sparades emellertid de tvenne träd, som stodo i areornas hörn, men på vintern borttogos på styrelsens beslut nu även dessa två återstående träd, enär de hade ett missprydande utseende och i övrigt naturligtvis saknade allt linneanskt pietetsvärde. Även denna fällning bekostades av universitetet, som tillvaratog virket.

Dessa den 20 nov. 1925 fällda träd hade följande mått och ålder:

I. Balsampoppeln i hörnet av »area vernalis» hade vid roten en diameter på omkr. 85 cm. Årsringarna uppskattades till mellan 60—70. Innersta delen av veden var murken och kunde ej säkert avläsas. De 15—20 yngsta årsringarna voro ganska smala, men deras ved friskare och ljusare än den inre delen.

II. Balsampoppeln i hörnet av »area autumnalis» var så murken nere vid roten, att tvärsektion därifrån ej kunde tillvaratagas. En sektion ungefär 8 m. från marken visade en diameter på omkr. 60 cm. Årsringarna voro allraminst 65, men det innersta partiet var även här uppe på denna höjd murket och därför omöjligt att säkert avläsa. Även detta träd hade de 25 yngsta årsringarna med friskare och betydligt ljusare ved.

Dessa popplars ålder var således överensstämmande med de andra närstående trädens, som fälldes redan året förut. Alla dessa borttagna träd härstammade således alldeles tydligt från Östgöta nations planteringar på 1860-talet.

Höst- och vårareorna skola under instundande sommar fullständigt förses med sitt växtbestånd. Å »area vernalis» insattes redan under hösten en hel del lökar och andra vårväxter, som enligt i litteraturen tillgängliga uppgifter bevisligen av Linné odlats å detta kvarter. Denna area bör således redan i vår kunna bli en prydnad för trädgården.

På grund av granhäckarnas tillväxt har en gallring blivit nödvändig på de blomsterrabatter, som anordnats på ömse sidor om stora mittgången genom trädgården. På hösten 1925 borttogs därför den innersta raden av prydnadsväxter, som planterats närmast häckarna.

Bland övriga arbeten, som under sommaren utförts märkas: fullständig omsättning och delvis höjning av hela stensättningen omedelbart framför den gamla orangeribyggnaden. Trädgårdens plank utefter Linnégatan, som börjat att upprustas redan år 1924, har under sommarens lopp fullt iordningställts och helt och hållet ommålats. De tvenne små fristående byggnaderna på ömse sidor om det stora orangeriet blevo under sommarens lopp nödtorfteligen upprustade genom att putsen lagades och fasaderna ommålades.

För trädgårdens räkning ha dessutom vattenslangar och automatisk vattenspridare anskaffats, vilket kom väl till pass under 1925 års varma och torra sommar.

Följande gåvor av frön och växter ha under år 1925 kommit trädgården till del:

Uppsala botaniska trädgård genom prof. O. Juel: 80 kapslar frön.
Bergianska trädgården i Stockholm genom prof. Rob. E. Fries: 90 kapslar frön.
Lunds botaniska trädgård genom prof. Sv. Murbeck: 35 kapslar frön.
Göteborgs botaniska trädgård genom prof. C. Skottsberg: 115 kapslar frön.
Fröken Anna Vestberg, Uppsala: flera exemplar *Cornus suecica* från Hassela s:n.
Fröken E. Öhman, Morkarla: lökar av *Fritillaria imperialis*.

Uppsala i mars 1926.

Nils Svedelius.

LINNÉMUSEET OCH LINNÉBIBLIOTEKET.

För Linnémuseet har under året anskaffats en monter för framläggande av Linneanska originalmanuskript och rarare böcker. — Styrelsen har av artisten Alrik Stenbäck beställt en kopia i olja av det Scheffelska porträttet av Linné på Hammarby från år 1739. Kopian har placerats i stora salen i gamla orangeribyggnaden.

Besöken i Linnémuseet ha under året uppgått till 797 enligt anteckningar i den i museet utlagda besöksboken.

Styrelsen har beslutat att till förvaring av Sällskapets bibliotek och lösa porträtt, som f. n. äro deponerade på universitetsbiblioteket, men där äro svårtillgängliga, inreda ett av rummen i orangeribyggnaden i Linnéträdgården.

J. M. Hulth.

GÅVOR TILL SÄLLSKAPETS SAMLINGAR.

Av Apotekare G. Drake, Nässjö: En stor mängd egna uppsatser rörande Linnés betydelse för farmacien och om farmaciens historia i Sverige.

» Fröken Lisa Forssman, Växjö: Åt minnet af Carl v. Linné den 12 juni 1866 af Småländska nationen i Lund. Lund 1866. — Vid invigningen af Linnémonumentet i Råshult den 12 juni 1866. I Småländska nationens i Uppsala namn.

» Greve A. Hamilton, Hedensberg genom lektor M. Floderus, Västerås: En herbarieväxt, som troligen tillhört samma samling som det i Sällskapets ägo befintliga Grönsöherbariet.

» Doktor Martha P:son Henning, Uppsala: Två vykort från Harderwijk i Holland, framställande Linnés byst i Linnétornet därstädes.

» Professor O. Juel, Uppsala: Tjugofyra herbarieväxter med påskrifter av Linné.

» Docenten J. Sahlgren, Lund: Linnés bildspråk. Några anteckningar av Jöran Sahlgren. Lund 1924.

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1925.

Undertecknade, av Svenska Linné-Sällskapet utsedde att granska styrelsens räkenskaper och förvaltning under år 1925, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande berättelse:

Sällskapets utgifter och inkomster samt ekonomiska ställning framgå av skattmästarens till styrelsen avgivna berättelse, till vilken vi härmed få hänvisa. Den i berättelsen omförmälda åtgärd att dels ur räkenskaperna avföra Trädgårdsåterställandets konto och Trädgårdsfondens konto, dels ock minska Frivilliga bidrags konto med skillnaden mellan förberörda två konti och föra dess återstående belopp under namn av Reservfonden finna revisorerna välbetänkt, och tillstyrka vi förty dess godkännande av Sällskapet.

Räkenskaperna äro förda med synnerlig omsorg och reda samt vederbörligen verificerade. Sällskapets tillgångar synas oss på fullt betryggande sätt placerade; värdehandlingarna hava av oss granskats och befunnits i behörig ordning.

Sällskapets samlingar äro brandförsäkrade för 200,000 kr., Linnébiblioteket och lager av skrifter för tillsammans 57,000 kr. Premierna äro i laga tid inbetalda, liksom för inbrottsförsäkringen för museisamlingarna å 150,000 kr.

Den i reglementet för Linnéfonden föreskrivna avsättningen av viss procent av ränteavkastningen till fondens ökande är verkställd.

Det är för revisorerna ett nöje att konstatera det synnerligen förtjänstfulla och för Sällskapet gagnande arbete, som nedlagts av styrelsen, enkannerligen skattmästaren, under det gångna verksamhetsåret.

Styrelsens protokoll för året äro oss företedda och föranleda icke till någon anmärkning.

På grund av revisionen få vi tillstyrka, att Sällskapet beviljar styrelsen och skattmästaren full och tacksam ansvarsfrihet för den tid revisionen omfattar.

Uppsala den 12 april 1926.

Arvid Hj. Uggla. K. W. Herdin.

SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS STYRELSE.

Professor Rob. E. Fries,
Ordförande för 1926.

Professor R. Sernander,
Vice ordförande för 1926.

Övriga styrelsemedlemmar:

Valda för åren 1924—1926:

Professor Chr. Aurivillius, disponenten P. Bellander, överbibliotekarien J. M. Hulth, sekreterare och föreståndare för Linnémuseet.
Suppleant: Professor T. Lagerberg.

Valda för åren 1925—1927:

Lektor E. Hemmendorff, doktor O. Hult, professor Sv. Murbeck.
Suppleant: Krigsdomare J. Åström.

Valda för åren 1926—1928:

Doktor C. Forsstrand, redaktör för årsskriften, professor E. Lönnberg, professor N. Svedelius, skattmästare och föreståndare för Linnéträdgården.
Suppleant: Doktor G. Neander.

Vald av Större Akademiska konsistoriet i Uppsala:

Professor H. O. Juel.

Revisorer:

Förste bibliotekarien A. Grape och rådman K. W. Herdin.

Suppleanter:

Bibliotekarien A. Hj. Uggla och doktor Fr. Sandman.

UPPSALA 1926
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

25394